YARIŞMALAR ve MİMARLIK

SEMPOZYUMU

2016

YARIŞMALAR ve MİMARLIK *SEMPOZYUMU* 2016

İZMİR

Kentsel Tasarım Yarışmaları Ekseninde
Kent Mekanı / Kentsel Mekan

YARIŞMAYLA YAP
TÜRKİYE'NİN YARIŞMA HAREKETİ

PROJE SPONSORU

seranitgrup

DESTEKLEYEN

TÜRKİYE İMSAD
İNŞAAT MALZEMESİ SANAYİCİLERİ DERNEĞİ
ASSOCIATION OF TURKISH CONSTRUCTION MATERIAL PRODUCE

Proje Yöneticileri : Elif Demiroğlu, Ömer Yılmaz

Kitap Tasarımı : Fırat Seymen

Düzenleme Kurulu : Deniz Dokgöz, Aygen Erkal, Feyzal Avcı Özkaban, Banu Uçak, Ömer Yılmaz

Bilim Kurulu : Bahar Aksel, Yenal Akgün, Burak Altınışık, Ece Ceylan Baba, Aydan Balamir, Özgür Bingöl, Emre Ergül, Namık Erkal, Özlem Erkaslan, Ebru Firidin, Hikmet Sivri Gökmen, Ferhat Hacıalibeyoğlu, Deniz Güner, Arda İnceoğlu, Hüseyin Kahvecioğlu, Seçkin Kutucu, Mehmet Ocakçı, Lale Özgenel, Yasin Çağatay Seçkin, Dürrin Süer Murat Uluğ, Ebru Yılmaz,

Yayın Yılı ve Yeri : 2016, İstanbul

Dağıtım : Arkitera Mimarlık Merkezi

GİRİŞ

Hızlı Bakış

Sempozyumun bu başlangıç bölümünün adı "Hızlı Bakış". Projelere alışılmışın dışında bakmayı öneren bir içeriği ve kurgusu var. İşleri detaylıca incelemeye, anlamaya çalışmaktan çok, hızlı bir tarama yapmayı, genel bir izlenim edinmeyi, fragmanlar üzerinden bir algı oluşturmayı hedefliyor. Tıpkı yeni bir kenti ziyaret eden turistin hızlı bakışı gibi, yalnızca vurgulananları, öne çıkarılanları, önemli olanları gören bir bakış gibi…

Öte taraftan, ardı ardına birçok kenti gören turistin bakışının sağladığı o kıvraklığı ve keskinliği de kazandırmayı amaçlıyor… Kentlerin giderek birbirine daha çok benzediği ama aynı zamanda farklılıklarını da daha net görünür kılan bir bakış türü bu. Detay yerine genel hakkında bir şeyler söylemek için de ideal bir bakış türü. Mimarlık yarışmalarının ufkunu ve menzilini anlamak için, gidişatı veya panoramayı anlamak için ideal bir bakış olacağını düşündük. Bu nedenle 4 farklı projeye hızla bakmayı hedefledik. Detaylarından bağımsız olarak, aralarındaki ortaklıklara, kentselliğin ve kentsel mekânın farklı veçhelerinin nasıl alımlandığına, nasıl tahayyül edildiğine bakmayı amaçlıyor.

Doğaldan yapılı çevreye, kırsaldan yarı-kentsel ve kentsel örüntülere kadar farklı bağlamlarda üretilmiş bu 4 projeye, düşüncelere birçok seviyeden hızla bakacağız. Giderek saçaklanan kentleri yeniden bütünlüklü kılmayı, takımadalarına benzeyen kentsel fragmanları yeniden örmeyi ya da en azından anlamlı kılmayı amaçlayan bu 4 kentsel tasarım yarışmasını masaya yatırmayı istedik. Bunu yaparken, doğal ortamları, yarı-kentsel dünyaları disipline eden ve kökeninde rasyonelite yatan tasarım eyleminin her şeyi nasıl düzene sokmaya çalıştığına, nasıl kentsellik tahayyülleri sunduğuna da daha derinlemesine bakabilmiş olacağız.

Geldiğiniz için teşekkürler…

Deniz Güner, Doç. Dr.
Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

YARIŞMALAR ve MİMARLIK SEMPOZYUMU 2016;
Kentsel Tasarım Yarışmaları Ekseninde Kent Mekânı / Kentsel Mekân

Hızlı Bakış

Sempozyumun bu başlangıç bölümünün adı "Hızlı Bakış". Projelere alışılmışın dışında bakmayı öneren bir içeriği ve kurgusu var. İşleri detaylıca incelemeye, anlamaya çalışmaktan çok, hızlı bir tarama yapmayı, genel bir izlenim edinmeyi, fragmanlar üzerinden bir algı oluşturmayı hedefliyor. Tıpkı yeni bir kenti ziyaret eden turistin hızlı bakışı gibi, yalnızca vurgulananları, öne çıkarılanları, önemli olanları gören bir bakış gibi…

Öte taraftan, ardı ardına birçok kenti gören turistin bakışının sağladığı o kıvraklığı ve keskinliği de kazandırmayı amaçlıyor… Kentlerin giderek birbirine daha çok benzediği ama aynı zamanda farklılıklarını da daha net görünür kılan bir bakış türü bu. Detay yerine genel hakkında bir şeyler söylemek için de ideal bir bakış türü. Mimarlık yarışmalarının ufkunu ve menzilini anlamak için, gidişatı veya panoramayı anlamak için ideal bir bakış olacağını düşündük. Bu nedenle 4 farklı projeye hızla bakmayı hedefledik. Detaylarından bağımsız olarak, aralarındaki ortaklıklara, kentselliğin ve kentsel mekânın farklı veçhelerinin nasıl alımlandığına, nasıl tahayyül edildiğine bakmayı amaçlıyor.

Doğaldan yapılı çevreye, kırsaldan yarı-kentsel ve kentsel örüntülere kadar farklı bağlamlarda üretilmiş bu 4 projeye, düşüncelere birçok seviyeden hızla bakacağız. Giderek saçaklanan kentleri yeniden bütünlüklü kılmayı, takımadalarına benzeyen kentsel fragmanları yeniden örmeyi ya da en azından anlamlı kılmayı amaçlayan bu 4 kentsel tasarım yarışmasını masaya yatırmayı istedik. Bunu yaparken, doğal ortamları, yarı-kentsel dünyaları disipline eden ve kökeninde rasyonelite yatan tasarım eyleminin her şeyi nasıl düzene sokmaya çalıştığına, nasıl kentsellik tahayyülleri sunduğuna da daha derinlemesine bakabilmiş olacağız.

Geldiğiniz için teşekkürler…

Deniz Güner, Doç. Dr.
Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Sempozyum Programı

7 Mayıs 2016, Cumartesi

Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi, Karacaoğlan Mah. 6209 sokak Bornova, İzmir

- Açılış Oturumu
- Bildiri Sunumları Oturumu I
- Bildiri Sunumları Oturumu II
- Bildiri Sunumları Oturumu III
- Kapanış Oturumu

9:30 **Açılış Konuşmaları**
Ömer Yılmaz

10:10 **Hızlı Bakış**
Deniz Güner

10:15 **Antalya Büyükşehir Belediyesi Konyaaltı Sahili Mimari ve Kıyı Düzenlemesi Fikir Projesi Yarışması**
Ahmet Mucip Ürger

10:25 **Çanakkale Belediyesi Sosyal Konutlar Mevkii Kentsel Yenileme Ulusal Mimari Proje Yarışması**
İbrahim Alp

10:35 **Afyonkarahisar Cumhuriyet Meydanı ve Çevresi Ulusal Mimarlık ve Kentsel Tasarım Fikir Proje Yarışması**
Seden Cinasal

10:45 **Kurbağalıdere Vadisi Fikir Projesi Yarışması**
Can Kubin

11:10 **Kentsel Tasarım Yarışmalarına Genel Bakış**
Sezai Göksu

11:15 **Davetli Konuşmacı**
Seçkin Kutucu

11:30 **Yarışmalar ve Mimarlık Eğitimi Açısından Yeni Potansiyeller**
Ozan Önder Özener

11:45 **Kentsel Tasarım Yarışmalarında Ölçeksel ve Mesleki Farklılıklara Bağlı Ortak Çalışma Ortamı**
Faruk Can Ünal

12:00 **Kentsel Mekana İlişkin Bilginin Üretiminde Aracı / Ortam Olarak Yarışmalar**
Halide İrem Erkan Kaya

13:50 **Kentsel Tasarım Yarışmalarına Örnekler Üzerinden Bakmak**
Zekai Görgülü

13:55 **Davetli Konuşmacı**
Devrim Çimen

14:10 **Yarışma ile Elde Edilen Yerel Yönetim Binalarının Kentsel Mekâna Etkilerinin İncelenmesi: İstanbul ve Altındağ Belediye Sarayı**
Nurdan Sezgin

14:25 **Yerel Bürokrasinin Kentsel Tasarım Yarışmaları Algısı: Ankara Örneği**
Savaş Zafer Şahin

14:40 **Kentsel Dönüşüm Alanlarının Tasarlanması ve Planlaması Sürecinde Yarışma Yöntemi: Gaziemir Aktepe ve Emrez Mahalleleri Kentsel Tasarım ve Mimari Fikir Projesi Yarışması Örneği**
Efe Öner

14:55 **Katılım Sürecinde Kentsel Tasarım Yarışmalarının Rolü**
Mehmet Nazım Özer

15:25 **Kentsel Tasarım Yarışmaları ve Açmazlar**
Tamer Başbuğ

15:30 **Davetli Konuşmacı**
Şebnem Gökçen Dündar

15:45 **Alternatif Bir Üretim Biçimi Olarak Kentsel Tasarım Proje Yarışma Süreçlerinin Değerlendirmesi**
Hatice Ayataç

16:00 **Kentsel Tasarım Proje Yarışmalarının Uygulanma Sorunları**
Ayşe Sirel, Osman Ümit Sirel

16:15 **Kayabaşı, Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge Yarışmaları Üzerinden Yarışma Meşruiyeti Kavramının Sorgulanması Üzerine Bir Deneme**
Hasan Okan Çetin, Neris Parlak, Ensar Temizel

17:00 **Özel Konuşmacı**
Baran İdil

17:30 **Kapanış Forumu**
Tamer Başbuğ, Sertaç Erten, Sezai Göksu, Zekai Görgülü

İçindekiler

ALTERNATİF BİR ÜRETİM BİÇİMİ OLARAK KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMA SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hatice Ayataç[1], Serap Ketboğa
[1]Doç.Dr., İTÜ

Özet

Yarışma projeleri, daha kaliteli mekanlar ortaya çıkarmak için fikirlerin geliştirildiği, fiziksel ve sosyal sorunların bir arada, kullanıcı konfor ve ihtiyaçları gözetilerek çözüldüğü özgün tasarımların oluşturulması için iyi bir egzersiz ve uygulama ortamıdır.

Mimarlık ve kentsel tasarım proje yarışmalarının, proje elde etme yöntemleri arasında farklı seçenekler üretmeye olanak sağlaması, meslektaşlar arasında fırsat eşitliği yaratması, kamuoyuna açık olması gibi nedenlerle kent kültürüne katkısı büyüktür. Son yıllarda önemi giderek artan kentsel tasarım proje yarışmalarının yaratmış olduğu ortam ulusal ve uluslararası düzeyde ülkedeki mimarlık ve kentsel tasarım olgusunun gelişmesinde katkı sağlamakta; mimarlık, şehir planlama ve peyzaj mimarlığı gibi meslek disiplinlerinin ortak bir paydası olarak yeni bir düzlem haline gelmektedir.

Türkiye'deki mimarlık yarışmalarında "kentsel tasarım" ifadesi, yarışma adında ilk defa; 1980 yılında "Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım Yarışması"nda kullanılmıştır. 1980 sonrası dönem kentsel tasarım yarışmalarının ortaya çıktığı, geliştiği ve olgunlaştığı bir dönemdir. Bu bildiride, Türkiye'de gerçekleşen kentsel tasarım proje yarışmalarının özellikle 1980-2014 yılları arasındaki gelişim süreci incelenmiş, kentsel tasarım yarışma şartnamelerinin içeriği ve uygulanma süreci halihazırda bu süreçte aktif olarak yer alan 50 meslek insanının anket bulgularıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle alternatif bir üretim biçimi olan kentsel tasarım yarışma sürecinin mevcut durum üzerinden yapılan tespitlerine dikkat çekilerek öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kentsel Tasarım Proje Yarışması, Kentsel Tasarım, Alternatif Üretim Biçimi ve Yarışma Süreci'dir.

1. Giriş

Kentlerin ve kasabaların düzen tasarlarının hazırlanmasında en iyi öneriyi elde edebilmek, bu alandaki uzmanların yetişmesini özendirmek amacıyla, yetkili kamu kuruluşlarınca açılan ulusal ya da uluslararası nitelikteki müsabakaya yarışma denir [1]. Mimarlık ve kentsel tasarım yarışmaları, proje elde etme yöntemleri arasında farklı seçenekler üretmeye olanak sağlaması, meslektaşlar arasında fırsat eşitliği yaratması, kamuoyuna açık olması gibi nedenlerle tercih edilir. Geleneksel bir uygulama yöntemi olarak mimari tasarım yarışmalarının neredeyse 2500 yıllık bir geçmişi vardır. 1400'lerin başında İtalya'da Floransa Kültür topluluğunca onaylanan mimari yarışmalar önemli bir kırılma noktasıdır. 18. yy'da yarışmaların sanatsal değeri geliştiren ve koruyan, en etkili üretim süreci olduğu vurgusu yapılmıştır. Yarışmalarda seçkin mimari konular ele alınırken, Fransız ve Endüstri Devrimlerinde sonra kamusal alanları konu edinerek, herkese açık hale gelmiştir. 19. yy sonlarında İsveç Mimarlık Derneği'nin hazırladığı yarışma formatı 20 yy boyunca neredeyse tüm Avrupa'da kullanılmıştır [2].

İlk kez 1950'li yıllarda Amerika'da yeni bir kentsel yaklaşım olarak literatüre giren "Kentsel Tasarım" kavramı, Türkiye'de kavramsal ve eylemsel olarak 1970'li yıllardan itibaren kullanılmıştır. 1980'lerin ilk yarısında akademik çevrelerde yayılmış ve farklı düzlemlerde tartışılmıştır [3]. Türkiye'de düzenlenen mimarlık yarışmalarında "kentsel tasarım" ifadesi ilk defa 1980 yılında "Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım Yarışması"nda (Bkz. Şekil 1) kullanılmıştır. Günümüzde kentsel tasarım proje yarışmaları şehir planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı gibi tasarım disiplinlerinin ara kesitindeki bir alternatif üretim biçimidir [2].

Şekil 1: Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım Yarışması Proje Alanı (Kaynak: Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım Yarışması Şartnamesi; (http://sartname.arkitera.com)

Kentsel tasarım yarışmaları formatına göre (proje yarışması, fikir yarışması), aşamasına göre (tek aşamalı, çok aşamalı), kapsamına göre (ulusal, uluslararası, bölgesel) ve katılım biçimine göre (açık, sınırlı, davetli) tanımlanmaktadır [2]. Avrupa ülkelerinde özellikle kamuyu ilgilendiren yapılar ve kentsel ölçekli tasarımlar için yarışma yöntemi, şeffaflığın, katılımcılığın ve kolektif birikimden yararlanmanın yöntemi olarak tercih edilir. Dolayısıyla sadece uygulama amaçlı değil yanı sıra kamuoyu yaratmak, karar vericilere yol gösterici bir altlık oluşturmak için de kullanılır [4]. Avrupa'da gelenekselleşmiş yarışma dizileri (Europan) vardır (http://www.europan-europe.eu/). Temelde yeni fikirlerin geliştirilmesi ve 40 yaş altındaki genç meslek insanlarına uygulama fırsatı vermeyi amaçlayan organizasyon 1988 yılından beri iki yılda bir düzenlenmektedir. İlk 10 döneminde Avrupa'nın değişik şehirlerinde, kentsel tasarım ölçeğinde yaklaşık 600 alan için çözüm üretilmiş, binlerce katılım içinde 1.200'den fazla proje ödüllendirilmiştir. Yarışmaya konu alanların yaklaşık üçte ikisi için seçilen öneriler uygulanmak üzere gündeme alınmış ve sonuç olarak müelliflerin % 25'i, ürettikleri düşünceleri kentsel tasarım ölçeğindeki uygulamalara dönüştürme şansı bulmuşlardır [5]

2. Türkiye'de Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları Tarihi Arka Plan

Türkiye'de yarışma olgusu Cumhuriyet ile birlikte başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern yaşam tarzının yansıtabilecek kamu yapıları, meydanlar, sokaklar ve bulvarlara ihtiyaç duyulmuştur. Bozdoğan'a (2002) göre [6]; "1930'lu yıllarda, devletçilik ve milliyetçilik ilkelerinin kendini mimari alanda da iyice hissettirmeye başlaması ve bunun bir sonucu olarak Türk mimarlarının bu sürece olan tepkisi ve gösterdikleri yoğun çaba sayesinde yarışmalar kaçınılmaz hale gelir."

İlk planlama yarışması uluslararası ve davetli olarak 1928 yılında yeni ve modern Ankara'nın inşası için düzenlenmiştir. Alman plancı-mimar Hermann Jansen bu yarışmayı kazanmıştır. 1937 yılında açılan TBMM (Kamutay) Uluslararası Proje Yarışması dönemin önemli yarışmalarındandır. Yine Zonguldak Halkevi Binası (1933), Sümerbank (1934), Bursa Halkevi (1937), Kadıköy Halkevi (1938), Sivas Halkevi (1938) bu yıllarda açılan yarışmalardır. 1940'lı yılların en önemli mimari olayı ise; Türkiye Büyük Millet Meclisi Anıtkabir Komisyonu'nun çıkardığı Anıtkabir yarışmasıdır. 30-40'lı yıllarda Türk mimarlarının kalfalara ve yabancı mimarlara karşı verdikleri mücadelede "mimari proje yarışmaları" özellikle önem kazanmıştır [6].

1940-1970 arası İller Bankası açık ulusal yarışmalar düzenlemiştir. Bu yarışmalar planlama pratiğinde ve bu pratiğin bilimsel düşünmeyle ilişkisi üzerinde önemli bir rol oynamıştır [7]. 60'lı ve 70'li yıllar kentsel sorunların ağırlık kazandığı dönemlerdir. Kalkınma planlarının uygulanmaya çalışıldığı bu dönemde Bayındırlık Bakanlığı

bu hizmetleri bünyesinde toplamıştır. Mimari proje yarışmaları bu dönemden sonra kamunun proje elde etme sürecinde ihalelerin yanında önemli bir yöntem olarak kullanılmıştır. 1971 yılında yaşanan askeri darbe sonucunda, ülkenin farklı bölgelerinde benzer hükümet konakları türemiştir. Balamir'in ifadesiyle; "modern mimarlık dili kompozisyonel ve strüktürel özgürlüklerini yitirerek neoklasikleşmiş, zemin katlar geçirgenliklerini kaybederek, kütleler baskıcı bir karaktere bürünmüş; mimarlık, bakanlık yarışmaları aracılığıyla sıradan bir yapı pratiğine, adeta tip projelere indirgenmiştir" [8].

Türkiye 80'lerin kültürel bağlamını derinden etkileyen iki önemli kırılma noktası yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1980 askeri darbesi, ikincisi ise, ekonominin serbest pazar ilkelerine göre yeniden örgütlenmesi ile küresel ekonomiye entegre olma kararıdır. 1980 sonrası yapılan mimarlık yarışmaları bu şartlar ve imkanlar altında yapılmıştır. 1980'li yıllarda hız kazanan küreselleşme, kentsel tasarım olgusunu Türkiye'deki yarışma ortamına taşımıştır. 1980 yılında açılan "Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım Yarışması" ile başlamıştır. Yarışmanın ana konusu kent parkı olan bu yarışmayı Türkiye'de açılan ilk kentsel tasarım yarışması olarak kabul etmek mümkündür. 1990'a kadar sayı olarak çok olmasa da çeşitli büyüklüklerde Türkiye'de kentsel tasarım proje yarışmaları açılmış ve kentsel tasarım kavramı yarışmalarla birlikte 80'lerden 90'lara kadar önemini korumaya devam etmiştir. 1990-2000 yılları arasında, kent meydanları ve çevresinin düzenlenmesi kentsel tasarım yarışma projelerinin ana konusu haline gelmiştir [2]. 2000'den günümüze kadar geçen sürede açılan kentsel tasarım yarışma projelerinin irdelendiği son dönem, yarışmaların gerek nicelik olarak artışı gerekse de disiplinlerarası bir platform olarak daha fazla meslek disiplini tarafından kabul gördüğü bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır [9].

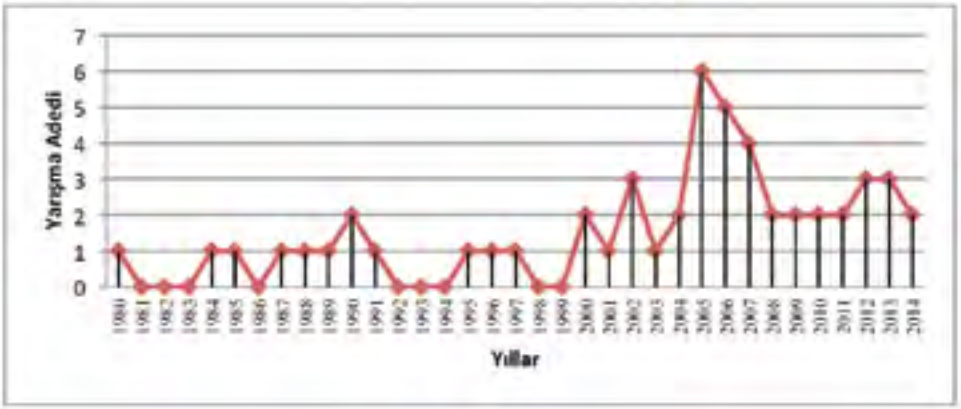

Tablo 1: 1980- 2014 Yılları Arasında Türkiye'de Açılan Yarışmaların Yıllara Göre Dağılımı [9]

1980-2014 yılları arasında gerçekleşen kentsel tasarım proje yarışmalarının yıllara göre dağılımı incelendiğinde açılan yarışma sayısının attığı, 2000 yılının kentsel tasarım proje yarışmalarında önemli bir kırılma noktası olduğu görülmektedir [9].

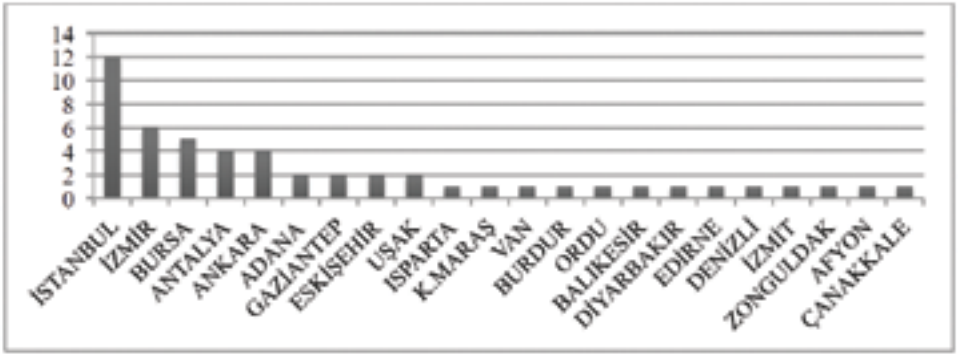

Tablo 2: 1980-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Açılan Yarışmaların Mekansal Dağılımı [9]

Türkiye'de gerçekleşen kentsel tasarım proje yarışmalarının mekansal dağılımında açılan yarışmaların İstanbul ilinde yoğunlaştığı görülmektedir. 1980 yılından 2014 yılına kadar açılan yarışmaların1 12 adedi İstanbul'da gerçekleşmiştir; ancak bu sayıya özellikle 2000 sonrası dönemde erişilmiştir.

3. Yarışma Süreçleri

Yarışmalar, mimari kaliteyi artıran, nitelikli fiziksel çevrelerin oluşmasına katkı sağlayan, rekabet ortamı yaratan, tartışma ve katılımcılıkla akılcı, uygulanabilir ve ekonomik çözümlerin elde edilmesine aracı olan bir süreçtir1. Yarışmalar ile ilgili süreç yarışmayı açan kurumun yarışma açmaya karar vermesiyle başlayan süreçler toplamından oluşmaktadır.

Yarışma süreci öncelikle jürinin oluşmasıyla başlar. Jürinin açılacak olan yarışma için bir şartname hazırlaması ya da hazırlanmış bir şartnameyi onaylaması gerekmektedir ve onaylanan şartname jürinin sorumluluğundadır.

Yarışmalarda süreç;
1- Jürinin oluşturulması,
2- Şartname,
3- Projenin Hazırlanması-Soru ve Cevaplar,
4- Projenin Değerlendirilmesi-Kolokyum,
5- Uygulama, olmak üzere beş aşamada kapsamlı olarak tanımlanmaktadır.

1 1980-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Gerçekleşen Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları bulguları http://sartname.arkitera.com üzerinde yayınlanan şartnameler üzerinden derlenmiştir [9].

2 Mimarlar Odası Yarışmalar Yönetmeliği, 2002

4. Kentsel Tasarım Proje Yarışma Sürecinin Uygulama Pratikleri Üzerinden Değerlendirilmesi

Kentsel tasarım yarışma projelerinin ülkemiz için gelişim sürecini ve sayılarla giderek artan önemini tanımlayan ön değerlendirme göstermektedir ki, yarışmalar en çok tercih edilen alternatif bir proje üretim sürecidir. Yarışmalar, proje elde etme yöntemleri arasında en pahalısı ve en uzun süre alanı olmasına karşın elde edilen projelerin niteliği ve özgünlüğü adına mimarlık, şehir planlama ve peyzaj mimarlığı gibi meslek disiplinlerine katkısı önemlidir. Yarışmaların koşul ve sürecini tanımlayan yönetmelikler dünya standartlarında emsalleriyle eşdeğer bir kapsamdadır. Ancak ülkemiz özelinde gelinen durumda yarışmayla üretilen fikir ve projeler ne yazık ki uygulamaya geçmekte sınırlı kalmaktadır. Yerel yönetimlerce düzenlenen yarışmaların ancak %27'si uygulamaya geçebilmiştir [11]. Gerek Uluslararası gerekse de ulusal kapsamda yapılan yarışmaların çok azı gerçekleşebilmiştir. Uygulananlarda süreçte tasarımcı ekibin kontrolü dışında değişebilmektedir. Bu gerekçelerle bu çalışmada mevcut yarışma sürecinin halihazırdaki uygulama pratikleri üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır.

Tanımlanan amaç doğrultusunda 1980 den günümüze kentsel tasarım konulu yarışmalara en az bir defa katılan, en az bir defa ödül alan mimar, şehir plancısı veya peyzaj mimarlığı disiplinlerinden olan grup hedef olarak seçilmiştir. Kentsel tasarım yarışmalarının sosyal medya sayfalarından ve yarışma projelerinin tartışıldığı/paylaşıldığı bir platform (kolokyum. com) üzerinden belirlenen kriterlere uygun meslek insanlarına erişilmiştir. Araştırma hedeflerine göre içeriği ve kapsamı belirlenen anket föyleri 70 kişilik bir örneklem grubuyla paylaşılmıştır. 50 kişiden gelen yanıtlara göre yarışma sürecinin uygulama pratikleri ve uygulayıcıları yönünden değerlendirmesi yapılmıştır.

Anket föyü kentsel tasarım yarışma sürecini tanımlayan yönetmeliğin ana başlıkları içerisinde hazırlanmıştır. Buna göre; katılımcının kimliğinin belirlenmesinden sonra, "yarışma ön aşaması, analiz ve tasarım ve uygulama" alt başlıklarında sorular yöneltilmiştir. Birinci adımda katılımcıların meslek disiplinleri ve ekiplerinin genel yapısına ilişkin bilgi edinerek buradan bir katılımcı kimliği değerlendirmesi yapılmıştır. Yarışma ön aşaması bölümünde yer alan sorular yarışmaya katılan kişinin mesleki profilini ortaya koymaya yardımcı olan sorulardan oluşmaktadır. Analiz ve tasarım kısmında kişi veya ekiplerin proje analiz ve tasarımı sürecinde geçirdikleri süreci anlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Uygulama kısmında ise yarışma projelerinin uygulamasına yönelik bilgi edinecek veriler toplanmaya çalışılmıştır. Anket föyünde açık uçlu soruların (yapılandırılmamış) yanı sıra, cevapları şıklar halinde olan sorular (yapılandırılmış) yer almaktadır. Sorunun niteliğine göre

yapılandırılmış soruların bazılarında Likert ölçeği tekniği kullanılmıştır. Anket föyü internet ortamında dijital olarak izleyen internet tabanlı adreste (Google.doc programı) hazırlanmış olup hedef kitlesine elektronik posta ortamında, (kolokyum.com web sitesi) ve sosyal medya aracılığıyla ulaştırılmıştır.

4.1. Katılımcının Kimliği

Bu bağlamda 50 kişi ile yapılan anket sonuçlarına göre meslek gruplarını incelediğimizde yarışmalara katılan disiplinlerin içinde %40 gibi bir oranla en çok peyzaj mimarları yer almaktadır.

Yarışmaya katılanların hazırda bir ekibe sahip olup olmadıkları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ise kentsel tasarım yarışmalarına katılanların %84'ünün yarışmalara katılmak üzere bir kurulu ekibinin olduğudur. Hazır bir ekibi olan bu katılımcıların ekiplerini meslek disiplini anlamında irdelendiğinde ankete katılan yarışmacıların %82'sinin ekibinde mimar, %69'unda peyzaj mimarı ve % 63'ünde şehir plancısı bulunmaktadır. Ancak bunun anlamı kalan %16'lık kısmın kentsel tasarım yarışmalarına ekipsiz katıldığı değildir. Alınan yanıtlara göre, hazır bir ekibi olmayan yarışma katılımcılarının aslında açılan yarışmanın amacı, kapsamı ve beklentisi üzerine bir ekip oluşturdukları anlaşılmaktadır.

4.2. Yarışma Ön Aşaması

Kentsel tasarım yarışmalarında meslek insanlarının yarışmalara katılmasını belirleyen pek çok etmen vardır. Bunlar "projenin konusundan, amacına; ödülden prestije; yarışma şartnamesinden, yarışmayı açan kuruma" kadar giden uzun bir liste olarak sıralanabilir.

Katılımcıların %55'i yarışmaların kapsamını yarışmaya katılmayı etkileyen en önemli sebep olarak belirtmiştir. En önemli ikinci etmen katılımcıların %53'ünün belirttiği üzere şartnamenin içeriğidir. %45 oranıyla yarışma takvimi üçüncü etmendir.

Bu sayısal verilere dayanarak kentsel tasarım proje yarışmalarına katılan yarışmacıların öncelikle üç kritere bağlı olarak yarışmalara katılma eğiliminde olduklarını söylenebilir. Bunlar; "Yarışmanın kapsamı, yarışma şartnamesinin içeriği ve yarışma takvimi"dir. Katılımcıların %55'ine göre ödül miktarı, %49'una göre ise jüri üyeleri sıralanmıştır (Tablo 3).

Katılımcıların %88'i şartnamenin1 yetersizliğinden yarışmaya katılmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir. Bu oran oldukça yüksek ve meslek ortamları için olumsuz bir durumdur.

Anket kapsamında yapılan araştırma sonucunda kentsel tasarım proje yarışmalarına katılan yarışmacıların %59'u bireysel yarışmalarda her zaman bireysel

3 Türkiye'de şu anda geçerli olan güncel yarışmalar yönetmeliğine göre jüri oluşturulduktan sonra idarelerce düzenlenecek yarışma için yarışma şartnamesi hazırlanır. Ön seçimli yarışmalarda, yarışma şartnamesi, yarışmaya davet edilen yarışmacılara yarışmaya davet mektubu ile birlikte gönderilir. Hazırlanacak şartnamede; Yarışmanın amacı, türü ve şekli, konusu ve yeri, idarenin adı, adresi, telefon ve faks numarası, Yarışmaya katılım koşulları, Jüri üyelerinin ve raportörlerinin isimleri, yarışmacılara verilecek bilgi ve belgelerin neler olduğu, teslim koşulları, yarışma esasları, takvimi, teslim yeri ve şartları, uygulama ve teslim süreci detayları, ödül ve takdim süreci bilgileri olmalıdır. Anlaşmazlıkların çözüm şeklide tanımlanmalıdır.

bilgi/belge arşivini kullanmaktadır. Buradan yola çıkarak açılan yarışmalarda ciddi bir döküman eksikliğinden bahsetmek mümkün olacaktır. Yarışmacıların hiç de azımsanmayacak bir oranda, %45'i, doküman yetersizliğinden yarışmalara katılmaktan vazgeçtiği vurgulamıştır.

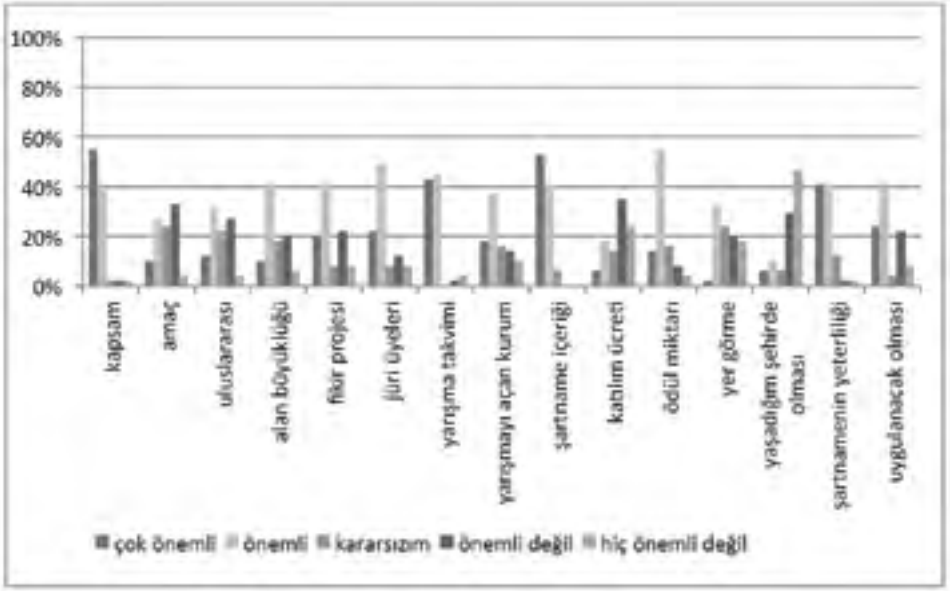

Tablo 3: Proje yarışmalarına katılmayı belirleyen etmenlerin önem sırası [9]

Yarışmaya katılmayı etkileyen etmenlerin içinde dikkati çeken jüri1 üyelerinin profilinin katılımcılar üzerindeki etkisidir. TMMOB Yarışmalar Yönetmeliği'ne (2002) göre jüri üyelerinin tanımlanmaktadır. Yarışmacıların düşündüğü ideal asli jüri sayısı, profili ve yardımcı jüri profilinde ise akademisyenler ve meslek uzmanlarına öncelik verilmiştir (Tablo 4).

Genel eğilim akademisyenlerin ve meslek uzmanlarının en az 2'şer adet olması yönünde olmuştur. STK, yerel yönetim, meslek odalarının jüri içinde dağılımı yüksek bir oranla 1'er kişi olması yönünde olmuştur. Jüri profilinin yarışmacılar üzerindeki etkisi anket çalışması esnasında sorulan "Jüri kurgusuna bağlı olarak katılmaktan vazgeçtiğiniz bir yarışma oldu mu?" sorusuna verilen yanıtlarla da örtüşmüştür. Yarışmacıların yarısından fazlası jüri profili nedeniyle yarışmalara katılmaktan vazgeçmiştir.

4 Seçmenin, sıralamanın nesnel ölçütlerle yapılamaması nedeniyle yarışmalarda jüriler gereklidir. Proje yarışmalarında jüri adaylarının saptanmasında 1960'lardan günümüze kadar beş aşama gelişen süreç izlenmiştir. İlk jüri belirleme çalışmalarında Mimarlar Odası üyeleri arasında anket yardımı ile alınan oy sıralamasına bakılmıştır. Mimarlar Odasının Yarışma Komitesinin kurulmasından sonra anket yerine üye mimarların yaptıkları işlerin tanımlandığı üye bilgi fişleri kullanılmıştır. 1980 sonrasında yönetmeliğin değişmesiyle kamu kurumlarının açtığı yarışmalarda jüri seçimi kurumun insiyatifine bırakılmıştır. 1983 sonrasındaki yarışmalarda yarışma ihale kanunu ile jüri yerine ihale komisyonu kurularak, yarışmacılardan teminat mektubu istenmiştir. 2002 yılından sonra tekrar uzmanlardan oluşan yarışma jürilerine dönüş olmuştur [10].

2002 yılında Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanatlar Eserleri Yarışmaları yönetmeliğine göre yarışma jüri seçimi esasları tanımlanmıştır. Jüri heyeti, asli, yedek ve danışman üyeler ile raportörler ve raportör yardımcılarından kurulur. Asli, yedek ve danışman jüri üyelerinin, ihtisas alanlarında yarışma konusu işlerle ilgili bulunması ve bu kimselerin mesleklerinde seçkin kişiler olması şarttır. Ortakçıl yarışmaların jüri teşkilinde, meslek disiplinlerinin yarışmadaki ağırlığına uygun bir dağılım sağlanmalıdır. Jüri üyeleri (asli, yedek, danışman), raportörler ve raportör yardımcıları (teknik ressam, daktilo ve benzeri) yarışmayı açan idare tarafından seçilir.

Asli jüri üyelerinin; beş (5) kişilik jürilerde en az biri, yedi (7) kişilik jürilerde en az ikisi, yedek jüri üyelerinin ise en az biri Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin ilgili meslek odasından istenecek iki katı aday listesinden idarelerce seçilerek atanır. Kentsel tasarım yarışmalarında, yarışma konusunun özelliğine göre asli ve yedek jüri üyeleri arasında mimar, şehir plancısı ve peyzaj mimarı bulundurulur. Şehir planlama, peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım ağırlıklı proje yarışmalarında jüri danışman üyelerden en az bir kişinin yarışma konusu yerin belde idaresinden olması şarttır.

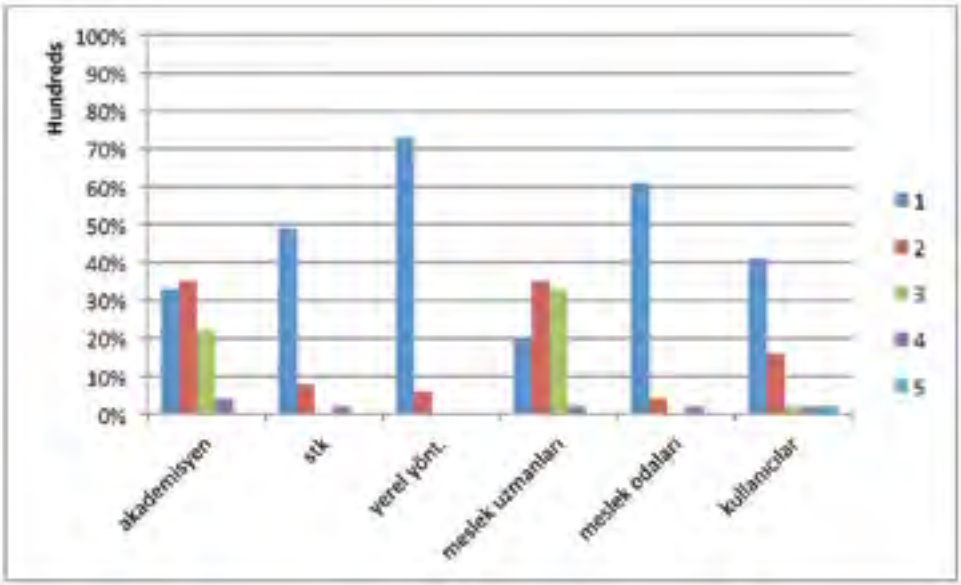

Tablo 4: Jüri Üyelerinin Profili [9]

Araştırmanın takip eden aşamasında yarışma şartnameleri ve şartnamede geçen kavramlar üzerinde durulmuştur. Mevcut yönetmeliğe göre; şartnamenin içinde yer alan sorular ve cevaplar kısmı yarışma takvimine göre belirlenir ve yarışmalarda, yarışma ile ilgili olarak sorulacak sorular için yarışma takvimi içinde belli bir süre verilir, tanımlaması yapılmaktadır. Anket çalışması kapsamında bu sürenin yarışmacılar açısından yeterli olup olmadığı üzerine bir irdeleme yapılabilmek adına yarışmacılardan soru-cevap kısmının değerlendirilmesi istenmiştir. Yarışma sürecinde etkin yeri olan soru-cevap aşaması1 için soru sorma süresinin aşamalı, soru-cevap yönteminin ise interaktif bir ortamda olmasını tercih etmişlerdir.

4.3. Analiz-Tasarım

Değerlendirme bölümünün üçüncü kısmı olan analiz ve tasarım bölümünde, katılımcıların yarışma sürecinde geçirmiş oldukları deneyimler üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. İlk olarak yarışma katılımcılarının başvurduğu kaynaklar üzerinden yapılan değerlendirmeye göre katılımcıların hepsi internet kaynaklarını aktif bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Bu değerlendirmede yere özgü ve kullanıcı odaklı yapılan bilgi edinme yöntemi olan anket ve mülakatların

oldukça düşük bir oranda çıktığı saptanmıştır. Bu durum gerçekte yarışma projelerinin yerle ilgi kuramaması eleştirilerine bir yanıt kabul edilebilir.

Yapılan anket çalışması ile yarışmalarda ekiplerin nasıl bir çalışma yöntemi izlediğine dair bilgi edinmeye çalışılmış ve toplam çalışma süresi içinde analiz, tasarım ve sunum aşamalarına ayırdıkları süreyi tanımlamışlardır (Tablo 5).

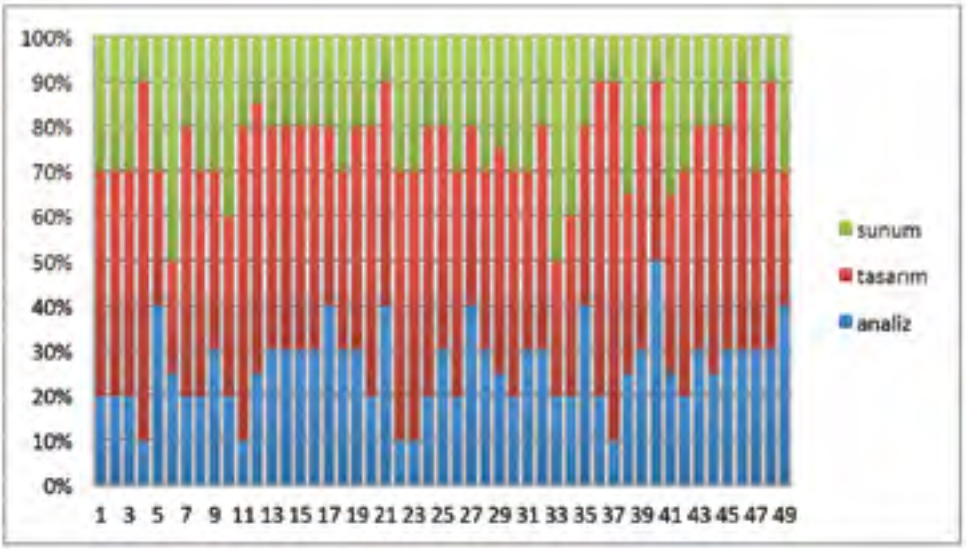

Tablo 5: Analiz-Tasarım-Sunum Süreç Değerlendirmesi [9]

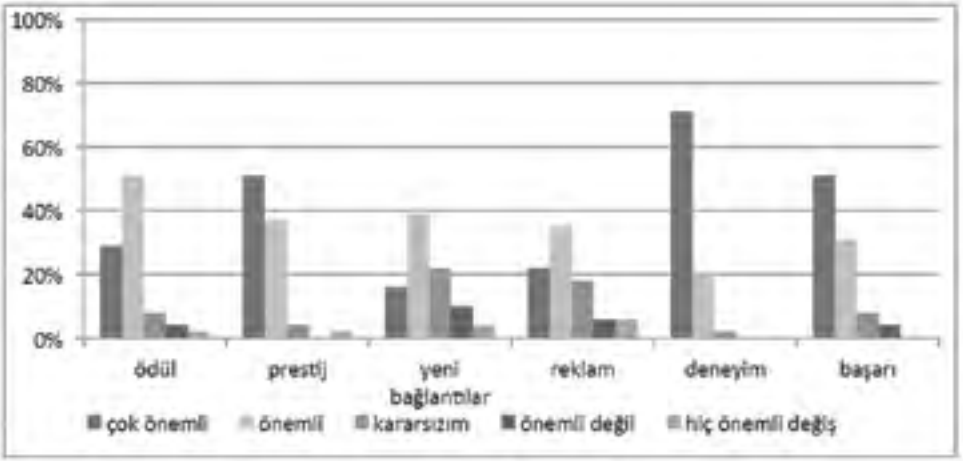

Tablo 6: Yarışmadan elde edilen kazanımlar [9]

5 Yarışmaların türlerine göre bireysel olabildiği gibi ekip ile de katılınabilir. Çok disiplinli süreç olan kentsel tasarım yarışmaları bir ekip işidir. Bu nedenle kentsel tasarım yarışmasında şartname gereği şehir plancısı, mimar ve peyzaj mimarı olması ön koşuldur. Bazı yarışmalarda diğer disiplinlerde ekibe dahil edilir. Şartname gereği soru-cevap kısmı yarışmada eksik kalanların tamamlanması için iyi bir fırsattır. Jürinin sorulara sürenin 1/3 kadar zamanda ve kesin, açık bir yanıt vermesi zorunludur.

Süreç değerlendirmesi yaparken yarışmacıların zamanı nasıl kullandıklarına dair bir genelleme yapmak her ne kadar zor olsa da Tablo 5'de de görüldüğü üzere çalışma süresinin analizden çok tasarıma, en az ise sunum kısmına ayrıldığı görülmektedir. Tabi ki bu yarışmacıların ekiplerinin çalışma yöntemine göre ve yarışma konusuna göre farklılık gösterebilmektedir. Yarışmacılar kentsel tasarım proje yarışmalarında edindikleri kazanımları önem sırasına göre derecelendirdiklerinde ise; "deneyim" yarışma katılımcıların %71'ine göre en önemli kazanımdır. "ödül" ise yarışma katılımcılarının %51'ine göre ikinci sıradadır ve katılımı teşvik edicidir (Tablo 6).

4.4. Uygulama

Yarışmaların son aşaması uygulama kısmıdır. Yarışma projelerinin en çok tartışıldığı aşamadır. Kolokyumun1 ardından başlayan süreç olarak da adlandırabileceği gibi bu süreç her yarışmanın bir bileşeni olamamaktadır, yani her proje uygulama aşamasına geçememektedir. Bu durumun her yarışma projesi için kendine özel farklı sebepleri olabilmektedir, bazen de bu projeler uygulama amaçlı değil fikir amaçlı da yapılmış olabilir. Yarışmaların bu son aşamasının katılımcıların ancak %33'ü projelerin uygulama aşamasına geçebilmiştir. Bu projelerin hepsinin uygulaması bitmemiştir, ancak uygulama kısmına geçilmesi de bu kısımda değerlendirilebilir.

Yarışmalara katılanların yarıdan fazlası yarışmaların uygulanmasının "çok önemli" ve "önemli" olduğu düşüncesindedir. Katılımcıların %33'ünün yarışma kazanımları proje uygulama aşamasına geçebilmiştir. Bu projelerin hepsinin uygulaması bitmemiştir, ancak uygulama kısmına geçilmesi de bu kısımda değerlendirilebilir. Yarışmaların uygulanabilmesinin konu olan kentlere ve mimarlığına katkısının önemini vurgulamışlardır. Dolayısıyla tüm katılımcılar kentsel tasarım proje yarışmalarını alternatif bir üretim biçimi olarak görmektedirler.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Yarışmalar; yeni fikirlerin, yeni söylemlerin tartışılmasını, özgür tasarım alanları sunmayı ve kentsel ortamları zenginleştiren pek çok mimari ürünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Yarışmalar, aynı zamanda meslek insanlarına kendilerini göstermeleri için eşit fırsat alanı yaratarak, mesleğe yeni girmiş mimarların, plancıların ve peyzaj mimarlarının kendilerine mesleki anlamda yer edinebilmeleri içinde önemli bir araç olmuşlardır.

Mimarlar Odası Yarışmalar Yönetmeliği'nce (2002); yarışmalar, mimari kaliteyi artıran, nitelikli fiziksel çevrelerin oluşmasına katkı sağlayan, rekabet ortamı

yaratan; tartışma ve katılımcılıkla akılcı, uygulanabilir ve ekonomik çözümlerin elde edilmesine aracı olan bir süreçtir. Bu bağlamda bu çalışmanın çıktılarıyla da izleyen değerlendirmeler yapılmıştır.

- Kentsel tasarım yarışmaları bir ekip işidir. Bu ekiplerde temel meslekler olarak yönetmeliğinde yönlendirmesiyle Mimarlar, Şehir Plancıları ve Peyzaj Mimarları bulunmaktadır. Ekiplerin mesleki çeşitliliği ve kurulu bir ekip olması süreci olumlu etkilemektedir. Özellikle akademisyen olarak süreci planlayan yarışmacıların ekiplerini yarışmalara göre oluşturması bazen yarışma sürecini tamamlayamama gibi teknik sorunlara neden olmaktadır.
- Kentsel tasarım yarışma projelerine katılımda en etkili üç etmen sırasıyla yarışmanın kapsamı, yarışma şartnamesinin içeriği ve yarışma takvimi olarak belirtilmiştir. Özellikle araştırmanın en öncelikli vurgusu olan şartnamelerin yetersiz kalması süreci aksatmaktadır. Bilgi ve belge eksikleri analiz aşamasında süre kaybına neden olmakta, çoğu uygulamacı bu nedenle tasarım sürecine ağırlık vermektedir. Yetersiz şartnameler ise katılımı olumsuz yönde etkilemektedir. Şartnamelerin mevcut yarışmaya katılanlar tarafından değerlendirilebilecek esneklikte önerilmesi yarışmalara tasarımcı katılımı yönüyle bir yeni bakış getirebilir. Bu bağlamda, özellikle soru- cevap süreci de interaktif ve zaman aralıklarıyla yapılması önerisi geliştirilmiştir.
- Yarışma süreçlerine dahil olmak öncelikle mesleki deneyim kazanımında fırsatlar sunmaktadır. Ödül ise diğer teşvik edici unsurdur. Özellikle genç meslek insanları için bu bir başlangıç kabul edilmektedir. Ancak yine aynı yönetmeliğe göre oluşturulan jüri profilleri yarışmalara katılım üzerinde etkili olmaktadır. Bazı katılımcılar sadece jüri profili nedeniyle yarışmaya girmediğini ifade etmektedir. Katılımcı ve yerel kullanıcıyı da dahil eden dinamik jüri profilleri oluşturulmalıdır. Özellikle halk jürisi bir paydaş kabul edilmelidir. Böylelikle hem yarışmaların konu ve yer seçiminden itibaren halkın istek ve talepleri dikkate alınmış olur, hem de yarışmalar fikir olmanın ötesine geçerek uygulanabilir.

Teşekkür

Bu çalışma, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans programında Doç.Dr. Hatice Ayataç danışmanlığında Serap Ketboğa tarafından tamamlanan, "Alternatif Bir Üretim Biçimi Olarak Kentsel Tasarım Proje Yarışma Süreçlerinin Değerlendirilmesi" konulu tez çalışmasından özetlenmiştir. Tez jüri üyeleri Dr. Oktan Nalbantoğlu ve Doç.Dr. Çağatay Keskin'e yorum ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

6 Jüri oylamayla bir başkan seçer, çalışmalarını gizlilik içerisinde ve tarafsız yürütür. Jüri değerlendirme çalışmaları için tasarımların son teslim tarihinden itibaren en geç on beşinci günü izleyen günde tam sayı ile toplanır. Bütün jüri üyeleri, değerlendirme çalışmalarının başlangıcında, imzalı dürüstlük taahhütnamesi verirler. Bu taahhütnamede yarışmaya katılan projeleri daha önce görmediklerini belirtirler. Jüri değerlendirme çalışmaları esnasında şartname ve programda değişiklik yapmaya ve seçim sırasında şartname ve programdan ayrılmaya yetkili değildir. Jüri, raportör tarafından hazırlanan raporda, program ve şartnameye aykırılığı belirtilen hususlara göre projenin yarışma dışı bırakılıp bırakılmayacağı hususunda karar vermek ve Yarışma şartnamesinde uyulması zorunluluğu olduğu tespit edilmiş hususlara ve bilhassa verilen maliyet tavanına uymayan projeleri yarışma dışı bırakıp bırakmamak konularında yetkilidir. Asli jüri üyeleri, projeler üzerinde ilk inceleme çalışmalarını yaptıktan sonra değerlendirme yöntemini tespit eder.

Kaynakça

[1] Keleş, R., 1980. Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara
[2] Çimen, D.,2010. Urban Design Competitions as Discursive Practise in Turkey: 1980-2009, Ph.D. Thesis, METU, Ankara.
[3] Ayataç, H., 2000, Planlama Sürecinde Kentsel Tasarımın Yeri ve Rolünün Tanımlanması İçin Bir Yöntem Denemesi; Örnekleme Alanı Türkiye, Doktora Tezi, İTÜ FBE, İstanbul.
[4] Lehrer, U., 2011 "Urban Design Competitions", Companion to Urban Design, Edited by: Tridib Banerjee and Anastasia Loukaitou-Sideris, Routledge (pp.304-316).
[5] Kahvecioğlu, H., 2011 "Kent, Kentsel Tasarım, Yarışma", Planlama Dergisi, 2011, sayı 1-2.
[6] Sayar, Y., 2004, Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: bir Değerlendirme, Mimarlık 320.
[7] Tekeli, İ. 1998, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.1-24.
[8] Balamir, A. 2003, "Mimarlık ve Kimlik Temrinleri I", Mimarlık, sayı:313, s. 24-29.
[9] Ketboğa, S. 2015. Alternatif Bir Üretim Biçimi Olarak Kentsel Tasarım Yarışma Süreçlerinin Değerlendirilmesi, İTÜ FBE, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı, Y.Lisans Tezi, İstanbul.
[10] Aktüre, T. 1984 "Mimari Proje Yarışmaları", Mimarlık, İstanbul, sayı: 10, s. 20-21
[11] Aykutlar, P., Kutucu, S., 2014. Yarışma Sonrası Süreçler; 2005-2013 Yılları Arasında Yerel Yönetimler Tarafından Açılan Mimari Ve Kentsel Tasarım Yarışmalarının Uygulama Performansları, Yarışmalar ve Mimarlık Sempozyum Kitabı, 2014. s. 22-35. Arkitera Mimarlık Merkezi, İstanbul.

YARIŞMALAR ve MİMARLIK EĞİTİMİ AÇISINDAN YENİ POTANSİYELLER

Ozan Önder Özener[1], Deniz Aslan[2], Erenalp Büyüktopçu[3]
[1]İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi
[2]İTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi
[3]İTÜ Mimarlık Fakültesi Araştırma Görevlisi

1. Yarışmalar ve Akademik Potansiyeller

Son yıllarda sayısı belirgin şekilde artan yarışmalar, mesleki bilgi ve deneyimlerin farklı şekilde yorumlandığı dinamik ve rekabetçi bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek pratiği açısından oldukça uzun bir geçmişe ve geleneğe sahip olan proje yarışmaları farklı deneyim gruplarından birçok mimar ve ekibi aynı platformda buluşturmakta ve özellikle tasarımcı olma motivasyonundaki genç mimarların ve öğrencilerin bilgi ve deneyim kazandıkları, almış oldukları akademik eğitimi uygulama seviyesinde test edebildikleri mesleki süreçleri oluşturmaktadır. Yine mesleki deneyim kazanma açısından ele alındığında mimarlık eğitimi içerisindeki stüdyo ortamı öğrencilerin ileride pratik yapmaya yönelik olarak yetiştirildiği ve mesleki süreçlerin simülasyonunun yapıldığı bir practicum niteliğindedir. Kendi içerisinde mesleğe özgü ve özel bir nitelik taşıyan stüdyoların mevcut yapıları, pedagojik düzenleri ve akademik standartlar üzerinden oluşan kısıtları nedeniyle mimarlık eğitimi içerisinde farklı arayışların ve alternatif deneysel çalışmaların tamamlayıcı ve destekleyici rolleri daha fazla önem kazanmaktadır. Bu anlamda yarışma projelerinin sağladığı gerçek ve zorlayıcı pratik ortamı içerisinde kompleks proje geliştirme süreçleri, tasarım kararların mimariye dönüşümü, takım çalışması, tasarım ve yapım teknolojileri, ileri temsil teknikleri, disiplinlerarası bilgi paylaşımı gibi konuların yer alması mimarlık eğitimi açısından farklı olanakları ve önemli potansiyelleri içermektedir.

Bu bildiri geçtiğimiz yıllar içerisinde farklı yarışmalara akademisyenler, yüksek lisans öğrencileri ve lisans öğrencileri ile katılmış bir ekibin perspektifinden yarışmaların meslek pratiği ve akademik eğitim arasındaki bilgi ve deneyim köprüsünün kurulması açısından taşıdığı değerleri tartışmaya açmaktadır. Yarışmaların farklı seviyelerdeki öğrenciler için yeni bilgi, tasarım deneyimi, becerilerin kazanıldığı deneylere dönüştürülmesi ve edinilen bilginin akademik ortamdaki farklı yansımaları bu tartışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Farklı yarışmalarda oluşan kolektif

ve bireysel deneyimler ile katılımcıların gözünden yaşanan süreçler anekdotlar ve kalitatif argümanlar ile sunulmaktadır.

Bu bağlamda yaşanan deneyimler ve sonuçlar, sayısı artan yarışma projelerinin doğru kurulmuş ekipler ve düzenler içerisinde özellikle tasarım ve praksis ekseninde kurulmuş olan lisansüstü programları ve eğitim süreçleri açısından farklı pedagojik ve mesleki potansiyelleri taşıdığını ortaya koymaktadır.

2. Deneyler ve Deneyimler

Yarışma süreçlerinin salt bir proje üretim etkinliği üzerinden değerlendirilmesi ve sonuç odaklı olarak ele alınması meslek ortamında genel kabul gören bir durumdur. Proje nitelikleri ve içeriklerinin de bu durumu daha da belirgin bir hale getirdiğinden söz edilebilir. Ancak mesleki gelişim ve deneyimin kazanılması ve özelikle proje üretim sürecinin farklı boyutları ile deneyimlenmesi yarışmalar açısından gizlenmiş ancak çok önemli potansiyelleri de beraberinde getirmektedir. Konunun bu açıdan ele alınması akademik ortamda sürdürdüğümüz çalışmalarımızın ana yaklaşımıdır. 2015 ve 2016 yılında düzenlenmiş olan Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi, Bornova Belediyesi ve Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi yarışmalarına katılmış olan İTÜ öğretim üyeleri, mezunları ve lisansüstü/lisans öğrencilerinden oluşan ekibin deneyimleri bu argümanları destekler nitelikte gelişmiştir.

Bütün bu yarışma süreçleri özellikle meslek hayatının başlarındaki mimarların bireysel anlamda deneyim kazanmalarından çok kolektif anlamda şekillenen ve projenin tüm fazlarına dokunabilen bir kültürün şekillendirilmesi şeklinde evirilmiştir. Yakın geçmişlerinde daha çok bireysel olarak çalışmış olan ve farklı tasarım anlayışlarına, temsil dillerine ve kabiliyetlere sahip olan genç mimarların bir araya gelmesi ve yarışmaların amaç ve gerekliliklerini içselleştirmesi yakın çalışma ve sürekli besleme gerektirmiştir. Ekibe katılan yardımcı lisans öğrencilerinin kısa süreli sorunları ise deneyim ve çalışma kültürü konusunun ekip içerisinde oluşturulan mikro çalışma grupları üzerinden aktarılması ile giderilmiştir.

Burada akademik açıdan kritik olan bir başka konu ise yarışma ekibinde yer alan genç mimarların tasarım ve üretim konusundaki fikirlerini ve yeteneklerini rahatlıkla ortaya koyabilecekleri bir tartışma ortamının sağlanmasıdır. Bu durum klasik profesyonel yaklaşımların tersine farklı proje ve kavramsal yaklaşım alternatiflerinin değerlendirmesi için kritik olmak ile beraber ortamın akademik niteliğinin sürdürülmesi için önem taşımaktadır. Proje süresince yapılan haftalık değerlendirme toplantıları farklı proje paydaşlarının, danışmanların katılımları ile gerçek bir öğrenme, deneyimleme ve deneyimleri aktarma enstrümanlarına dönüşmüştür.

Şekil 1: Proje Geliştirme Toplantılarından

Bu durum yarışma genç ekip üyeleri gözünden aşağıda verilen görüşler ile desteklenmektedir.

> "Yarışma sürecimizde uyguladığımız yatay-paydaş yapı, süreci hiyerarşik zincir biçimiyle ele alan metodolojik yapıyı kökünden sarsmaktadır. Tüm üretici yetkiyi eline alan kişinin diğer operatörleri yönetmesinden ziyade, herkesin kendi uzmanlık alanlarındaki sorumlulukları üzerine aldığı ve tüm konuların derin tartışma sürecinden süzülerek ele alındığı bir sistemden söz edebiliriz. Görselleştirmeyle uğraşanın yapı planometrisinden bihaber olduğu, plan çözümlemesine girişenlerin yapının atmosferini deneyimleyemediği konvansiyonel yarışma ortamı, uygulanan sistem sayesinde herkesin proje paydaşı kimliğine kavuşarak projeyi bütüncül olarak sahiplendiği yapıyla organizasyonel anlamda delinmektedir."

Oluşan bu durum farklı deneyime sahip proje aktörlerinde bir yatay durumu işaret etmek ile beraber ekipte yer alan deneyimli mimar ve öğretim üyelerine ekibin sağlıklı yönlendirilebilmesi, yarışma kültürünün aktarılabilmesi ve her şeyden önemlisi uzun zamanlar ve projeler sonucunda oluşmuş özel ve kişisel mimarlık deneyimi ve kültürünün projelere aktarılabilmesi açısından farklı sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda tüm yarışma sürecinin farklı boyutları ile senkronize bir şekilde yönetilebilmesi ancak kapsamlı mimarlık ve yarışma deneyimi ve düşünsel birikim üzerinden gerçekleşebilecek bir konudur.

Tüm bu yarışmalar süresince ortaya çıkan bir başka durum ise mimarlık eğitimi süresince görece daha değişik seviyelerde ve farklı dersler içerisinde ele alınan strüktür, tektonik, malzeme, uygulama süreçleri, maliyet, mekanik sistemler, elektrik sistemleri gibi konuların yapılan tasarımın farklı aşamalarında tekrarlı halde gündeme gelmesi

olmuştur. Ekip içerisinde deneyimli üyelerin bu konular üzerinde sürekli geri besleme yapmaları ekibin projeleri bu filtreler üzerinden sürekli değerlendirilmesi sonucunu da doğurmuştur. Mimarlık mesleğinin bu yoğun ve dikkat gerektiren interdisipliner yapısının kavranması da pedagojik açıdan son derece önemli bir potansiyelin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.

Ancak tüm bu deneyimler detaylı olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan proje geliştirme ortamının konvansiyonel proje stüdyosundan çok daha farklı bir niteliğe sahip olduğu ve oluşan dinamiklerin prototip karakterde akademik-profesyonel arakesitinde düşünsel ve pratik süreçleri işaret ettiğinden söz edilebilir. bu çıkarımlar özellikle akademik programlara lisans ve lisansüstü düzeyde entegre edilebilecek yeni derslerin içerikleri, pedagojik amaçları ve yapılandırılmaları açısından bir girdi olarak kabul edilebilir.

3. Pedagojik Zorluklar ve Sorunlar

Proje stüdyolarının pedagojik süreçleri ortaya koyulan çerçeve içerisinde mimarlığı farklı boyutları ile tartışabilmesi ve edinilen deneyimlerin projeler üzerinden yansıtılması gibi amaçları içermektedir. Bu bağlamda yarışmalar gibi görece daha kısa süreli ve daha pragmatik hedefleri olan mesleki çalışmaların entegrasyonu başlı başına bir sorun olarak kabul edilebilir.

Aynı zamanda yarışmaya katılacak müellifin ve eserin gizliliğinin korunması da önemli bir durumdur. Stüdyo tartışmalarının son derece interaktif ve paylaşımlı olması durumu bu uyumsuzluğun altını daha fazla çizmektedir. Ayrıca yarışmaya katılımın gönüllülük ve kişisel motivasyon ile beraber uyumlu ekiplerin kurulabilmesine bağlıdır. Bu nedenle stüdyo derslerinde yarışma projelerinin yapılması bu perspektiften bakıldığında da sorunludur.

Özellikle tezsiz yüksek lisans programları için farklı çözüm alternatifleri bulunmaktadır. Ders planına yerleştirilecek olan seçmeli derslerden birisinin meslek pratiği üzerine bir içeriğe sahip olması ve uygun olması durumunda bir yarışma projesinin danışman bir öğretim üyesi eşliğinde gerçekleştirilebilmesi mümkündür. Bununla beraber yarışma süreçlerinin gerektirdiği farklı düşünsel ve pratik kabiliyetlerin kazanılması önemli bir konudur. Bu çerçevede şekillendirecek derslerin içerikleri temel anlamda bir stüdyo dersinden çok farklı pedagojik yaklaşımları gerektirmektedir.

Bir başka açıdan yarışmalar sadece bir projenin verilen şartname üzerinden ortaya çıkarılmasından öte mesleki bir iletişim ve paylaşım ortamıdır. Mesleki olgunlaşmanın bu ortam içerisinde şekillenmesi ve yarışma kültürünün farklı boyutları ile içselleştirilmesi eğitim ortamı açısından öncülü olmayan bir başka problem

oluşturmaktadır. Bu olgunlaşma beraberinde salt sonuç ve ödül odaklı olmayan ancak mesleki gelişimi önceleyen bir düşünsel hazırlığı da gerektirmektedir. Bir başka düzeyde ise mesleki eleştiri kültürünün seviyesi de kritik önemdedir. İletişimin ve ortaya koyulan argümanların mimarlık pratiğine ve ortamına olumlu katkı yapabilecek nitelikte olması ve genç meslek insanlarının iletişimin kalitesini yükseltmeleri yine mimarlık mesleği açısından önemlidir. Ancak son yıllarda sosyal medyanın tartışma ve eleştiri kültürüne olan olumsuz olarak nitelenebilecek etkileri ve tartışma ortamının eleştiriden çok derinliği olmayan münakaşalar üzerinden şekillenmesi akademik ve mesleki gelişimin etik boyutları açısından son derece büyük bir problem olarak ortaya koyulabilir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

Yarışmalar mesleki anlamda özellikle genç mimarlar için farklı avantajları ve gelişim potansiyellerini içermektedirler. Ancak son derece temel durumların anlaşılabilmesi ve kültürün yerleşebilmesi için deneyimlerin sağlıklı olarak aktarılabilmesi ve benimsenebilmesi kritik önemdedir. Ülkemizdeki yarışmaların ve kaliteli yarışma projelerinin artırılabilmesi ile yarışmalar konusundaki motivasyonun korunabilmesi yine başarılı yarışma ekiplerinin oluşabilmesi ile direk ilintilidir. Bu durumun akademik eğitim süresi içerisinde gerçekleştirilmesi ve konunun pedagojik anlamda ele alınması ise mevcut kabullere göre daha farklı bir anlayışı gündeme getirmektedir.

Yarışmaların mimarlık eğitimi bakımından mesleki gelişim potansiyellerinin gerçekleşebilmesi konunun mesleki dinamikleri ve pragmatik amaçlarının farklı bir perspektif ile yorumlanabilmesine bağlıdır. Bu çerçevede mevcut yarışma düzenleri temel bir çekirdek olarak kabul edilmek ile beraber akademik ortamda yer alabilmesi ve mevcut sorunların ve uyumsuzlukların dengelenebilmesi ve yönetilebilmesi bu çekirdeği çevreleyen farklı bir kozalaşma üzerinden düşünülebilir. Bu kozanın karakteri ise genel olarak stüdyoların temelindeki Sokratik diyalog ve paylaşımının bir başka yaklaşım üzerinden deneyimselleştirilmesi olarak kabul edilebilir. Proje süreçlerinin akademik ortamın avantajları da kullanılarak danışmanların yoğun katılımları ile gerçek anlamda interdisipliner ve entegre proje geliştirme ortamına dönüşmesi ise konunun yarışmaların ötesine geçebilecek farklı ve inovatif bir boyutunu teşkil etmektedir.

Tüm bu düşünceler üzerinden yarışmaların değerlendirilmesi akademik açıdan kolay olmamakla birlikte farklı ekipler üzerinden deneyimlerin ortaya çıkması ve açıkça paylaşılması kendi içerisinde etkili bir başlangıç olacaktır.

KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMALARININ UYGULANMA SORUNLARI

Ayşe Sirel[1], Osman Ümit Sirel[2]
[1] Yrd.Doç.Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
[2] Öğr.Gör. Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

Giriş

Yapılanmış çevrenin biçimlenmesi için proje elde etme söz konusu olduğunda, mimari ve kentsel tasarım proje yarışmaları taşıdığı olumlu özelliklerle diğer yöntemler arasında öne çıkmaktadır. Proje yarışmaları, mimarlık ve kent gelişimine ilişkin bilgi ve birikim sağlama ve çevrenin değişen söylemini izleme açısından önemli potansiyele sahiptir. Yarışma süreci kaliteye odaklı çalışma, yeni teorileri test etme, becerileri geliştirme ve farklı noktalardan değerlendirme alternatifleri ile yarışmacılar açısından bir öğrenme deneyimi olurken, toplumun gelişmesinde tasarımcıların rolünün ne derece etkili olduğuna dikkat çekmede de önemli bir araçtır.

Proje elde etmek isteyen kuruluşlar açısından bakıldığında ise; çok sayıda nitelikli tasarım arasından en olumlu olanını seçebilmek gibi önemli bir avantaj sağlamaktadır. Yarışmaların yarışmayı açan kurum açısından bakıldığında en somut hedefi, inşa etmek istediği yapının veya düzenlemek/oluşturmak istediği kentsel çevrenin projesini elde etmektir. Proje yarışmaları, bu hedefe giden yoldaki sürecin ilk adımıdır. Nihai hedef ise bu sürecin sonunda gereksinim duyulan mimari yapının ya da kentsel mekan düzenlemesinin gerçekleştirilmesidir. Yarışma projelerinin uygulamaya yönelik gerçekleşme oranı dönemlere göre de farklılık gösterebilmektedir. Ancak belirgin bir gerçek; kentsel tasarım yarışmalarındaki gerçekleşme oranının mimari proje yarışmalarına göre çok daha düşük olmasıdır. Çünkü kentsel tasarım yarışmaları genellikle; yerel yönetimler açısından bir icraat, elde edilen tasarımlar ise geleceğe yönelik vaatler olarak kalmaktadır. Yarışmaya katılan tasarımcılar için ise mesleki deneyim, bazen maddi gelir ve çoğu zaman da olumlu ya da olumsuz bir anı olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; kentsel tasarım yarışmaları ile elde edilen projelerin uygulanmasının gerçekleşmemesine neden olan konuları ve etkenleri belirleyerek, bu etkenleri en aza indirme yolunda yapılabilecekler konusunda önerilerde bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Kentsel Tasarım, Mimari Tasarım, Proje Yarışması

1. Kentsel Tasarım Yarışma Projelerinin Uygulanmasına Engel Olan Etkenler

Türkiye'de tasarım yarışmaları 1930'lu yıllardan beri düzenlenmesine karşın, sorunları hala yeterince tartışılmış ve çözümlenebilmiş değildir. Kaliteli çevre yaratma konusunda farkındalığı yaratmada önemli bir müdahale biçimi olan yarışmalarla elde edilmiş tasarımların birçoğu uygulama şansı bulamamıştır. Bulundukları çevrede önemli değişikliklere yol açabilecek bu projelerin uygulanmaması, sadece tasarımcılar için değil, yarışmayı açan kurumlar için de anlamının ne olduğunu sorgulamayı gerektirmektedir (Şahin, 2003). Diğer taraftan; en demokratik proje seçme yöntemi olarak benimsenen yarışmalar, kimi zaman yönetimler tarafından elde etmek istedikleri projeyi meşru kılmanın (dayatma olmanın ötesine taşıyarak) bir aracı olarak da kullanılmaktadır.

1.1. Tasarım Yarışmalarının Genel Sorunları

Bu bağlamda tasarım yarışmalarının genel sorunları aşağıdaki başlıklarla sıralanmıştır.

1.1.1 Yarışmayı Düzenleyen Kurum

- Yarışmayı düzenleyen kurumun yarışmanın şeklini ve hedeflerini doğru belirleyememesi,
- Kurumların ekonomik yetersizlikler nedeniyle yarışma projelerine ayrılan yatırımı ertelemeleri ya da iptali,
- Belediye ya da Bakanlıklar tarafından mimari ve kentsel tasarım türünden büyük ölçekli çalışmaları kapsayan kazanılmış yarışma projelerinin birçoğunun hayata geçirilememesi ile zaman ve para kaybı,
- Özel sektör tarafından açılan yarışmaların sınırlı tutulması nedeniyle duyurusunun herkese açık yapılmaması,
- Yarışma sonunda yapılan kolokyumların düzenlenmesinde ve projelerin sergilenmesindeki eksiklikler. Tasarımcı topluluğu ve izleyenleri (yerel halk) harekete geçirecek düzeyli tartışmaların oluşturulamaması.
- Tasarım ve yapım aşamasında "kullanıcı katılım" organizasyonunun oluşturulamaması. Proje seçim ve yarışma sonuçlarının mekânın kullanıcılar ile paylaşım eksikliği (Örneğin; Helsinki Liman Yarışması ve Toronto Kıyı Düzenlemesi yarışmalarında olduğu gibi yerel halkın katılımı sağlanarak, nihai seçimin jüri üyelerince yapılması.

1.1.2. Jüri Oluşumu ve Çalışması:

- Yarışmalar yolu ile nitelikli çevre ve yapı elde etmenin ön şartı "nitelikli ve yarışma usullerini bilen jüri"dir. Bir yarışmada kaç jüri üyesi ve kimler olduğu kritik önem taşır. Ülkemizde Yarışmalar Yönetmeliği'nin 19. maddesinde jüri listelerinin oluşturulmasında belirtilen ölçütlerde eksiklikler bulunmaktadır. Söz konusu ölçütler gerekli olmakla birlikte; dürüstlük, şeffaflık ve kanıtlanmış tasarım yeteneği bakımından meslek topluluklarınca kabul gören kişilerin jürilerde yeterince yer almaması eleştirilen konudur,
- Jüri üyesinin sorumluluğunda olan yarışma şeklinin ve hedeflerinin doğru belirlenmesi, ihtiyaç programının şekillendirilmesi, alan kontrolü, istenenlerin doğru saptanması, yarışmalar yönetmeliğine uyumun sağlanması, kitapçığın ve yarışmacıya verilecek belgelerin denetiminin yapılması, soru cevap aşamasının önemsenmesi, oturumlara katılımlarda devamlılık, ciddiyet ve adil yürütme konularında görülen aksamalar,
- Jüri çalışma prensiplerinden doğan aksaklıklar. Jürinin kendi içinde görüş ayrılıkları olması ya da değerlendirme süresinin kısa tutulması, projeleri yeterince tanıyamamak, açıklayıcı olmayan jüri raporları ve yayınlanma süreçlerindeki gecikmeler,
- Kimi zaman birinciliğe değer eserin bulunamaması veya üç birincilik verilerek, kazananlarla fiyat pazarlığına girişilmesi,
- Bilgisayar ortamının gösterişli sunuş biçimselliğinin tasarımın içeriğinin önüne geçmesi ve nitelikli projelerin göz ardı edilmesi (3 boyutlu sunumların jürilerin beğenisini alması),

1.1.3. Şartnamenin Oluşturulması:

- Şartnamelerin, idarelerin isteklerinin yeterince açık ve yarışma kuralların net bir şekilde belirtir bir şekilde hazırlanmaması,
- Şartnamelerde üzerinde önemle durulan tasarım konularının ödül dağılımında dikkate alınmaması,

1.1.4. Yarışmacı Yönü:

- Kazanan ekibin projesinin uygulanmaması veya farklı kişiler ya da ekiplerce uygulanması,
- Katılımcının proje hazırlık sürecinde harcadığı maddi, manevi değerlerin karşılanmaması,
- Ödül dağılımının dengeli olmaması (örneklerine dünyada da rastlanmaktadır),
- Teslim süresinin bazı yarışmalarda kısa tutulması,

gibi nedenlerden ötürü, yarışmalardan beklenen sonuç alınamamaktadır.

1.2. Kentsel Tasarım Yarışmalarının Sorunları

Tasarım yarışmaları genelindeki sorunlar, kentsel tasarım yarışmaları özelinde ele alındığında sorunlar daha da yoğunlaşmakta ve karmaşıklaşmaktadır. Kentsel tasarım yarışmalarının genel sorunları, yarışma alanı özelindeki belirsizliklerle birleştiğinde birçok yarışmada elde edilen sonuç, hedeflere uygun bir tasarımın oluşmasını olanaksız kılabilmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak elde edilen tasarımlar bazen yarışmanın hedeflerini sağlamakta yetersiz kalabilmektedir. Bu yetersizlikler aşağıda sıralanmıştır;

- Hedeflenen düzenlemenin gerekliliği açısından: Mimari proje yarışmalarında hedeflenen bir yapının, kentsel tasarım yarışmalarında ise bir kentsel mekânın düzenlemesidir. Yarışmayı açan kuruluş yönünden bakıldığında bir yapı (hükümet konağı, hastane, belediye binası vb.) kentsel bir mekanın düzenlenmesine nazaran (mevcut bir meydanın veya parkın yeniden düzenlenmesi gibi) çok daha belirgin ve acil bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Varolan bir kentsel alan (Taksim Meydanı, Bursa Kültürpark veya İzmir Kültürpark) zaten yetersiz de olsa işlevini sürdürmektedir. Bu nedenle kentsel tasarıma yönelik düzenlemeler ilgili kuruluşun ve kentin daha acil ihtiyaçları karşısında ikinci planda kalabilmektedir.
- Yarışmayı düzenleyen kurumun niteliği ve görevleri yönünden: Bilindiği gibi 1990'lı yıllara kadar Bayındırlık ve İskân Bakanlığı çıkarmış olduğu çok sayıdaki yarışma ile yarışmalarda belirleyici rol oynamıştır. Bakanlığın açmış olduğu yarışmalar, belediyelerin açmış olduğu yarışmalara kıyasla çok daha yüksek oranda uygulamaya geçirilmiştir. Çünki belirli bir program dâhilinde, gerçekleştirilmesi düşünülen yapıların projeleri yarışmaya çıkarılmakta ve ve elde edilen projeler bütçede ayrılan ödeneklerle inşa ettirilmektedir. Politik değişimlerin bu süreç üzerindeki etkisi sınırlı kalmaktadır. Oysa kentsel tasarım yarışmalarının büyük bir çoğunluğunu düzenleyen yerel yönetimler, üst düzey kadro değişimlerinde, yarışma süreçlerine etkisinin çok daha yoğun olduğu kurumlardır. Değişen üst düzey kadroların yarışma konusu kentsel mekândan beklentileri, yarışmayı düzenleyen önceki yöneticilerden farklı olabilmektedir. Belediye Başkanlığı'nın politik parti olarak değiştiği durumlarda, projeyi sahiplenmeme durumu mekânsal beklenti farklılığının önüne geçerek projenin uygulama programının dışında tutulmasına neden olmaktadır.
- Yarışma kapsamının ve beklentilerin tam ve doğru olarak belirlenememesi: Bir binadan beklenenlerin (ihtiyaç programı) belirlenmesi, karmaşık ilişkilerin

yaşandığı kentsel alandan beklentilerin belirlenmesine göre çok daha basittir. Bina ölçeğinde belirleme tek mekan düzeyine kadar nitelik ve nicelik olarak net bir şekilde yapılabilmektedir. Oysa bir kentsel alandan beklentilerin aynı netlikte belirlenmesi olası değildir. Bir kentsel alandan işlevsel – toplumsal – biçimsel beklentiler; değişik toplum kesimlerine hatta kişiden kişiye önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Bunun sonucunda şartname ile ifade edilen beklentiler tasarımda tam olarak karşılansa da, bazen o çevreyi kullanacak olan halkın beklentilerini karşılamaktan uzak kalabilmektedir.

- Kentsel alana ilişkin uzun vadeli politikaların ve master planların olmaması, özellikle ulaşım çözümlerinin sık sık değişmesi, yarışma sonucu elde edilen tasarımın kısa sürede geçerliliğini yitirmesine neden olmaktadır.
- Bazı çıkar gruplarının engellemesi: kentsel tasarım yarışmaları ile kent mekanının kullanımına getirilen değişiklikler, bazen çeşitli kişi ve grupların çıkarlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yapabilmektedir. Bu durumlarda düzenlemeden olumsuz etkilenecek çıkar grupları uygulayıcı yönetim üzerinde doğrudan veya dolaylı baskı oluşturarak projenin uygulanmasını engellemeye çalışabilmektedirler.

Yukarıda belirtilen sorunlar nedeniyle kentsel tasarım yarışmaları sonucunda seçilen projelerin büyük bir bölümü uygulanamamaktadır. Bunun sonucunda yarışmanın düzenlenmesi için ilgili kuruluşun göstermiş olduğu çaba ve maddi kaynaklar ile tasarımcıların emekleri (kazanılan mesleki deneyim dışında) boşa harcanmaktadır.

2. İstanbul'da Düzenlenmiş Meydan Tasarım Yarışmaları

Çalışmada örnekleme alanı olarak İstanbul'da değişik dönemlerde açılmış meydan düzenleme yarışmaları ele alınmıştır. Bu yarışmaların hiçbirinde birinci ödülü kazanan tasarım uygulanmamıştır.

2.1. Beyazıt Meydanı Düzenlemesi

1958 yılında bir tür sınırlı yarışma sonunda Turgut Cansever projesi seçilmiş, ancak proje kısmen uygulansa da tam olarak hayata geçirilememiştir.

2.2. Taksim Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1987 yılında açılan, "Uluslararası – Davetli" proje yarışmasında Vedat Dalokay ve Hakan Dalokay ekibinin tasarımı birinci ödülü almıştır. Proje uygulanmamıştır.

Şekil 1: Beyazıt Meydanı Turgut Cansever Projesi, 1958

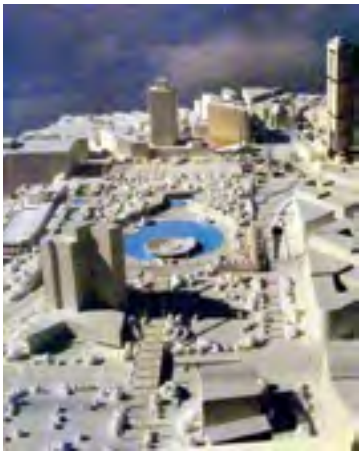

Şekil 2: Taksim Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması (1987), 1. Ödül

Şekil 3: Üsküdar Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması (1987), 1. Ödül

2.3. Üsküdar Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1987 yılında açılan, "Uluslararası – Davetli" proje yarışmasında Doruk Pamir projesi birinci ödülü almıştır. Proje uygulanmamıştır.

2.4. Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1988 yılında açılan kentsel tasarım proje yarışması ile ilk defa İstanbul'un bir meydanı tüm mimarlara açık bir yarışmaya sahne olmuştur. Serbest ulusal ve iki kademeli olarak gerçekleştirilen yarışmada ikinci aşamanın sununda, Vedia Dökmeci ve Yaprak Karlıdağ ekibinin tasarımları birinci ödüle layık görülmüştür. Uygulama yönünde bazı girişimler olsa da bu proje de uygulanmamıştır.

Şekil 4: Beyazıt Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması (1988), 1. Ödül

Şekil 5: Beşiktaş Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması (1990), 1. Ödül

2.5. Beşiktaş Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması

1990 yılında ise Beşiktaş Belediyesi, Beşiktaş Meydanı ve çevresi için; serbest, ulusal ve tek aşamalı bir kentsel tasarım yarışması düzenledi. Tanju Edige, Bereket Uluşahin, Sibel Pazarbaşı, Sami Pazarbaşı ekibinin birinci ödülü kazandığı proje de uygulanmamıştır.

2.6. Kartal Merkez Sahil Kesimi Düzenlemesi Fikir Proje Yarışması

Kartal Belediye Başkanlığı tarafından 1993 yılında, sahil yolu dolgularının devam etmekte olduğu bir dönemde, Kartal Meydanı ve çevresinin düzenlenmesi için bölgesel fikir projesi yarışması olarak düzenlenmiştir. Ümit Sirel, Gülşen Özaydın, Ayşe Sirel ekibinin birinciliği kazandığı proje, yarışma sonrasında belediyedeki üst yönetim değişimi nedeniyle uygulanamamıştır.

2.7. Bağcılar Meydan Düzenlemesi ve Kentsel Tasarım Proje Yarışması

Bağcılar Belediyesi tarafından 1996 yılında açılan kentsel tasarım yarışması serbest ulusal ve tek aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Necati İnceoğlu, Ela Çil, Melih Balta, Gabriel Elmas, Bahar Kısmet, Şule Öz, Fulya Özsel Akipek'den oluşan ekip birinci ödülü kazanmıştır. Proje uygulanmamıştır.

2.8. Kadıköy Meydanı - Haydarpaşa - Harem Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması

İçinde Kadıköy ve Harem Meydanları'nın da bulunduğu, oldukça geniş bir alanı konu alan, uzak ve yakın çevre ilişkilerinin iredelenmesi istenen yarışma 2001 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından düzenlenmiştir. Serbest, ulusal, tek aşamalı olarak açılan yarışmada Can Kubin, Selami Demiralp, Zeki K. Ülkenli, Oytun Deliktaş, Şuayip Çavuşlar'dan oluşan ekip birinciliği kazanmıştır. Bu yarışma ile elde edilen proje de uygulanmayan yarışma projeleri arasındaki yerini almıştır.

3. Çözüm Önerileri

Birinci bölümde açıklanan uygulanma sorunları nedeniyle ikinci bölümde anılan kentsel tasarım yarışmalarının hiçbiri (kısmen uygulanmış olan 1958

Beyazıt Meydanı projesi dışında) hayata geçirilememiştir. Gelecekteki kentsel tasarım yarışmalarının da aynı sonucu yaşamaması için; ilgili idarelere, meslek odalarına ve tasarımcılara düşen görevler vardır:

- Yarışmalar düzeninin tam ve sağlıklı olarak işler hale getirilmesi tüm tasarım yarışmaları için temel koşuldur. Özellikle kentsel tasarım yarışmalarını düzenleyen kuruluşlar olan belediyelerin yarışmaların hazırlık aşamasında bu konuda teknik desteğe ihtiyaçları olmaktadır. Bu destek meslek odaları (Mimarlar Odası, Şehir ve Bölge Plancıları Odası, Peyzaj Mimarları Odası) ve/veya yarışmaların bağlı olduğu yönetmeliği yürütmekle yetkili olan Kamu İhale Kurumu tarafından sağlanmalıdırlar.
- Sağlıklı bir jüri belirlenmesi, yarışmalarda doğru sonucun alınmasının ilk adımıdır. Bu nedenle ilgili meslek odaları, jüri üyesi olma yeterliliğine sahip olan üyelerini yönetmeliklerin öngördüğü objektif kriterlerle belirleyerek jüri listeleri oluşturmalıdır. Oluşturulan bu listeler dışında, kişisel ilişkilerle ve keyfi olarak belirlenen jüri seçimleri için gerekli itirazlarda bulunmalıdırlar.
- Kentsel tasarım yarışmasına konu olan kentsel alanın geleceğine ilişkin tüm projeler ile senaryolar şartnamelere yansıtılmalı ve bunlara uygun çözümler konusunda yarışmacılar uyarılmalıdır.
- Yarışma türünün ve yarışmacılardan istenenlerin doğru belirlenmesi, katılımın nitelik ve niceliği üzerinde önemli bir etki yapmaktadır. Alan ve kapsamı geniş tutulan yarışmaların iki aşamalı olarak düzenlenmesi önemli artılar getirebilir. İlk aşamada sunum için en az düzeyde emek gerektiren bir düzenleme ile çok sayıda ve nitelikli katılım sağlanarak, ikinci aşamada daha ayrıntılı sunumlar üzerinden değerlendirme yapılabilir. İstanbul'un ilk meydan yarışmalarında uygulanan davetli yarışma yöntemi hiçbir şekilde gündeme getirilmemelidir. Aynı şekilde son yıllarda uygulama alanı bulan, referans dosyalarına dayalı ön seçim yöntemi de, objektif ve şeffaf bir değerlendirme sistemi geliştirilene dek kullanılmamalıdır. Değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi konusunda yine meslek odalarına görev düşmektedir.
- Kentsel tasarım projelerinin başarısında önemli bir etken olan kullanıcı halkın beklentilerinin karşılanması konusu hem hazırlık hem de değerlendirme süreçlerinde hassasiyetle göz önünde bulundurulmalıdır. Alanın kullanıcılarıyla yapılacak çalışmalar (anket, görüşmeler, toplantılar vb.) tasarımcılara önemli ipuçları verebilecektir. Değerlendirme sürecinde ise danışman jüri üyeleri içinde kullanıcı kesiminin temsilcileri yer alabilir. Çok aşamalı yarışmalarda ise; ilk aşamayı geçen projelerin sergilenerek bölge kamuoyu önünde tartışılması söz

Şekil 6: Kartal Meydanı Kentsel Tasarım Proje Yarışması (1990), 1. Ödül

Şekil 7: Kadıköy Meydanı - Haydarpaşa - Harem Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması (2001), 1. Ödül

konusu olabilir. 2011 yılında düzenlenen Helsinki Güney Limanı Yarışması, bu konuda olumlu bir örnek oluşturmaktadır.

- Yarışmalar farklı kurumlarca düzenlendiğinden, yarışma takvimlerinin düzenlenmesinde eşgüdüm söz konusu olamamaktadır. Bunun sonucunda bazen hiçbir yarışmanın olmadığı "ölü" dönemler oluşmakta, bazen de yarışmaların yoğun olduğu teslim tarihlerinin çakıştığı dönemler yaşanmaktadır. Bu durum bazen katılımları etkilemektedir. Daha dengeli bir yarışmalar takviminin oluşabilmesi için Kamu İhale Kurumu ve meslek odaları ortak çalışma yapmalı ilgili kurumlara bu konuda yol gösterici olmalıdırlar.

Sonuç olarak, kent mekânlarının kentsel tasarım proje yarışmaları sonucunda elde edilmiş, nitelikli tasarımlarla düzenlenmesi hedefine ulaşmak için; kentsel tasarım proje yarışmalarının daha özenli hazırlanmış, geleceğe yönelik değişimleri içeren şartnamelerle, yetkin jürilerle ve kullanıcı kesiminin katılımı ile yukarıda anılan sorunları çözümlenmiş şekilde düzenlenmiştir. En önemlisi yarışmayı düzenleyen yönetimlerin geleceğe dönük, politik değişimlerden etkilenmeyen planlara sahip olması kentsel tasarım projelerini bu planların bir parçası olarak görmeleridir.

Kaynakça

Şahin, F. (2003). "İdeoloji, Yarışmalar ve Ankara, Bülten– Eylül 2003, TMMOB-Ankara s. 41
Yarışmalarla ilgili bilgiler; http://www.arkiv.com.tr ve http://www.mimarlarodasiankara.org/yarismalardizini/ adreslerinden derlenmiştir.

KENTSEL TASARIM YARIŞMALARINDA ÖLÇEKSEL ve MESLEKİ FARKLILIKLARA BAĞLI ORTAK ÇALIŞMA ORTAMI

Faruk Can ÜNAL
Yüksek Mimar, Araştırma Görevlisi
Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Özet

Günümüzde hala birçok alanda, mesleki alan dışı çalışmalarda uzmanlaşmış gibi davranma eğilimine sıkça rastlanmaktadır. Mimarlık alanı içerisinde özellikle 20. yüzyılda birçok tasarım eksenli meslek mimarlıktan ayrılarak doğmuştur. Fakat mimarlar bazen bu durumun kabulünü kimi alanlarda yok saymakta ve bunun verimsiz sonuçlarıyla da karşı karşıya gelmektedir. Nitekim özellikle kentsel tasarım yarışmalarında bir üst ölçekten başlayıp alt ölçeklere kadar inen büyük bir iş yükü ile karşı karşıya kalınmakta, farklı profesyonel yaklaşımlara ve çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Kentsel tasarım yarışmalarında önceliğini mimar ve şehir plancısının çektiği çalışma ortamlarına bir yandan peyzaj mimarı ve inşaat mühendisi gibi diğer profesyonellerin de dahil olması gerekliliği önem taşımaktadır. Yarışma süreçlerinde genellikle birçok ekibin başvurduğu ki bunlar kimi zamanlarda ödül grubu içerisinde dahi yer alabilen "Mimar her şeyi yapar" mantığı sürecin sağlıklı ilerleyişi açısından sorunlar taşımaktadır. Olaya sadece diğer mesleki alanlar açısından hazırlanan birkaç rapor olarak bakılması sürecin iyi değerlendirilmesini engellerken, karşılıklı profesyonel bilgi paylaşımını ve süreç için en iyiye ulaşmayı da baltalamaktadır.

Bu çalışma kapsamında kentsel tasarım yarışmalarında ölçeksel ve mesleki farklılıklara bağlı ortak çalışma sisteminin kurgulanmasının gerekliliği ve faydaları tartışılacaktır. Örnek bir durum üzerinden incelenmesi ise "Beylikdüzü Belediyesi Yaşam Vadisi, Köprü ve Bağlantıları Yarışması" referans alınarak, şartname zorunluluklarından biri olan mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı ve inşaat mühendisi olarak her bir meslek dalından profesyonel bulunması gerekliliği sonucu ortaya çıkan bir ekip üzerinden yapılacaktır. Çalışmada ölçek hiyerarşisine bağlı ilerleme süreci ve bu süreçte profesyoneller arası veri paylaşım, dönüşüm ve sonuç ürün üzerine uzlaşı süreci ele alınacaktır. Ekibin yarışma sürecindeki çalışma kurgusunu ölçek hiyerarşisine bağlı yaklaşım olarak kabul eden, üst ölçek tasarımdan detay çözümlerine

ortak çalışma ortamı sağlayacak şekilde düzenlenen sistematik kurgu incelenecektir. Süreç içerisindeki profesyonellerin tasarım gereksinimleri doğrultusunda yapılan işi, uygulama standartlarını daha da taşır nitelikte ele almaya doğru birbirlerini evriltmeleri durumu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Tasarım Yarışmaları, Ortak Çalışma Ortamı, Ölçeksel Farklılıklar, Mesleki Farklılıklar

1. Giriş

Mimarlık 20. yüzyıl öncesi dönemde birçok tasarım disiplinini tek başlık altında toplayan meslek olarak görülmekteydi. Dünya üzerindeki insanlığın geçirdiği değişimler, gelişmeler ve farklı bakış açıları kazanımları belirli meslek dallarında alt başlıklar oluşmasına ve kimilerinde ayrılmalar ile yeni mesleklerin doğmasına neden oldu [1]. Bu durumun en açık örneklerinden biri mimarlık üzerinden gözlemlenebilir. 20. yüzyıl ortalarına kadar mimarlık eğitimi adına kimi kurumlarda mimarlık ve mühendisliğin birleşik bir model üzerinden mühendis-mimar yetiştirdiği bir düzen ile de karşılaşılmaktadır. Bu sistem içerisinden sıyrılan mühendislik, tamamen kendi alanı içerisinde profesyonelliklere bağlı mesleklere ya da alt dallara ayrılmıştır. Diğer taraftan tasarım temelli mesleklerin mimarlık içerisinden ayrılmasına bakılacak olursa; şehir ve bölge planlama, endüstri ürünleri tasarımı, peyzaj mimarlığı ve iç mimarlık gibi profesyonel meslek dallarının oluştuğu görülmektedir. Geçmişte mimar adı altında birilerinin sırtlandığı bu yük parçalara ayrılmış, bu parçalar üzerinde uzmanlıklar oluşturulmuştur. Bu duruma bağlı olarak mimarın günümüzdeki rolünü sadece yapı tasarlamak ve yapmak olarak sınırlandırmak da doğru değildir. Mimarın konumu üzerine bir sorgulamada bulunulacak olursa, aldığı eğitim de göz önüne alınarak meslekler arası irtibata açık ve diğer profesyonellerin dilini anlamaya yatkın bir kimlik taşıdığı görülmektedir. Buradan anlaşılan mimar kimliğindeki meslekler arası iletişim, ilişki ve bağ kavramlarının sonucu olarak varılacak pozisyon yönetici rolü olacaktır.

Yönetici rolünü üstlenirken mimarın duracağı yer yapılan işin en iyi şekilde gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Mimarın burada sınırlarını iyi tanımlaması, neye ne kadar müdahale içerisinde olacağını belirlemesi gerekmektedir. Yöneticinin en önemli özelliği sayabileceğimiz planlı hareket etme durumunu mimarın kontrol etmesi gerekmektedir. Tüm bu birleştirici gücün mimarda toplanmasının bir diğer nedeni ise konseptin kontrollü şekilde tüm üst ve alt ölçek çalışmalarda tasarım boyunca korunmasını sağlayacak asıl kişi olması olarak da görülebilir.

2. Kentsel Tasarım Yarışmalarında Çok Ortaklı Çalışma

Kentsel tasarım yarışmaları gibi bir üst ölçekten başlayıp alt ölçeklere kadar inen büyük bir iş yükü ile karşı karşıya kalınan durumlarda farklı profesyonel yaklaşımlara ve çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tip yarışmalar bir ya da birkaç mimarın kolaylıkla altından kalkabileceği yarışmalar olarak görülmemelidir. Diğer profesyonellerle oluşturulacak ortak çalışma ortamından en etkin şekilde faydalanılmalıdır. Mimar ya da ekip başı olan profesyonel burada kendini her türlü iş yükünün altına sokan kişiden öte, her türlü işin takibinden sorumlu kişi olarak görmeli, gerekli yerlerde müdahalede bulunmalıdır. Bir iş planı sistematiğinin kurgulanması sürecin işlerliği açısından önem taşımaktadır. Bu sistematiğinin ise kentsel tasarım yarışmalarında ölçeksel ve mesleki farklılıklar üzerinden kurgulanabileceği çalışma içeriğinde tartışılacaktır.

2.1 Ölçeksel Farklılıklara Bağlı Çalışma

Çalışma bütününün ölçeğe bağlı parçalara ayrılarak, tasarım dili korunacak şekilde bütün-parça ilişkili olarak ilerleme üzerine yaklaşımlar geliştirilebilir. Bu yaklaşımların geliştirilmesinde tasarım ihtiyaçlarına bağlı olarak 1/5000, 1/2000, 1/500, 1/200, 1/50 ve 1/20 gibi farklı ölçekler üzerinden sistem tanımlanabilir. İş akış sürecinde ise farklı ölçekteki aynı alanların tasarımı sıralı tasarım güdümü veya eş-zamanlı tasarım güdümü ile çözümlenebilir. Farklı ölçeklerde eş-zamanlı çalışabilme genellikle ekip içi uyuma ve teknolojik olarak ortak çalışma ortamlarını kullanabilmeye bağlı olarak değişim gösterecektir. Bu uyumun yakalanamadığı durumlarda genellikle sıralı tasarım ile ölçekler arası çalışmalar tamamlandıkça bir alt ölçeğe geçme eğilimde bulunulur. Bu da revize durumlarında geriye dönüp yeniden ele alma, bir üst ölçeğin tamamlanmasını bekleme gibi zaman kaybı yaratabilecek durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ölçeksel farklılıklara bağlı çalışmada, ölçek hassasiyetine bağlı olarak çalışmayı gerçekleştiren profesyonel de değişebilmektedir.

2.2 Mesleki Farklılıklara Bağlı Çalışma

Kentsel tasarım yarışmaları ve benzeri çalışma alanlarının farklı profesyonellikler gerektirir şekilde olması, ortak karar verme sürecinin oluşumunda fikirlerin çarpışması, fikir havuzlarının oluşması ve alan için öngörülen en uygun çözüme ortak değerlendirmeler üzerinden varılması açısından büyük zenginlikler taşımaktadır. Mimar ya da ekip başı bu durumda gücün kendinde olduğu kişi olarak hareket edip, kendi düşüncelerini dikte etmekten öte ortaya attığı ya da atılan konseptin savunucusu ve bu konsepte bağlı hareket edilmesinin en büyük takipçisi olmalıdır. Yarışma bütünündeki her parça üzerine diğer profesyonellerle birlikte çalışmaya özen gösterme hem karşılıklı bilgi paylaşımı açısından, hem de konsepte bağlı olarak parça

üzerinden en uygun çözümün araştırılmasında önem taşımaktadır.

Kentsel tasarım yarışmalarında kentsel yaklaşım, peyzaj yaklaşımı, mimari yaklaşım ve mühendislik yaklaşımı olarak parçalara ayırabileceğimiz mesleki farklı bakışların gerekliliği ortadadır. Bu farklı bakışların diğer profesyonelleri anlama üzerine kurulu bir düzende oluşması, mesleki sınırların çekilip profesyonelin kendi içinde çözüm üretmelerine göre daha doğru bir çalışmadır. Bu düzen oluşturulmazsa bir profesyonel diğer bir profesyonele göre projenin tutarlılığı açısından yaptığı işleri revize etmek zorunda kalacaktır. Bu durumda ekip başının öncelikli olarak tüm profesyonellerle ortak bir çalışma ortamı oluşturması, şartnamelerdeki yarışmayı açan kuruma göre sorumlu kişiden daha öteye taşınmaktadır.

3. Örnek Durum Üzerinden Değerlendirme

Örnek durum üzerinden deneyimlenmiş bir sürecin olumlu yönlerinin ele alınması üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada ele alınan örnek durum Beylikdüzü Belediyesi Yaşam Vadisi, Köprü ve Bağlantıları Yarışması referans alınarak, şartname zorunluluklarından biri olan mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı ve inşaat mühendisi olarak her bir meslek dalından profesyonel bulunması gerekliliği sonucu ortaya çıkan bir ekip üzerinden yapılacaktır. Ekip yapısı olarak tüm profesyoneller akademik çalışmalarda bulunan akademisyenlerden oluşmuştur. Bu durum tüm ekibin sadece bu yarışma sürecine odaklanıp, paylaşımlarda bulunmasını kolaylaştırmıştır.

Sürecin başlangıcında yarışma alanını hep birlikte gözlemleyen ekip üyeleri, konsept üzerine bir araya geldikleri ilk çalışmalardan başlayarak ileride raporlarda da ifade edildiği üzere "Beylikdüzü Yaşam Vadisi'nde herhangi bir parçanın ikonik olarak öne çıkmasındansa, bütüncül bir birliktelik altında, alanın ve yapıların tasarlanması yaklaşımı benimsenmiştir. Birbiri ile ilişkisi zayıf olan vadinin iki yakası arasında kurulan bağlar üzerinden tasarım şekillenmiş ve vadi ile entegrasyon kurularak iki yerleşim alanı arasındaki bağlayıcı güç oluşturulmuştur. Tasarımda, alan verileri referans alınarak bir tasarım yaklaşımı belirlenmiş ve bu yaklaşıma göre, yol ağı ve mekan ilişkileri düzenlenmiştir. Buna göre, tasarımdaki kırıklı yaklaşım, vadideki izohipsleri referans almakta ve akslar üzerinde genişleme ve daralmalarla farklı mekanlar yaratmaktadır. Bu şekilde Yaşam Vadisi'nin her iki yönündeki yerleşim alanları arasındaki fiziki engeller ortadan kaldırılmış, bağlayıcı öge konumunda vadiden yararlanılmıştır." [2] konseptini benimseyerek hareket etmişlerdir. Açık ve net bir şekilde konsepte bağlı amaçların ve karaktersel çizgilerin yarışma projesine başlarken belirlenmiş olması ekip üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmıştır.

Ekip öncelikli olarak 1/5000 ölçekte Stratejiler-Müdahaleler altında kentsel tasarım alanına dair çalışmalarına başlamıştır. Bu süreçte mimar, peyzaj mimarı ve şehir

plancısı ortaklığında eşik sentezi, vadi-çevre bağlanımı, ulaşım ilişkileri, fonksiyonlar, rekreatif ve kamusal alanlar, yeşil alanlar, çevredeki konut tipolojileri, sosyo-kültürel ve teknik donatılar başlıkları altında altlıklarını oluşturup mevcut durum ile konsept ilişkisini üst ölçeklerde kurgulamışlardır. Jüri tarafından tanımlanan yarışma alanına 1/5000 ölçekte daha da geniş çevresiyle bakılarak analiz ve sentezler ortaya konulmuştur. Devam eden süreçte mimar, peyzaj mimarı ve şehir plancısından oluşan bu grup Yaşam Vadi'si üzerinde tanımlanan etabın vadi içi yeşil alan, ulaşım, işlevler, aktivite akışı ve önerilen bitki türlerine dair diyagramlar üzerinden çalışmalarını ilerletmiştir (Şekil 1). Süreç içerisinde ölçeksel farklılıkların oluştuğu ilk an 1/2000 ve eş-zamanlı olarak 1/500 tasarımlara geçildiği zamandır. 1/2000 ölçekli çalışmalara geçildiğinde şehir plancısının müdahaleleri azalırken, mimar ve peyzaj mimarının bu ölçek üzerinde çalışmaları daha da artmıştır. Bir sonraki 1/500 ölçekli kısmi bölge tasarımlarında artık sadece mimar-peyzaj mimarı ortaklığı üzerinden ilerlendiği görülmüştür.

Ortak çalışma ortamının olumlu sonuçları proje içerisindeki işlevlerde de kendini göstermiştir. Bunun açık bir örneği olarak peyzaj mimarının içerisinde yer aldığı çalışmayı sadece alanda kullanılacak bitkilerin seçimi ve planlaması olarak görmeyip, alan içi düzenlemelerde Miniapark isimli dünyadaki meşhur parkların küçültülmüş modellerinden oluşan yaşayan bir tematik alan önerisi ortak çalışma sonucu çıkan işlevsel bir alandır. Profesyonellerin kendilerini mesleki bilgileri altında kısıtlamaktan öte diğer profesyonellerle birlikte fikir paylaşımında bulunmalarının bu tür yenilikçi fikirlerin geliştirilmesinde önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmiştir.

İnşaat mühendisi mimar ortaklığında ilerleyen çalışmalara ise konseptin benimsenmesinden hemen sonra kentsel ölçekteki 1/5000 çalışmalara devam edilirken eş-zamanlı olarak başlanılmıştır. Öncelikli olarak konsept ile uyum içerisinde olacak köprü tiplerinin araştırılmasına ve taşıyıcı tiplerinin tasarımı nasıl etkileyeceğine dair ön çalışmalarda bulunulmuştur. Eskiz olarak ortaya çıkarılan köprü tasarımının uygulanabilecek taşıyıcı özelliklerde mühendislik modellemeleri yapılıp, hesaplamalar oluşturulmuştur. Yarışma konusu köprü ve ilgili yapıların inşaat mühendisliği açısından yapısal statik ve dinamik değerlendirmeleri, köprü taşıyıcı sistemini net olarak gösteren enine ve boyuna köprü taşıyıcı sistem kesitleri, köprü kotları, köprünün yatay ve düşey geometrisi köprü ve karayolları tasarım kriterlerine uygun olarak çözümlenmiştir. Bilgisayar ortamında edinilen köprü kesit bilgilerine bağlı olarak da 3 boyutlu modelleri üretilmiştir (Şekil 2). Köprünün yarışma sonucunda doğrudan uygulanabilecek şekilde olması mantığı ile ele alınmasından, bu süreçte mimarın mühendise daha çok yaklaşma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Bu süreç köprü kısmı için ekip tarafından sınırların zorlanması yerine yapılabilirliğin yüksek olması kararı alınması ile ilgili olarak şekillenmiştir.

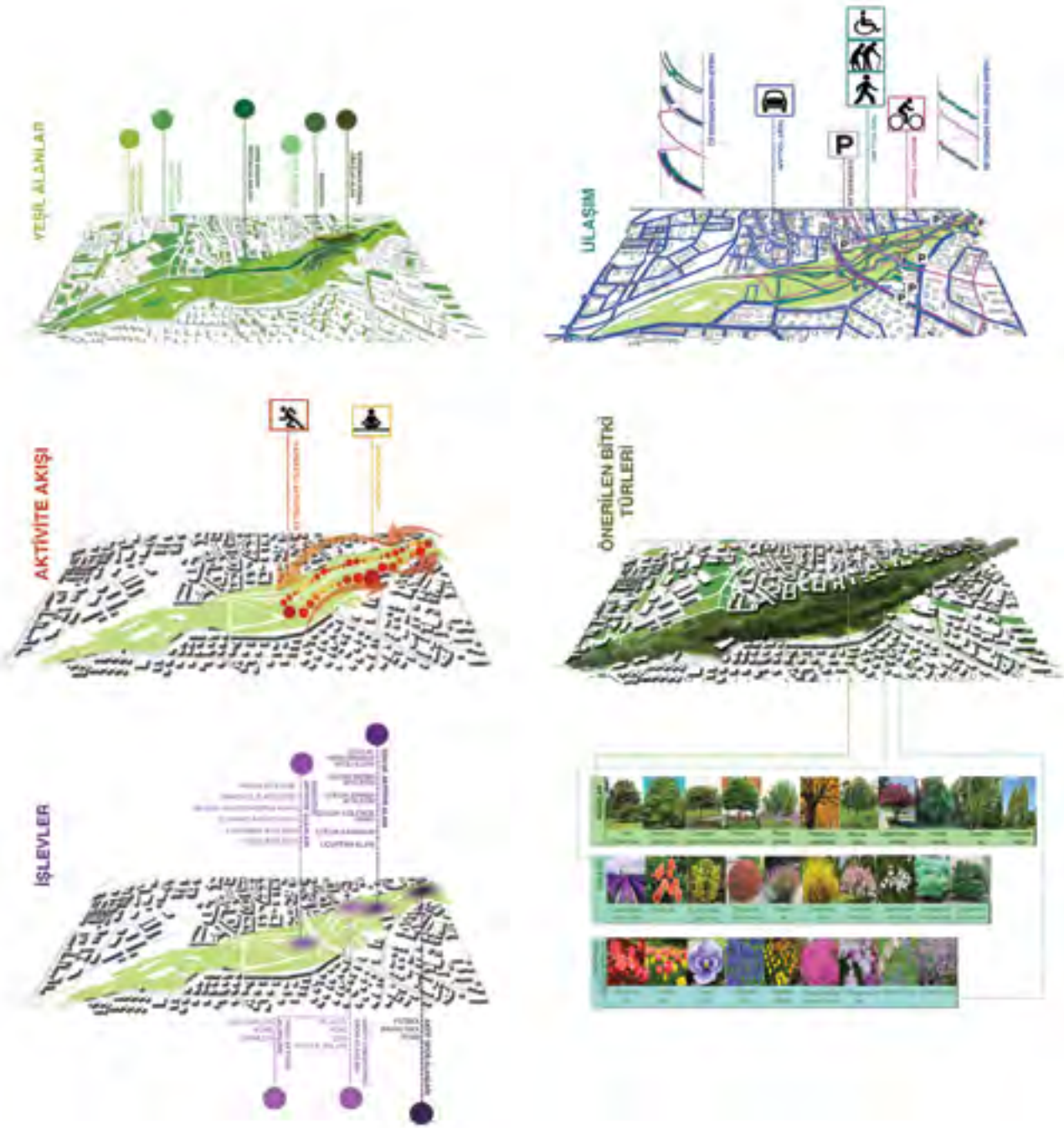

Şekil 1: Şehir Plancısı, Peyzaj Mimarı ve Mimar ortaklığına bağlı çalışma örneği (Url-1)

Kentsel tasarım yarışması kapsamında gerçekleştirilmesi düşünülen imalatlar ve işler için öngörülen yaklaşık maliyet bedelleri de inşaat mühendisi mimar ortaklığında hazırlanmıştır. Bu yaklaşık maliyet bedelleri Kamu İhale Kurumu sayfasında 2015 yılı içerisinde ihale edilen park, peyzaj, yol, köprü inşaat ihalelerinin yaklaşık maliyetleri esas alınarak karşılaştırma yapılıp ortalama bir değer üzerinden verilmiştir. Bu değerin oluşmasında köprü inşaatları (Taşıt köprüsü, yaya köprü ve üst geçit köprüsü), peyzaj düzenleme, park düzenleme ve bina türü yapılar dikkate alınmıştır.

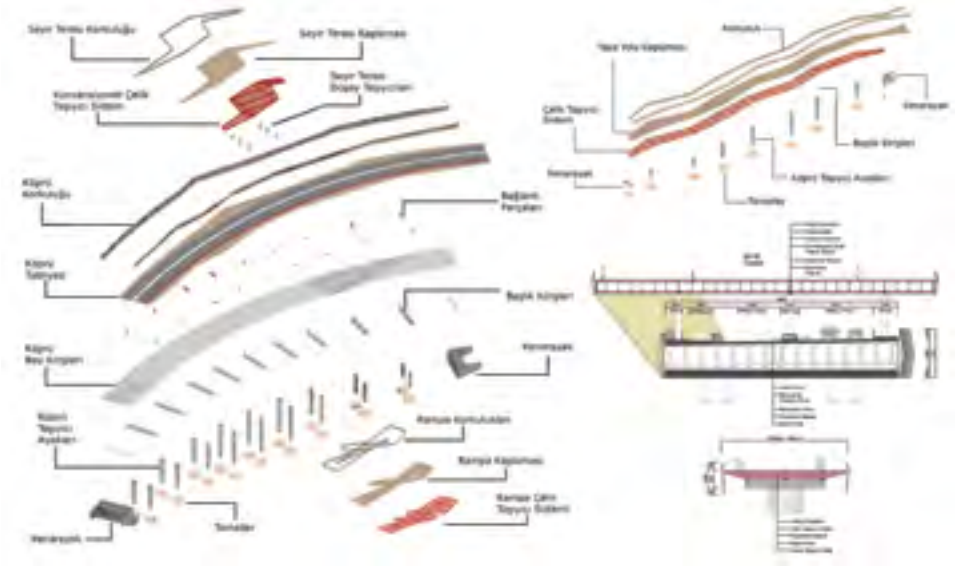

Şekil 2: İnşaat Mühendisi – Mimar ortaklığında çalışma örneği (Url-2)

4. Sonuç

Ortak çalışma sistematiğinin kurgulanması ekiplerin kendi tercihlerine kalmakla birlikte, zorunlu koşulların tanımlandığı yarışmalar ile de karşılaşılmaktadır. Gereklilik açısından değerlendirildiğinde yarışma strüktürü kurgulanırken jüri üyelerinin bu duruma hassasiyet göstererek ortaklıkları göz önünde bulundurur zorunluluklar tanımlamasının ortak çalışma ortamı oluşturulmasında faydalı olduğu örnek durum üzerinden gözlemlenmiştir. Bu durum ekip yapılarına bağlı olarak da değişiklikler göstermektedir. Birbirine çalışma yatkınlığı olmayan kişiler ile kurulacak ekip yapıları sürecin daha da zarar görmesine bile neden olabilir. Bu durumda "Bu tür ortaklıkların sağlıklı kurulmasını sağlayacak yöntem nedir? " sorusu ile karşı

karşıya kalınabilir. Varılabilecek sonuç ise deneme yanılmadan öteye geçmeyecek gibi görünmekte olup, ekip üyelerinin birbirlerini tanımasına bağlı kalmaktadır.

Yarışma süreçlerinde genellikle birçok ekibin başvurduğu ki bunlar kimi zamanlarda ödül grubu içerisinde dahi yer alabilen "Mimar her şeyi yapar" mantığı sürecin sağlıklı ilerleyişi açısından sorunlar taşımaktadır. Olaya sadece diğer mesleki alanlar açısından hazırlanan birkaç rapor olarak bakılması sürecin iyi değerlendirilmesini engellerken, karşılıklı profesyonel bilgi paylaşımını ve süreç için en iyiye ulaşmayı da baltalamaktadır. Bu çalışmada ortaya konulan örnek durumdan da gözlendiği üzere ortak çalışma ortamı içerisinde, ekibin çalışma sürecini destekler durumlarla karşılaşılmaktadır. Ölçeksel farklılıklara ve mesleki bilgi gereksinimlerine bağlı ilerleme süreci altında oluşturulan sistematik çalışma düzeninin, profesyoneller arası bilgi paylaşımını en etkin şekilde desteklediği örnek durum üzerinden gözlemlenmiştir. Bu çalışmada tamamen ekip içerisindeki karşılıklı yüksek iletişime bağlı olarak gelişen bir sürece yer verilmiştir. Geleceğe dair öngörüler olarak da bilgisayar üzerinden belirli platformlarda ortak çalışma ortamının kolaylıkla sağlanabilir duruma gelmeye başladığı söylenebilir. Günümüzde artık BIM (Building Information Modeling) alt yapısı altında bu ortaklıkları daha da destekler nitelikte sanal ortamlar bilgisayar üzerinden hızla gelişmektedir. Genç nesil ekiplerin bu sistemlere daha kolay adapte olarak, sürdürülebilir çalışma ortamları ortaya koymaları beklenmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma içerisindeki örnek durumun (Beylikdüzü Belediyesi Yaşam Vadisi, Köprü ve Bağlantıları Yarışması 5. Mansiyon Ödülü) ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı çalışma arkadaşlarım Pınar Özyılmaz Küçükyağcı (Y. Peyzaj Mimarı), Güliz Salihoğlu (Y. Şehir Plancısı), Tayfun Salihoğlu (Y. Şehir Plancısı) ve Ferhat Pakdamar'a (Dr. İnşaat Mühendisi) ayrıca öğrencilerim Özgür Alabay, Fuat Aslan ve Sedat Yılmaz'a teşekkür ederim.

Kaynakça

[1] Batuman, B. (2012). Mimarlığın ABC'si, Kim Mimar, Hangi Mimarlık?, s.22, Say Yayınları,2012.
[2] Ünal, F.C., Özyılmaz Küçükyağcı, P., Salihoğlu, G., Salihoğlu, T., Pakdamar, F., (2015). Beylikdüzü Belediyesi Yaşam Vadisi, Köprü ve Bağlantıları Yarışması 5. Mansiyon Ödülü, Mimari Tasarım Açıklama Raporu, s. 1, 2015.
Url-1 http://www.gtu.edu.tr/Files/Haberler__78__78/Beylkduzuodul/03.jpg
Url-2 http://www.arkitera.com/proje/5365/beylikduzu-belediyesi-yasam-vadisi-kopru-ve-baglantilari-yarismasi-5mansiyon-odulu

YARIŞMA ile ELDE EDİLEN YEREL YÖNETİM BİNALARININ KENTSEL MEKÂNA ETKİLERİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL ve ALTINDAĞ BELEDİYE SARAYI

Nurdan SEZGİN[1]
Yasemen SAY ÖZER[2]

[1,2] *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü*

Özet

Bu çalışmada; yarışma yoluyla elde edilen iki belediye binasını karşılaştırıp, söz konusu yapılar üzerinden yerel yönetim binalarının kentsel alana etkileri incelenmiştir. Bu amaçla 1953 tarihli "İstanbul Belediye Sarayı" ve 1986 tarihli "Altındağ Belediyesi Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi" yarışma projeleri araştırılmıştır.

İstanbul Belediye Sarayı, ulusal ve tek kademeli olarak açılan bir yarışmayla elde edilmiştir. Fatih'te Atatürk Bulvarı ve Şehzadebaşı Caddesi'nin kesiştiği yerde Saraçhane Parkı'nın karşısına konumlanan yapı, abartılı oran ve ölçülerden uzak, Türkiye mimarlığında etkisini 1950'li yıllardan başlayarak gösterecek olan uluslararası üslubun ilk örneklerinden sayılmaktadır. Şehrin en önemli ulaşım arterlerinde bulunan yapı, halk tarafından yoğunlukla kullanılacak alanları az katlı, halk tarafından sürekli kullanılmayacak olan çalışma birimleri ise yüksek olarak tasarlanmıştır. Belediye Sarayı, meydanı tanımlayan tasarımıyla hemen karşısında bulunan Şehzade Külliyesi'ne göre konumlanmış ama doğrudan ilişki kurmamıştır.

Araştırma kapsamında ikinci yapı olarak incelenen "Altındağ Belediyesi Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi" yarışması ulusal, tek kademeli olarak Altındağ Belediyesi tarafından açılmıştır. Bu yapı, daha önce çok kullanılan ve kent belleğinde yer etmiş bir park alanına konumlanan, az katlı gibi görünen fakat yükseldiği kaide sayesinde dışarıdaki insana yönetim gücü olduğunu hatırlatan bir yapıdır. Konumu gereği, şehrin belirli yükseklikteki bir noktasına oturan bina, hem kentin siluetini etkilemekte, hem de Hamamönü ve Ulus'un tarihi dokusuna bakmaktadır. Binanın jüriye sunulan mimari açıklama raporunda, tasarımın Esenpark'ı kuzeye kaydırdığını böylelikle kente, yapının kuzeyinde ve güneyinde olmak üzere iki meydan kazandırdığını, binanın az katlı yapısının insan ve çevreye öncelik veren bir yaklaşımda olduğu belirtilmiştir. Kuzey ve güneydeki meydanlar arası zemin katta binanın merkezinden bir geçiş sağlanmış ve böylelikle kuzeye taşınan Esenpark'ın bu

geçiş alanıyla kente yeniden bakış sağlayacağı öngörülerek, bu geçişin insanları içine alan yaklaşımıyla herkese aitlik hissi vereceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Altındağ Belediye Sarayı, İstanbul Belediye Sarayı, Belediye binaları, Yarışma Projesi, Kentsel mekân

1. Giriş

Mimari, her dönem yönetenlerin insanların üstünde bir etki bırakmak için kullandıkları bir araç olmuştur. İktidarlar; binanın büyüklüğü, etkilendiği akımlar ve malzeme seçimleri gibi yapı özellikleriyle yönetilenleri etkilemeye çalışır. Bu sadece günümüzle ilgili değil, kentler kurulduğundan beri süre gelen bir yönetim taktiğidir. Her iktidar unutulmamak için kente izlerini kazımak ister. Burada mühim olan iktidar sahibinin izlerini nasıl kazımak istediğidir.

Küreselleşen dünyada, ulusal/yerel kimlik ile inşa edildiği düşünülen yapıların ele alınması durumunda, bu yapıların yerel kimliği barındırmasından çok geçmişte var olan kimliği kopyaladığı görülür. İklimi, coğrafyası, topoğrafyası farklı kentlerde, çoğu zaman aynı binalar kopyalanmıştır. İnsanların yaşam tarzlarının giderek aynılaştığı bu çağda kopya yaşam alanları bize yeterli gibi görünse de idareyi elinde tutanların, kamu binalarını kimlikli hale getirmesi gereklidir. Siyasi irade, politikasını kentlere kazırken, şehrin genel biçimlenişi üzerindeki etkilerini dikkatle düşünmelidir.

Bu çalışmanın amacı, siyasi iradenin kentteki temsilcisi, belediye binalarının kent içindeki konumları ve biçimlenişleri üzerinden, siyasi iradenin kent üzerindeki etkisini incelemektir.

2. Yerel Yönetimler

Yerel yönetim; siyasal, hukuki bir kavram ve sosyal idari bir kurum olarak geç Ortaçağ Avrupası'nın ürünüdür. Kendi mali kaynaklarını, kendi organlarının kararları doğrultusunda kullanır. Yerel yönetim ve demokrasi ancak güçlü bir alanda ve güçlü bir idarenin karşısında var olur. Merkezin güçlenen erki karşısında şehrin mali özerkliği üzerinden güçlenmesiyle yerel yönetimler oluşur. Bu sebeple Yunan-Roma kent yönetimini, Ortaçağ İslam ülkeleri ve Bizans belediye yönetimini modern yerel yönetimin başlangıcı olarak görmek doğru sayılmaz[1].

Yerel yönetim, merkezi hükümetten bağımsızdır. Bir toplumun demokratikleşmesi yerel yönetimlerin uygulamalarıyla belli olur çünkü belediyeler demokrasinin uygulanacağı en etkin ölçektir.

Yerel yönetimlerin ortaya çıkış sebebi sadece büyüyen kentlerin yarattığı sorunlara çözüm bulmak değil aynı zamanda toplumun demokrasiye daha çok

sahip olma isteğidir[1]. Yerel ölçekte demokrasinin daha önemli olmasının sebebi, toplumun çevresini ve insanlarını daha çok sahiplenebileceği ve alınan kararlara daha fazla müdahil olabileceği büyüklüktür. Bu açıdan kentlerin yönetim binalarının, yönetilenlere verdiği hissiyat, yarattığı etki ulusal binalarınki kadar önemlidir. Bu açıdan bakıldığında binaların söz konusu yerel demokrasi kimliğini yansıtması gerekir. Fakat ülkemizde birçok belediye önceden yapılmış ofis binalarını kiralayıp bu binaları kendi organizasyonlarına uygun olarak düzenlemekte ya da belirli kişilerin şahsi zevklerine göre tasarlanmış binaları seçmektedir.

3. Mimari Tasarım Yarışmaları

Yarışma, kelime anlamıyla "başkalarından üstün olmaya çalışma" anlamına gelmektedir. Yarışmaların insanların içindeki hırsı ve bencilliği ortaya koyduğu söylense de aslında temel amaç daha iyiyi bulma çalışmasıdır[2].

Bilinen ilk yarışma, MÖ 5. yüzyılda Atina'da ortaya çıkmıştır. Sebebi ve jürisi bugünkünden farklıdır. Bir jüri değil halkın genel oylamasıyla seçilecek yapı, bir zafer anıtıdır[3]. Bölge insanının ortak değerinin simgesi, aynı zamanda şehrin en önemli noktasında bulunacak yapıda herkesin görüşünün alınması istenmiş böylelikle yapı bir şekilde "herkesin" olmuştur.

Şehrin genel biçimlenişini etkileyen mimari kararlar halkın faydasına olmalıdır. Yani yapı ya da kentsel planlama görsel ve işlevsel olarak yapıldığı çevrenin insanlarına yaşanılabilecek alanlar katmalıdır. Bunu sağlamanın en doğru yolu yarışmalardır. Projenin, kullanıcıların vekili olan bir jüri tarafından incelendiği ve sonucun karara bağlandığı düşünülebilir. Üstelik halk adına karar verecek bu grup estetik ve işlevsel yönden çağın "en uygun" ürününü ortaya çıkaracaktır. Yarışma, şahsi zevklerin, halkın genel kullanım alanlarını keyfi olarak değiştirmesi değil "en iyiyi" bulma çabasıdır.

Halkın genel kullanım alanlarının ve dolayısıyla kentsel tasarım projelerinin yarışma ile belirlenmesi en doğru sistemdir. Ama yine de yarışma projelerinin her zaman mutlulukla anıldığı, kullanıcılara ve etkilediği çevreye iyi yansıyacağı düşünülmemelidir.

İlk belediye binası yarışması 1938 tarihinde Akhisar Belediyesi tarafından açılmıştır. Bu tarihten 2014'e kadar toplam 38 belediye hizmet binası elde etmek amacıyla yarışma düzenlenmiştir. Bunların sadece 11'i uygulanıp kullanılmıştır (Grafik 1). Yönetim değişikliği, yarışma alanının yanlış seçimi ve kaynak yetersizliği gibi birçok nedenden dolayı yarışma projeleri açılsa da uygulanmamaya devam ediyor.

Yarışma yoluyla elde edilen yapıların, işlevsel ve çevresel anlamda iyi okunmasının ve tüm yönleriyle tartışılmasının yarışma kurumunu yücelteceğini düşüncesiyle, yarışmayla belirlenen iki belediye binasının incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

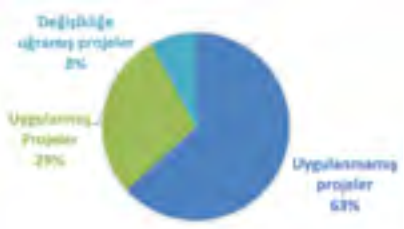

Grafik 1: 1930 - 2015 Yılları Arasında Yarışma Elde Edilen Belediye Binalarının Uygulanma Oranları (N.S. arşivi)

4. İstanbul Belediye Sarayı

"Onun (İstanbul Belediye Sarayı) hangi eserler yıkılarak oraya yapıldığı İstanbullular'ın hafızası dışındadır." İlber Ortaylı[4]

İstanbul Belediye Binası, Fatih'te, Atatürk Bulvarı ile Şehzadebaşı Caddesi'nin kesiştiği yerde, Saraçhane Parkı'nın güneyinde bulunur (Şekil 1. İstanbul Belediye Sarayı ve çevresi). 1953'te açılan yarışma sonucu birinci gelen proje Nevzat Erol'un projesi olmuştur. 1960'ta binanın inşaatı bitmiştir [5].

1958 yılına kadar İstanbul'da belediye başkanlığı, valilere ek görev olarak veriliyordu. Yani meclis seçimle belirlense de bir belediye başkanı yoktu. 1958'de ilk belediye başkanı belirlenirken, ilk belediye başkanı seçimi 1963 yılında gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakarsak cumhuriyet İstanbul'unun kentin yönetim binasına bu kadar geç sahip olma nedeni, yerel demokrasinin değil merkezi hükümetin daha önemli görülmesi olabilir.

İstanbul Belediye Sarayı inşa edilmeden önce bu alanda köşkler olduğu bilinmektedir. Bina yapılmadan önce yeşil alan ve belediye sarayı yapılmak üzere yüzlerce konut istimlak edilmiş ve yıkılmıştır [6].

Şekil 1: İstanbul Belediye Sarayı ve çevresi - 2007

Şekil 2: İstanbul Belediye Sarayı ve Çevresi - 2010

Yapının havuz ve otoparkına girişin olduğu yerde, Ebülfazl Mahmud Efendi Medresesi bulunuyordu. Yeni belediye sarayının medresenin yakınında inşası kararlaştırıldıktan sonra 1954 yılı yazında medrese yıktırılmıştır. Kare planlı olan medrese Bizans devrinden kalma bazı tonozların üzerine oturtulmuştu. Nitekim burada yapılan kazıda, 8-10 m derinde VI. asra ait Geç Roma sarayının mozaiklerle süslü döşemesi bulunmuştur [7].

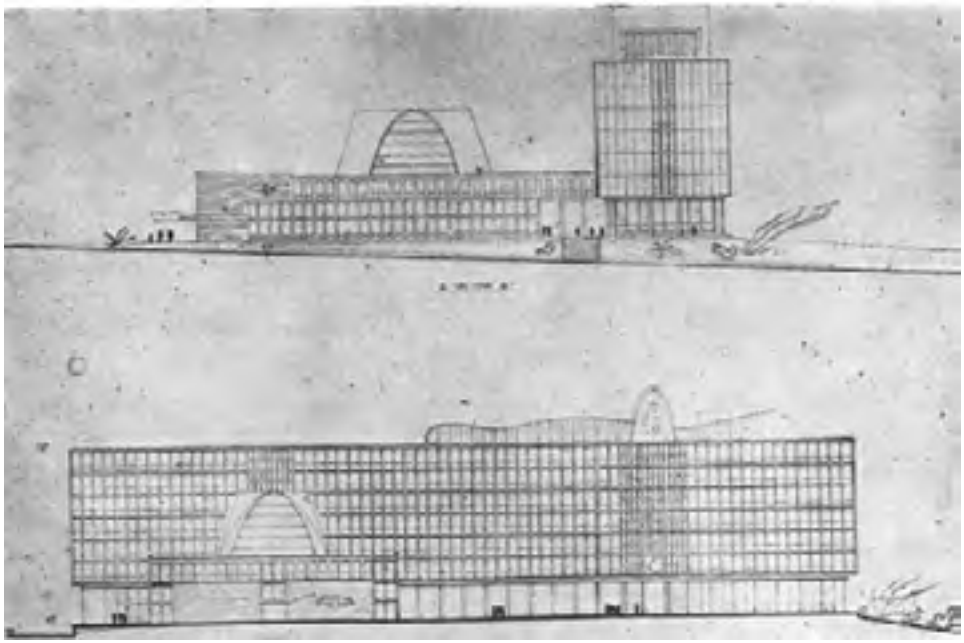

Şekil 3: İstanbul Belediye Sarayı Proje Yarışması – 1. Ödül

İstanbul Belediye Sarayı, meydanı, avluları ve havuzu ile tüm alanını kullanıma açmıştır. Halk tarafından kullanılacak birimler öndeki az katlı blokta çözümlenirken, hizmet birimleri arkadaki blokta çözümlenmiştir. Belediye Sarayı; Şehzade Camii, Ankaravî medresesi gibi tarihi yapıların hemen yanında, tarihi bir aksta konumlanmıştır. Silüette ilk anda göze çarpmayan, baskın olmayan bu yapı uluslararası üslubun da ilk temsilcilerindendir. Abartılı oranlardan uzak olan bu bina, çevresiyle uyum içindedir (Şekil 3. İstanbul Belediye Sarayı Proje Yarışması – 1. Ödül)

5. Altındağ Belediye Sarayı

”Samanpazarı beni Ankara'da en çok üzen yerdir. Şu halini hiç affedemedim. Hiç affedemedim. Belediye binası oldu ya... Deli ediyor beni. Hatta bir gün hiç unutmam, Karayalçın adaylığını koydu, konuşma yapıyordu, dinlemeye gitmiştik, o da dedi, elimden gelse o binanın üstüne tepeden bir bomba atarım, demişti. Orada bir park vardı. O kadar güzeldi ki, bir tepe, hafif küçük bir tepe, tepeye her yönden merdivenlerle çıkılıyordu, üstünde küçük bir gazino, yazın bizim eve kadar gelirdi orada söylenen şarkılar, pencereyi açar o sesleri dinlerdik.”

Mualla Sardas ile Söyleşi, 06.02.03 [8]

Şekil 4: Altındağ Belediye Binası

Altındağ Belediye Binası, Ankara'nın Altındağ ilçesinde Samanpazarı denilen mevkide konumlanmıştır. 1986 yılında açılan yarışma sonucu Merih ve Nuran Karaaslan'ın projesi birinci gelmiş ve 1988'de binanın inşaatı bitmiştir.

Binanın şu anda bulunduğu arazi ile ilgili ilk bilgiler 1920'li yıllara kadar alanın tekke ve mezarlık olarak kullanılmış olduğudur [9]. Ankara Belediyesi'nin, 1927 yılında Ankara'nın kentsel planlaması için açtığı yarışmada Hermann Jansen birinci olmuştur. Jansen planlarında bu arazi yeşil alan olarak tasarlanmıştır (Şekil 5 Jansen planlarında Esenpark) [10]. Şehrin görece yüksek bir noktasına konumlanan Esenpark çevresinde, kirası belediyeye giden dükkânlar vardır. Burası daha sonra gündüzleri Ankaralı'nın serinlediği alan iken, geceleri Esenpark Gazinosu sayesinde ünlü eğlence mekânına dönüşmüştür.

Şekil 5: Jansen Planlarında Esenpark

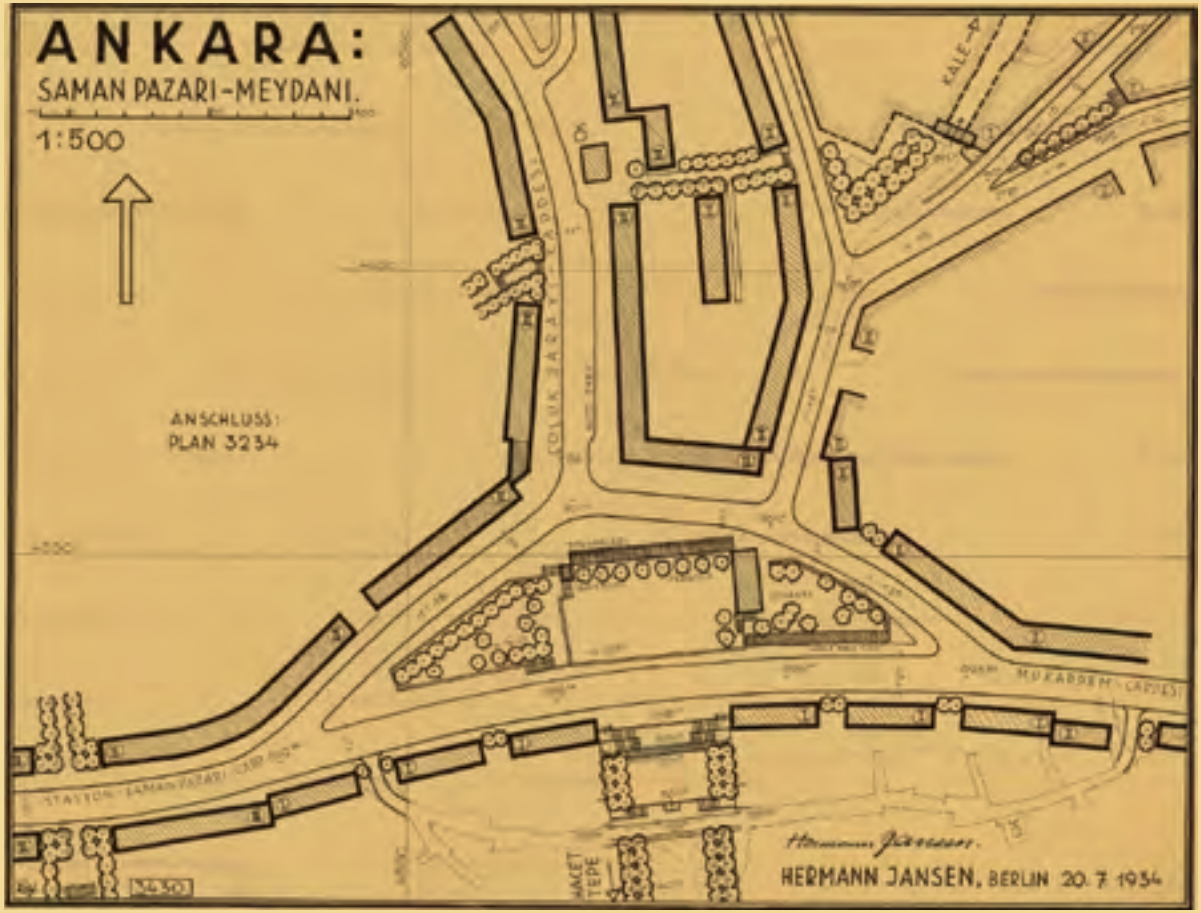
ANKARA:
SAMAN PAZARI-MEYDANI.
1:500
ANSCHLUSS:
PLAN 3234
KALE-P
ÇOLUK ZARAY-CADDESI
MUKADDEM-CADDESI
STASYON-SAMAN PAZARI
HAKET TEPE
HERMANN JANSEN, BERLIN 20. 7. 1934

Esenpark'ın kentsel bellekteki yeri bu kadarla bitmez. Esenpark, konumu ve bulunduğu yükseklik gereği şehre hâkim bakış açıları sunardı. Parktaki eğlenceler ve dinletilerden dolayı herkesin akın ettiği bir park idi ama bunun yanında (İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda), Esenpark'ta idam mahkûmlarının cezası infaz edilirdi. İdam cezaları, "ibret olması" için 1955 yılına kadar kentlerin en yoğun noktasında gerçekleştirildi. Halka açık infazlar için şafak vakti beklenirdi. Güneş doğduktan sonra infaz edilenleri görmek için halk meydanlarda toplanırdı [12].

Şekil 6: Yarışma alanı – Solda Esenpark (1986)

1980'lere gelindiğinde ise Esenpark'ı çevreleyen dükkânlar ve gazino kaldırılmış ve Esenpark altgeçidi yapılmıştır [12]. 1986 yılında Altındağ Belediye Sarayı yarışmaya açılmış ve yarışma alanı olarak Esenpark ve çevresi seçilmiştir (Şekil 6 Yarışma alanı).

Şekil 7-8: Altındağ Belediye Sarayı

Yarışmada amaç, Ankara siluetiyle uyumlu, araç ve yaya trafiğine çözüm sağlayacak bir proje uygulamaktır. Bu doğrultuda jüri, Merih Karaaslan ve Nuran Karaaslan'ın projesini oybirliği ile birinci seçmiştir. Projenin mimari açıklama raporunda; Esenpark'ın projenin kuzeyine kaydırılarak "yeniden kazandırıldığı", yapının "az katlı, insana ve çevreye" duyarlı olduğu belirtilmiştir. Binanın bir merkez olacağı düşüncesiyle önünde bir meydan oluşturulmuştur (Şekil 7 ve Şekil 8 Altındağ Belediye Sarayı)[13]. Uygulama safhasında, binanın kent merkezi olması amacıyla belediye hizmet binası, düğün salonu, mescit ve çarşı blokları ile zenginleştirilmiştir. Binanın altından ön meydana geçiş verilmiştir. Zemin kattaki geçiş alanından, insanların önceden Esenpark'tan Ankara'ya baktıkları açıları yakalayabileceği düşünülmüştür[14]. Fakat birçok etkenden dolayı bina içindeki bu geçit kapatılmıştır.

Esenpark'ın yeniden kazanılacağının düşünüldüğü meydan, kent içinde ıssız devasa bir alana dönüşmüştür(Şekil 5.7 Altındağ Belediye Binası Çevresi – 2015). Binanın, yarışma programında belirtilenden ¼ daha küçük inşa edilmesine rağmen bugün nikâh salonuna bakan kısım, binanın gereksiz büyük olduğu gerekçesiyle yıkılmış, diğer bir kolu ise Sağlık Bakanlığına kiralanmıştır. Yıkılan kısmın, yeşil alan olarak değerlendirilmesi planlanmaktadır. Böylelikle tarihi kent merkezlerinin (Anafartalar ve Hamamönü) birbirine bağlanacağı varsayılıyor ve binanın kent siluetine daha az zarar vereceği düşünülüyor. Bugün bina kent merkezi olmaktan uzaktır. Ama yeniden merkez olma umudunu yitirmemiştir.

Şekil 9: Altındağ Belediye Binası Çevresi - 2015

Sonuç

Yarışmalar, kentsel tasarım ve kamu yapıları için her zaman en doğru proje elde etme yöntemidir. Çünkü bugün Türkiye nüfusunun yaklaşık %80'i kentlerde yaşamaktadır. Kentin meydanlarıyla, bu meydanlara yapılacak binalarla, sokak genişlikleriyle, bina yüksekliklerivle ilgili alınacak kararlar tüm kentlileri etkiler. Bu açıdan, hem en iyiyi bulmak adına hem de kullanıcıların refahı için yarışma ile kentsel kararları vermek çok yerindedir. Bu kararların yarışmayla belirlenmesi herkes için en güvenilir yoldur.

Şu bir gerçektir ki; yarışmada en önemli olan, yarışma alanın hem jüri hem de katılımcılar tarafından iyi okunmasıdır. Alanın fırsatları ve tehditleri görülebilirse katılımcılar bugün ve yarın, kullanıcılarıyla ve çevresiyle uyum içinde olabilecek bir proje tasarlayabilir ya da jüri bu doğrultuda seçim yapabilir.

Hermann Jansen 1927 yılında, Ankara için açılan kentsel tasarım yarışmasına katıldığında Ankara'nın 1977'ye kadar nüfusunun 300.000 olacağı varsayılmış ve ona göre planlama yapılmıştı. Hâlbuki 1975 yılında yapılan nüfus sayımına göre Ankara'nın nüfusu çoktan 2.500.000'u aşmıştı. Varsayımların yanlışlığı, planlı kentin büyük bir plansızlık içinde büyümesine sebep olmuştur. Aynı şeklide 1960'ta İstanbul Belediye Sarayı tamamlanınca binanın İstanbul'un nüfusunun 3.000.000 olduğu düşünülerek tasarlandığı söylenmiştir. Ama İstanbul'un hızlı büyümesi sebebiyle, bina daha 25 yaşına girmeden İstanbul'un nüfusu 5.000.000'u aşmıştır. Böylelikle kurum yapıya sığmamaya başlamıştır.

Binalar bazen yarışma raporunda veya çizimlerde olduğu gibi görünmez. Altındağ Belediyesi Hizmet Binası buna bir örnektir. Bina, kent belleğinde önemli bir alana kurulmuştur. Ama park alanının kuzeye kaydırıldığı, bina boşluklarından kente bakış açıları sağlandığı düşünülmüştür. Binanın merkez olması için toplanma alanı ve ticaret öğeleri kullanılmıştır. Ama yapı tasarlandığı şekilde işlememiş, mimari rapordaki sonuçlara ulaşamamıştır. Kentlinin yaşama alışkanlıklarını değiştirmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda yarışmaların her zaman bize mükemmel sonuçlar verdiğini söyleyemeyiz. Ama doğru sonuçlar verdiğini söyleyebiliriz. Yarışmalarda jüri, seçilecek eserin belki de dünyayı yüz yıl işgal edeceğini bilmeli ve buna göre karar vermelidir. İşveren ise sahip olduğu makamda geçici olarak bulunduğunu ve şahsi zevklerinin önemli olmadığını bilmelidir. Yarışmalar her zaman yöneticiler için en şaibesiz, katılımcılar için en adil, kullanıcılar için ise en iyinin belirlendiği yoldur.

Kaynakça

[1] Ortaylı, İ., (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, İstanbul
[2] tr.wikipedia.org
[3] Kanat,G., (2014). Diyalog Tabanlı Yarışmalara Yeni Bir Model Önerisi, Yüksek Lİsans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
[4] Milliyet Gazetesi, "Ortaylı: Belediye binası abide-i utançtır", http://www.milliyet.com.tr/2007/06/16/yasam/yas08.html, 31 Mart 2016.
[5] Erol, N., (1965)." İstanbul Belediye Sarayı", Mimarlık Dergisi, 15:7-10.
[6] İstanbul Vilayeti ve Turizm Müdürlüğü, (1957). İstanbul'un Kitabı. No: 1
[7] TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), 1994, Semavi Eyice.
[8] Özaloğlu, S., (2006). "Transformation of Ankara Between 1935-1950 In Relation Wıth Everyday Life And Lived Spatiality", Doktora Tezi, METU
[9]Günel G. ve Kılcı, A., (2015). "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak", Ankara Araştırmaları Dergisi, 3(1), 78-104
[10] Atılım Üniversitesi, Ankara Dijital Kent Arşivi, http://ankaraarsivi.atilim.edu.tr/, 21 Mart 2016
[11] Sabah Gazetesi, "78 yılda 1956 kişiyi ipe gönderdik", http://arsiv.sabah.com.tr/2002/03/03/g14.html, 22 Mart 2016
[12] TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (2009). Dosya 16, Ankara, http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/anksokuk.pdf, 31 Mart 2016
[13] 1986, Altındağ Belediyesi Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi Proje Yarışması, Ankara
[14]Altındağ Belediye Sarayı ve Çevre Düzenlemesi Projesi, (1987). Mimarlık, 223, 46-47
[15] Erk,Y. ve Özbay, H., (1987)."Altındağ Belediye Sarayı Yanşması'nda İki Karşı Proje", Mimarlık, 223, 66-67

KENTSEL MEKANA İLİŞKİN BİLGİNİN ÜRETİMİNDE ARACI/ ORTAM OLARAK YARIŞMALAR

***Halide İrem ERKAN KAYA*[1]**
***Sema SERİM*[2]**
[1] Araş.Gör. Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
[2] Yrd.Doç.Dr. Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Özet

Kent mekanı fiziksel gerçekliği ile birlikte kavramsal içeriğinin anlamlandırılmasını bekleyen yapılı çevrelerdir. Yaşantıdan ayrı düşünülemediği için deneyim olanaklarının önünü açan, sayısız ilişki ağının karmaşıklığı ile şekillenir.

Özellikle modern zamanlarla kentsel mekanı, toplumsallığı kuran olarak araçsallaştıran görüşler ve uygulamalar varlık gösterir. Kent üzerinden bir toplumsallık tahayyülü öncelemek erk sahibini yasa koyucu bir role büründürmüştür. Bu yanılsama modernite eleştirileriyle birlikte kentsel mekan üretiminin kenti deneyimleyen failler aracılığıyla gerçekleşmesi gerektiği görüşünü doğurur. Ancak bu görüş gündelik hayat pratiğinde kendine yer açamazken aksine zamanla bilgi iktidarı yerini siyasal, ideolojik ve sermaye tabanlı güç odaklarına bırakır. Kentsel tasarım sürecinde öznenin kendisini nerede konumlandıracağı kenti kavrayış güzergahlarını derinleştirmesi ile ilişkilidir. Kentsel tasarım yarışmalarının çok aktörlü, diyalog tabanlı yaklaşımı ise kenti bireysel bir müdahale alanı olmaktan çıkararak öznelerin iktidar aracına dönüşme tehlikesinden kurtarabilir gibi gözükmektedir.

Sosyal bir olgu olarak kent, yaşantı içinden anlam üretmeye olanak sağlar. Anlamak ve algılamak kentsel mekana ilişkin bilginin, kişinin deneyim süzgecinden geçirilmesiyle ortaya çıkar. Kenti anlamak kenti biçimlendirenlerle birlikte değerlendirildiğinde mümkün olur. Kent üzerinden bilgi üretimi ise düşüncenin kente yöneltilmesiyle deneyime dayalı yeniden üretim etkinliği gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Kentsel mekana müdahalede etkin olabilen kentsel tasarım yarışmaları var olanı anlamlandırarak, kente ait bilginin karakteristiklerini deşifre ederek kent üzerinden bilgi üretim etkinliğinin gerçekleştirildiği ortamlardır.

Anahtar kelimeler: Kentsel tasarım yarışmaları, Bilgi üretimi, Toplumsallık, Kentsel mekan

Kent ve kentsel mekan; yaşantı, kullanıcı-üretici, kamusallık ve toplumsallık meseleleri ile doğrudan ilgilidir. Toplumsal mekan üretimi, gündelik hayat pratiğinin içinde yer alan bu kavramlar ile kenti deneyimleyen failler aracılığıyla gerçekleşir. Kent, tek bir noktadan bakışla kendini ele vermeyeceği gibi girift ve katmanlı ilişkiler yumağı olarak varlık göstermektedir. Bu yüzden kentsel mekan üzerinden müdahale olarak tasarım, kente ilişkin bilginin üretilmesiyle anlamlandırılmayı gerektirir. Anlamlandırma ise, kente ilişkin söylemlerden ifadelendirilme biçimlerine kadar geniş bir bilgiyi öngörür. [1]

Yarışma ortamının üreten, tartışan ve düşündüren hali, kent bağlamındaki politik, ekonomik, sosyal iyi niyetsizliklere fırsat vermeden, kentin dinamik yapısını ve mevcut sosyal bütünlüğünü gözeterek kente ilişkin bilginin üretilmesine olanak sağlayabilir. Yarışmalar bir anlamda kentsel mekan üzerinde yukarıdan aşağıya doğru işleyen karar veren öznenin iktidarını, yarışma ortamının disiplinlerarası çok aktörlü yapısı ile eleştiriye açar. Bu kapsamda çalışmada, kentsel tasarım yarışmalarının kente ilişkin bilgiyi üretmek için birer araç olduğu düşüncesinden hareketle kent ve kentsel mekana ilişkin bilginin karakteristikleri, toplumsallık bağlamında yarışmalar içinden tartışılmıştır.

Toplumsallık ve Kent Mekanı İlişkisini Yeniden Düşünmek

Kentsel mekan yaşantıyı kuran, zamanın içinden günümüze izler taşıyan, kendi öznelliğini farklı öznelerin deneyimine açan ve alternatif, yeni mekansallıkların üretilmesine imkan tanıyan yapılı çevreler olarak tanımlanabilir. Yapılı çevre "Biçim ve kavram ara kesitinde deneyim yoluyla anlamlandırılmayı bekleyen bir görüngüdür". Kastedilen "…deneyim olanakları sunan, sayısız ölçütle karakterize olan deneyim ortamında ve deneyimin uçsuz bucaksızlığında insanın kaybolmasına neden olmayacak çevrelerdir." [2] Bu yüzdendir ki 21. yy kentleri, yapıların veya yapı gruplarının tek tek bir araya gelmesine indirgenerek tarif edilemeyeceği gibi farklı uzmanlık alanlarının ve otoritelerin kentsel tasarım stratejilerini eksik olan yapboz parçasını yerine yerleştirir gibi kurgulaması da gerçekçi değildir. Kentsel mekanı sosyal, kültürel, ekonomik, politik olguların tanımladıkları ilişki ağlarının bir araya gelişlerindeki alternatif güzergahlar ile birlikte değerlendirmek, katmanlı, iç içe geçmiş karmaşık bir durumla yüzleşmek demektir. Kimi zaman çakışan, üst üste gelen bu alternatif güzergahlar ile birlikte, günlük hayatın içinden kenti deneyimleyen faillerin ilişkisi incelikli bir şekilde yorumlanmaya ihtiyaç duyar.

Kentsel mekanın toplumsal olanı mı var ettiği yoksa kentin, toplumun sosyal ilişki zeminin fiziksel karşılığı olarak mı var olduğu konusu modern zamanlardan bu yana tartışılmaktadır. 20. yy'de dönüşen bilgi eşikleriyle birlikte kent-mimarlık-

toplumsallık ilişkisi çözülmeye uğramaya başlamış olsa da hakim anlayış, kentsel mekanı kuran gücün toplumsal olanı şekillendirdiğidir. Tam bu noktada Tanyeli'nin, Simmel'ın birkaç yüz yıl önce kentler için söylediği "metropol sosyolojik sonuçları olan bir mekansal oluşum değil, mekansal olarak varlık kazanmış bir sosyolojik oluşumdur" [3] ifadesine dikkat çekmesi, kentin toplumsal olanın zemini olarak okunması önerisidir. Toplumsal ile ilgili olanın mekanı dönüştürebilen veya üretebilen öznenin düşünce alanı içinde yer alması kentsel mekanın üretim pratiğinde kendini gösterir. Ancak bu erk sahibinin toplum mühendisliğine soyunarak mekan aracılığıyla toplumsal ilişkilere yön verebileceği yanılgısı yaratmıştır. Neredeyse tüm modern mimarlık tarihi bu yanılsamanın tarihi olarak da okunabilir. Le Corbusier'nin 1925 yılında Paris'te tasarladığı Plan Voisin, Constant'ın New Bablyon'u, Smithson'ların Golden Lane Projesi bir toplum tahayyülünü önceler. Kent yaşamına ilişkin yeni bir form öneren bu projeler öncelikle kenti toplumsallığın ortamı olarak görmektedirler ve adeta kenti alternatif bir toplumsal yaşantı için araçsallaştırmaktadırlar.

Şekil 1: Sırasıyla; Plan Voisin, New Bablyon, Golden Lane proje görselleri

Bu bağlamda Zygmunt Bauman'ın modern entelektüellerin yasa koyucu öznelerden yorumlayıcıyı bireylere dönüştüğüne ilişkin görüşü [4] yirmi birinci yüzyılda mekanı üretenler için de geçerli bir durum teşkil eder. Aydınlanmadan beri yasa koyucu bir özne inşa süreci moderniteyle birlikte tamamlanmıştır. Modernite eleştirilerine göre ise mekanın fiziksel üretimi aracılığıyla toplumsal yapıya düzen getirerek, onu türdeşleştirerek şekillendiren erk sahibi özne -yerel otorite, plancı, mimar- yerini var olanı anlama ve anlamlandırma yoluyla onu deneyimleyerek tekrar üreten faillere bırakmalıdır. Ancak biliyoruz ki gündelik hayat böyle işlemez, faillerin mekanı kendilerince yeniden üretimesine olanak sağlanması hemen her zamanda ve mekanda kesintiye uğrar. Tasarlayan öznenin rolü kaymalar gösterse de, kent mekanının iktidar sahibinin etki etmeye bayıldığı bir oyun alanı olduğu gerçeği her daim geçerliliğini korur. Modern zamanların mekan kurma becerisi ile toplumu şekillendirebileceğini düşünen bilgi iktidarı yerini siyasal, ideolojik ve sermaye tabanlı iktidara bırakır.

Modern zamanlardan bu yana kent üzerinden toplumsal olanı düşünürken

toplum adına karar verici, dikte edici konuma düşme tehlikesi mevcudiyetini koruyor. Tanyeli'ye göre toplumsal sorumluluk, neresinde konumlandığını doğru saptayabilen ve o konum sanki kendi konumu değilmiş gibi dışarıdan nesnel bakabilen bireyin sorumluluğudur [5]. Bundan dolayıdır ki kentsel tasarım pratiğini icra etmeye kalkıştığımızda nerede durduğumuzu tayin etmek gerekir. Bu konum kenti kavrayış güzergahlarımızı da belirleyecek olup bakış açımızı derinleştirecektir. Algılanan dünyanın çıplak gözle görüneninden fazlasına hakim olmak kent üzerinden üretilen bilgiye yön verecektir.

Bireysel bir üretim alanı olmaktan uzak olan kentsel tasarım, farklı platformlarda farklı uzmanlık alanlarıyla kendine yer açar. Kent ve kentsel mekan bugünkü dünyada uzman bireylerden kentli, sıradan birey aralığında değişiklik gösteren ortamlarda üretilir, tartışılır ve yeniden üretilir. Kent yaşamının karmaşık, heterojen, ilişkisel ağ yapısının kavrayış güzergahlarına dahil edilerek üretildiği platformlardan biri olarak yarışmalar, disiplinlerarası diyalog tabanlı bir oluşum sergilerler. Yarışma ortamının özne tanım çerçeveleri her ne kadar keskin hatlarla belirleniyor olsa da diyalog tabanlı bu duruş kenti "yasa koyucu" öznelerin iktidar aracına dönüşme tehlikesinden kurtarabilir gibi gözüküyor.

Küçük Armutlu (FSM) Mahallesi Yerinde ve Yerlisiyle İyileştirme Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması içeriğiyle kentsel mekan ve toplumsallık meselesinin günümüz pratiğinin neresinde durması gerektiği konusunda ilham vericidir [6]. Küçük Armutlu Mahallesi, konumu itibariyle dönüşüm tabanlı, rant kaygılı, soylulaştırma/yerinden etme odaklı kent stratejilerine karşı varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı yarışmanın amaçladıklarından biri, kentsel mekanın spekülatif ve keyfi uygulamalar ile şeffaflıktan, yaşantıdan, katılımcılıktan uzak üretim stratejileri ile şekillenmesini önlemektir. Bu doğrultuda yarışmacılardan beklenen kent sakinlerinin yaşam tercihleri, sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak tasarım ana fikirlerinin kurgulanmasıdır. Dayanışma, katılım, tevazu, eşitlik gibi erdemlerin yüceltilmesi, fiziki-sosyal siyasal kültürel doku koruması, kamusal alanın yüceltilmesi gözetilmesinin istendiği diğer etmenlerdir. Yarışmanın alışıldık yarışma formatının dışına çıktığı nokta ise eşdeğer ödül sahiplerinin bir araya gelerek önerilen fikirlerin sentezlenerek uygulamaya konulacak bir çalıştay ile son bulmasıdır. Kolektif bir üretimle vücut bulması beklenen proje, kentsel mekanın iktidar aracına dönüşmeyebileceği ihtimaline işaret etmektedir.

Yarışmalar: Kente İlişkin Alternatif Bilgi Üretim Ortamları

Toplumsallık yapılı çevreyi üretirken yapılı çevreyi şekillendiren erk sahibi, kente ilişkin bilgiyi yeniden üretir. Bir anlamda toplumsallıkla hemhal olan yapılı

çevreye ilişkin her müdahale, anlamın var olan üzerinden yeniden üretilmesi ile kent yaşantısının içine sanki her zaman ordaymışçasına, kendiliğinden dahil olabilir. Yapılı çevreye ilişkin yeniden bilgi üretimi erk sahibinin düşünsel ve fiziksel üretimlerini gerçekleştirmeden önce kenti anlamasına olanak sağlayacaktır. Tam da bu noktada kentsel tasarım yarışmaları, kente ilişkin düşünce-pratik arakesitinde icra edileni gerçekleştirmek için yapılı çevrenin bilgisini üreten ortam/araç (medium) konumundadır.

Yarışmaların mekana ilişkin bilgi üretimini gerçekleştiren bir uğrak olarak değerlendirilmesi ancak kentin bilgi karakteristikleri anlamlandırıldığında mümkündür. Bu öngörüden hareketle sosyal bir olgu olarak kent, yaşantıdan ayrı düşünülemeyeceği için üzerinden anlam üretmeye olanak sağlar. Kente ilişkin bilgi karakteristiklerinin içselleştirilmesiyle birlikte farklı kavrayış rotaları geliştirilerek anlama yoluna gidilir. Algılama ve bilme (anlama) edimi dolayımıyla anlamlandırma, var olana ilişkin söylemlerin kişinin/topluluğun deneyim ve bilgi süzgecinden geçirilmesiyle kendini gösterir. Kenti anlama yoluyla anlamlandırmak ise kenti biçimlendiren dinamikleri, ilişki ağlarını, gündelik hayatı, kentin diyakronik ve senkronik ilişkilerini kavrayışla mümkün olur. Kentsel mekan üzerinde bir takım fiziksel ve düşünsel üretim etkinliklerinde bulunmak ancak kişinin kenti anlamlandırılmasıyla mümkün kılınacaktır. Tüm bunlar hesaba katıldığında tasarım etkinliğinin ortamı olarak yarışmalar, var olanı anlama öncelikli bilgi üretiminin en verimli kanallarıdır.

Olgusal ve kavramsal bir durum olarak bilgi üretimi var olanın ve ona ilişkin bilginin öznenin algı ve biliş süzgecinden geçerek yeniden üretim inşası tanımlamasıdır. Kent üzerinden bilgi üretimi, düşünceyi kente yönelterek kişide karşılık bulduğu yansıma ile kente ilişkin yeni(den) düşünce üretme sürecidir. Bu doğrultuda bilgi üretimi, sürece dahil olan özneye ve öznelere, yere ve zamana bağlı olarak değişkenlik gösteren özerk bir süreçtir. Bu özerk sürecin kent üzerindeki karşılığına bakıldığında deneyimin biricikliğinden söz edilebilir. Kentin kendini deneyime açması ve bunu okuyacak bir failin mevcudiyeti bilgi üretim kanalı olarak değerlendirilebilir. Bu denli karmaşık ilişki ağlarının var olduğu kent ve kentsel mekanlar kendine kulak verecek okuyuculara ihtiyaç duyar. Bugünlerde yıpranmış bir terim olarak okuma metaforu fiziksel gerçekliğin altında yatan anlam katmanlarını ortaya çıkartma potansiyeli taşır. Bu bağlamda kentsel tasarım yarışmaları aracılığıyla kenti okumak, anlama yoluyla anlamlandırmak ve bilgi karakteristiklerini deşifre etmek kent üzerinden bir bilgi üretim etkinliği gerçekleştirmektir.

Kentsel tasarım yarışmalarının genelinde karşılaşılan "tasarım rehberi" kavramının varlığı ve içeriği, müdahalenin ön koşulu olarak bilgi üretiminin

gerekliliğine ve bu üretim sürecinde mimari proje ifadelendirme rutinin dışında farklı ifade araçlarına ihtiyaç duyulduğuna işaret eder. Hiç kuşkusuz bu rehberler, kente dair bir yaşantıyı anlamanın içeriğini genişletmektedirler. Tasarım rehberlerinde yarışma özelinde istenen maddeler farklılık gösterse de ulaşılmaya çalışılan ortak payda alana ilişkin yaşam senaryoları tayin etmektir. Söz konusu kent ve kentsel mekanın tasarım yoluyla şekillendirilmesi olduğunda bu senaryoları kurabilmek kentin fiziksel, sosyal, kültürel bileşenlerini anlama ve okuma yoluyla kavramsallaştırarak mümkün olur. Bu bağlamda Kurbağalıdere Vadisi Fikir Projesi Yarışması'ndan proje paftalarının yanında, istenen Tasarım Rehberi'nin içeriğinde yer alan ifadeler kentin nasıl okunması gerektiği ile ilgili yarışmacılara ipuçları verir [7]. Yarışma alanının tarihsel süreçleri içinde geçirdiği değişimlere ilişkin araştırmalar neticesinde oluşturulmuş grafik ifadeler; mevcut duruma ilişkin saptamaların ve problem tariflerinin geliştirilen özgün bir dille ifadelendirilmesi; kullanım senaryoları ifade eden grafikler; kamusal alan sistematiğine, sosyal kültürel alanlar ile hizmet alanlarına ilişkin tespit ve öneriler; kentsel imge öğeleri, görsel çevresel değerler, kentsel hafızaya ilişkin değerler tasarım rehberi altında yarışmacılardan beklenenlerden bazılarıdır.

Yarışmanın tasarım rehberinde yer alan yukarıda işaret edilen maddeler, yapılı çevreye ait bilgi üretimi ile kentsel okumayı gerçekleştirmek adına önemlidir. Ayrıca amaçlanan diğer bir yaklaşım kent üzerinden kente dair üretilenin, kısır bir döngü içinde anlam bulmasını kısıtlayarak olası alternatif okumaları kamuoyu tarafından anlaşılabilir kılmaktır. Bilgi üretimini bir anlamda temsil meselesi olarak düşünürsek eğer, temsiliyet olasılıklarının kimilerinin belirginleştirilmesi, iletişim ortamının da etkinleştirilmesi demek olacaktır.

Sonuç

Yarışmalar ve tartışma ortamları mekan üretimine dair salt pratik olarak düşünülen uygulama anlayışını, ele alınan teorik çerçevenin sorgulama, araştırma, üretme ve biçimlendirme süreçlerinin yoğun olarak yaşanması ile bertaraf eder. Kentsel tasarım yarışmaları, yarışma ilanıyla birlikte kentsel mekan üretimine ilişkin kamuoyu oluşturup gündem belirlediğinden veya tam tersi olarak gündemde olan ile ilgili kamuoyu oluşturduğundan dolayı hayatidir. Yarışmaların öncesinde (şartname, soru-cevap) ve sonrasında (jüri raporu, kolokyum, uygulama aşaması) söz konusu duruma ilişkin düşünceler zamandan ve mekandan bağımsız olarak üzerine fikir üretilmeye çalışılan her ortama sirayet etmeyi başarır. Gündemin ve güncelin oluşması, kente ait yaşantının failleri ve üretimin aktörleri arasında diyalog yoluyla kurulan iletişimle mümkün kılınır. Ve yarışma sürecinin farklı kişi, zaman ve mekan aralığında geçmesi kent üzerinden üretilen bilgiyi çeşitlendirebilmektedir. Kent mekanı donmuş fiziksel

gerçekliklerden oluşmadığı gibi aksine devingen canlı yapısıyla üzerinden üretileni kişiye, zamana ve mekana göre biçimlendirebilir. Bu yüzden sürekli olarak süreksiz, kendini yenileyen bir bilgi üretim pratiğine ihtiyaç duyar. Bu pratiğe dahil olan kişi-zaman-mekan üçlemesi kentin sosyo-mekansal heterojenliği doğrultusunda ne kadar çeşitlenebilirse tartışmayı büyütme ve yayma adına o kadar potansiyel sahibidir.

Kaynakça

Mimarlıkta bilgi üretiminin alternatif güzergahları ve bilgi anlamlandırma ilişkisi için bkz. H. İ. Erkan Kaya, 2015, Mimarlığı İnformel Bilgi Üretim Süreçleri İçinden Anlamak, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
S. Serim, 2006, Yapılı Çevre Üzerinden Mimarlık Bilgisinin Üretilmesi: Eleştirel Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
U. Tanyeli, 2006, Kenti Mimarlık Bağlamında Düşünmek: Bir Olanıksızlık mı?, Arredamento Mimarlık Tasarım ve Kültür Dergisi, 11:64-71.
Z. Bauman, 2014, Yasa Koyucular ile Yorumcular, Metis, İstanbul.
U. Tanyeli, 2003, Türkiye'de Mimarlık ve Toplumsal Sorumluluk Duygusu, Arredamento Mimarlık Tasarım ve Kültür Dergisi, 1:6.
Küçük Armutlu (FSM) Mahallesi Yerinde ve Yerlisiyle İyileştirme Ulusal Mimari Fikir Projesi Yarışması, 2015, http://www.kucukarmutluyarisma.com/
Kurbağalıdere Vadisi Fikir Projesi Yarışması, 2013, http://www.arkitera.com/files/yarisma/454/kurbagalidere_vadisi_fikir_projesi_yarismasi.pdf

YARIŞMALARIN KENTSEL MEKANIN ÜRETİMİNDEKİ ROLÜNÜN KENTSEL TASARIM PROJELERİ ÜZERİNDEN TARTIŞILMASI

Asım Mustafa AYTEN
Yrd.Doç.Dr., Abdullah Gül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Kamusal mekanlar kentler ve kent sakinleri açısından vazgeçilemez ortak alanlar konumundadır. Bu mekanların yaşanabilirliği ve sürdürülebilirliği bakımından mevcut kamusal mekanların korunması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Kentsel yapılar salt kamusal mekanlardan oluşmaz. Bunun yanı sıra, yarı kamusal ve özel mekanlardan meydana gelmektedir. Bu mekanların düzenlenmesi ve re-organizasyonu planlama ve tasarım sürecinde ele alınması gereken bir müdahale biçimi olup, bu süreçte rol oynayan aktörlerin ortak karar almaları da gerekmektedir. Bu nedenle, yarışmalar ortak karar alma ve uygulamanın birer izdüşümü olan platformlardır. Bu amaçla, çeşitli planlama ve proje elde etme süreçlerinin varlığından söz edilebilir. Bu çerçevede yarışmalar dünyada denenmiş ve başarılı sonuçları elde edilerek uygulanmış olan sayısız örneklerle doludur.

Mimarlık, kentsel tasarım ve planlama disiplinleri iç içe geçmiş birbirleri ile çok sıkı ilişkileri olan alanlardır. Bu disiplinlerin odağında herkes için esnek tasarımın yanı sıra yaşadığımız kentlerin aynı zamanda toplumsal yapı ile entegre olmalarından ötürü, sosyo-ekonomik ve politik belirleyiciler de önem kazanmaktadır. Gerek yasal mevzuat gerekse uygulayıcılar açısından; kentsel mekanı kamusal yarar doğrultusunda, rantı bir amaç değil bir araç olarak kullanan bir yaklaşımın ve etiğinin oluşturulması yarışmalardan beklenmelidir. Aynı zamanda belediyeler, meslek odaları, üniversiteler, merkezi yönetim ile özel sektör "paydaşlar" olarak kentteki çeşitli tür ve ölçekteki sorunları yarışmalar gerçekleştirerek çözümleyebilir. Ortak aklın (bilginin ve deneyimlerin tartışılarak ortak bir sonuca varılması) ve alternatif oluşturma yönteminin belirleyiciliğinde yarışmalar sonucu elde edilen projeler uygulanabilir. Kentsel tasarım projeleri ise mimarlık ve şehir planlama arasında bir ara kesit olması bakımından önemli hale gelmiştir. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de pek çok sayıda proje bu yöntemle elde edilmiştir. Artık fiziksel ürünün aktarımı yeterli olamamakta,

sosyal, kültürel ve ekonomik parametrelerin de temel alındığı ve uygulanabilir olma özelliği taşıyan projeler gerçekçi bulunmaktadır. Bu bildiri kapsamında seçilen örnekler üzerinden, yarışma ve uygulama ile uygulayıcılar bağlamında tartışılarak öneriler geliştirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kentsel Tasarım, Kamusal Mekan, Yaşanabilirlik, Yerel Yönetimler

1. Kentsel Tasarım Kapsamında Kamusallık ve Mekan

Kentsel tasarımın temel amacı kentsel mekanın organizasyonu ve mekanlar arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesidir. Mekan üzerinde çeşitli eylemler gerçekleşir ve mekanlar insanla özdeştir. Bu bakımdan kentler tarih boyunca var olagelen mekanlardan meydana gelmektedir. Bu bağlamda, kamusal mekan oluşturmak kentle özdeş kılınmıştır. Kamusal mekanın üretimi yolu ile kamu otoritesi ve gücü mekana yansıtılmakta bu mekandaki ilişki kamu ile şehirde yaşayan vatandaş arasındaki ilişki olarak tanımlanmaktadır. Kamusal mekanın üretimi ve kullanımı ise kamu tarafından yerine getirilir. Kamusal mekan olarak sokak, meydan ve çeşitli sosyal araçların yeniden üretimi sağlayan farklı mekanlardan meydana gelmektedir. Kamusallık tüm mekanların birer toplamı olarak da değerlendirilebilir. Her kent kendi kamusal mekanını üretebilmiş olup, bu mekanların gelecek nesillere de eksiksiz bir biçimde aktarılması sürdürülebilirliğin temelidir. Bu çerçevede, korunmuş halde olan ve kullanılan kamusal mekanların kent içindeki dağılımı, erişilebilirliği, kullanım yoğunluğu önemlidir. Kamusallık ölçütü ise şehir halkının özgür ve eşit bir biçimde bu mekanları kullanmasıdır. Madanipour (2005), kamusal mekanı "bütün insanlara açık olan, kamusal bir kurum tarafından kontrol edilen ve kamunun istekleri doğrultusunda idare edilen mekan" olarak tanımlamaktadır. Parkinson (2012)'a göre ise, "Kamusal mekan demokratik rolleri olan vatandaşların talepleri ile gerçekleşir. Bu durum önemli olup, demokrasi ile kamusal mekan kavramını anlamamızda yardımcı olur."

Bu bağlamda, kent mekanı kamusal olarak kent meydanı, kent sokağı ile kamunun mülkiyetindeki çeşitli servis donatılarından oluşmaktadır. Özellikle kent meydanları tarih boyunca belirgin bir anıtsal ve kamusal mekanlar olmuştur. Özellikle çeşitli işlevdeki yapılar kent meydanlarından kamusal olmaları ile dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, devletin gücünü mekanda hissettiren yapılar olmuşlardır. Kentsel kamusal mekanın önemini ve değerini yitirmeden kullanılması o mekanın aynı zamanda yaşanılabilir olduğunun göstergesidir. Mekanın yaşayabilmesi için de kullanıcı tarafından günün tüm zamanlarında kullanılması şartır. Örneğin, Roma'daki İspanyol merdivenleri günün her saatinde kullanılan kamusal bir mekandır ya da Siena Meydanı'nın gün içindeki yoğun kullanımında olduğu gibi.

Şekil 1: İspanyol Merdivenleri, Roma (Eylül 2013, kendi arşivim)

Bazı mekanlar vardır ki, devletin mekana müdahalesi sonucu ortaya çıkan örneklerdir. 1964 yılında hazırlanan nazım imar planına uygun bir biçimde Le Défence iş merkezi, Grande Arche'yi tamamlayan bir kompleks olarak düzenlenmiştir. Danimarkalı Joan Otto Sperckelsen tarafından tasarlanan ve 1989'da hizmete açılan La Grande Arche burada yer almaktadır. Projenin amacı Paris'in eski kent dokusunu korumak ve merkezi iş alanının yükünü hafifletmektir. Proje karma kullanımları (konut, iş yeri, ortak alanlar vb.) içermektedir.

Şekil 2: Siena Meydanı, Siena (Eylül 2013, kendi arşivim)

Şekil 3: Le Défence İş merkezi (Eylül 2013, kendi arşivim)

Sporun toplumlar ve kentler için önemli olduğu ve olimpiyat kavramı ile sembolleştiği yerlerden biri olan Barselona Olimpiyat Yerleşkesi tipik örneklerden birisi durumundadır. 1992 yılında gerçekleşen 25. Barselona Yaz Olimpiyatları için tasarlanan bu kompleks daha sonraki yıllarda Barselona kentinin spor ihtiyacını karşılayan önemli bir yerleşke olarak hizmet vermeyi sürdürmektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Barselona Olimpiyat yerleşkesi girişi (Temmuz 1991, kendi arşivim)

Kentsel tasarım olgusunun temel amaçlarından biri de farklı disiplinlerden meslek adamlarının ortak bir amaç ve hedefler doğrultusunda; kamusal mekanı artırmak ve nitelikli kılmak olmaktadır. Bu nedenle, kamusal mekana dönük kentsel tasarımın belirleyiciliği ön plandadır. Kenti kent yapan özelliklerin başında kamusal mekan gelmektedir. Toplumsal olaylar ve hareketlerin ivme kazandığı yerler de aynı zamanda kamusal mekanlardır. Kamusal mekanlar devletin değil, sivil bir inisiyatifin uzantısı olarak tüm halk katmanlarının ortak mekanı olarak da tanımlanabilir. Kamusallık ölçüsünde vatandaşların Eski Yunan'dan bu yana bir araya geldikleri ekonomik, politik dışa vurumun ortak mekanları da kamusaldır. Kamusallığın her biri tasarımın ana amacı olarak gösterilse dahi kentteki mekanların organizasyonu olarak ele alınabilir.

Kentsel tasarım, planlama ve mimarlık disiplinlerine bağlı olarak gelişen ve mekanın özel, yarı kamusal ve kamusal mekanları düzenleme eylemidir. Kentsel tasarım işlevsel, bütüncül, çok boyutlu, ergonomik, ekonomik olup, kullanıcı boyutunda davranışsal ilişkileri içermektedir. Kullanıcı katılımı ile kentsel tasarımın başarı şansı artmaktadır. Projelendirmede kullanılan en önemli öge projenin gerçekleştirildiği bölgelerde sürece yurttaşların daha aktif olarak katılmalarıdır. Mekanın kullanım tamamen kullanıcı boyutu ile ilgilidir. Çoğu zaman, bir mekan kullanılırken, bazen de kullanılamamaktadır. Örneğin Türkiye'de kent merkezlerinde yer alan meydanlar güvenlik nedeni ile kapatılmaktadır. Mekanın kentsel tasarım ölçüsünde kullanımın artırılabilmesi için kamusal mekanın öncelikle korunması gerekmektedir. Tasarım odaklı projelendirme ile mekanın kalitesi artmaktadır.

Bu bakımdan, kamusal mekan ile kentsel tasarımın ve yarışma yolu ile proje elde edilme yönteminin çok sıkı bir ilişkisi vardır. Yarışmalar belirli bir ihtiyaç programına uygun olarak kamu tarafından tanımlanan, sorunların ele alındığı ve çok yönlü bir biçimde alternatiflerin geliştirildiği ve uygun çözümlerin yer aldığı bir süreç olarak tanımlanabilir. Yarışmalar ile kenti ve mekanı korumakla birlikte, yaşam kalitesinin daha da artırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Özellikle de, sokak, meydan ve diğer kamusal mekanların (kapalı ve açık mekanların tümü) kolektif bir bilinç ve hareket doğrultusunda korunmakta ve yenilenmektedir. Örneğin, yıllardır kullanılan bir kent parkının kolektif bilincin ve aidiyet duygusunun oluşmasındaki aktif rolü önemlidir. Kent halkı bu tarz mekanları kullanarak geçmişten günümüze koruma bilincini ve duygusunu da gelecek nesillere aktarabilmektedir. Halbuki, bu mekanların yok edilmesi ve atıl hale gelmesi ile birlikte herkesin ortak ve tek mekanı olma özelliği ortadan kalkmaktadır. Bunun yerini özel mekanlar alabilmektedir. Yayanın rahat bir biçimde kullandığı bir sokağın tamamen özel araç sahiplerince kullanılmaya başlaması da kamusal mekanının özel mekana dönüştürülmesi ile yaşanmaya başlamıştır. Kaybolan

mekan, atıl mekan kavramlarının her ikisi de mekansal yapının parçalanmışlığını belirlemektedir. Bu bakımdan, mekana dair uygulamalar ve müdahalelerin de politik, ekonomik ve sosyal yönlerinin olduğunun farkında olmak ve buna uygun tasarım önerilerinde bulunmak şarttır. Kamusal mekan bu anlamda, toplumsal ve ekonomik ve buna uygun olarak da politik gücün mekana yansıma biçimidir.

Türkiye kentleri, tarih boyunca devlet merkezli gelişme göstermiş kent halkının ihtiyaçları salt politik ve yönetimsel gücün talepleri ile özdeş kılınmıştır. Son zamana kadar İstanbul dışında bir Anadolu kentinin gelişme gösterememiş olmasında da bu etken önemli bir yer tutmaktadır. Kent halkı devlet karşısında edilgen bir konumda olup, kamusal mekan ancak devletin temsiliyet gücünün mekanda hissettirildiği yerler olmuştur. Külliyeler örneğin buna çok uygundur. Külliye de halkın kullanılabileceği büyüklükte kamusal hizmetler tek bir elden karşılanmaktadır. Meydan ve sokak ise kent halkının özgürleştiği ve devletine muhalefet gücünün gerçekleştiği dolaşım kanallarıdır. Bu açıdan, fiziksel mekan üzerinde gerçekleşen her müdahale türü politik ve ekonomik gücün mekanda kullanılmasıdır. Bu durum tarih boyunca sürekli gerçekleşerek mekanın yeniden üretilmesini ve günlük yaşam içinde meydana gelen pratikleri kapsamaktadır.

Yeni kurulan cumhuriyet rejimi ile birlikte, değişik merkezlerde farklı uzman mimarlara kent meydanları tasarlatılmıştır. Bu projelerde kent meydanı birer tören alanı olarak sembolleştirilmiştir. Kent halkı bu mekanları zamana bağlı olarak etkin bir biçimde kullanamamaktadır. Sokak ise evden işyerine bizi ulaştıran dolaşım kanalları olmuştur. Bu kullanımı yaratması ise tamamen yaya yoğunluğu ile ilişkilidir. Dolayısı ile sokağı birer yaya mekanı olarak ele almak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda, meydan, sokak kamusal mekanlar olarak değerlendirilmektedir. Bu mekanların, tarihi ulusların ve kentlerin tarihi ile eş değerdir. En yoğun kullanılan mekanlar olarak meydanlar ve sokaklar kent halkının ortak malıdır. Bu nedenle, yerel yönetimler tarafından öncelikle korunması gereken mekan parçalarıdır. Bu mekanların zaman içinde değersizleşmesi ve kimliğinin yitirilmesine engel olunmalıdır. Bellek ve mekan ilişkisi bu çerçevede sürdürülmelidir.

2. Kamusal Mekanın Yeniden Üretiminde Yarışmaların Rolü

Yarışmalar yolu ile belirli bir mekan parçasına yönelik gerçekleşen projelerde ihtiyaç programı, tasarım ilke ve kriterleri uyarınca; farklı alternatiflerde bulunulduğunu tespit etmekteyiz. Yarışmacılar aynı mekana dönük olmak üzere farklı projeler geliştirmektedir. Bu projelerin asıl ögesi insan ve yaşadığı mekanlar ile doğal ve kültürel çevre olmaktadır. Mekan'ın zaman içinde değerini ve önemini yitirmesi karşısında; mekanın kalitesini artırmak için çeşitli müdahalelerde bulunulması gerekmektedir. Bu

müdahalenin ise salt fiziksel olmayıp, ekonomik, sosyal-kültürel boyutları içeren bir çerçeve sunması da ayrıca beklenmektedir. Gerek yerel yönetimler gerekse merkezi yönetim tarafından açılan yarışma projelerinin ortak özelliği dolu bir alanın yeniden düzenlenmesi ya da boş bir alanda belirli işlevler yüklenerek gerçekleşen uygulamalar olmaktadır.

Bu bağlamda, yasal-yönetsel çerçeveyi yönetmelikler tanımlamakta ve belirlemektedir. Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği kapsamında çeşitli tanımlara yer verilmektedir.

Yarışma: Mimarlık, peyzaj mimarlığı, mühendislik, kentsel tasarım projeleri, şehir ve bölge planlama ve güzel sanat eserleri ile ilgili bir konunun gerçekleştirilmesi için gerekli fikrin, tasarının, projenin, planın veya eserin bu Yönetmelik kurallarına göre çoklu katılıma açık ve oluşturulacak bir jüri tarafından seçilmesi amacıyla yapılacak organizasyonu olarak tanımlamaktadır.

Mimarlık yarışmaları: İnsanların yaşamını kolaylaştırmak ve çeşitli eylemlerini sürdürebilmeleri için gerekli yapı veya yapı topluluklarının, iç ve dış mekanların estetik ve işlevsel gereksinimlerini teknik ve yönetsel zorunluluklarla bağdaştırarak, bilim, çevre, kültür ve sanat değerlerini geliştiren ve en ekonomik çözümleri içeren tasarım yarışmalarıdır.

Şehir ve bölge planlama yarışmaları: İmar mevzuatı ile belirlenen tanım kapsamında bölgenin sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyellerini, sektörel hedeflerini, faaliyetlerin ve alt yapılarının dağılımını belirleyen, nüfusun ve ekonomik yapının projeksiyonlara dayandırıldığı, yapılaşmanın, yoğunluğun, ulaşım ve altyapı sisteminin belirlendiği, tarihi kültürel ve doğal çevreyi koruyan ve geliştiren fiziksel planlama alanındaki yarışmalardır.

Peyzaj mimarlığı proje yarışmaları: Doğal ve kültürel süreçlerin ve kaynakların yanında, bu dinamiklerin arazi üzerinde tanımladığı yaşam ortamlarının (peyzajların) korunup-geliştirilmesi, kentsel, kırsal, endüstriyel, turistik ve benzeri kullanımlarında mevcut ve olası çevre sorunlarının önlenmesi ve giderilmesi temelinde; toplum yararını gözeterek açık ve yeşil mekanların oluşturulmasında, koruma, onarım, yenileme, restorasyon ve yönetim organizasyonu içeren her ölçekteki planlama ve tasarım yarışmalarıdır.

Kentsel tasarım proje yarışmaları: Stratejik planlarla uygulama önceliği belirlenmiş kamusal alanlarda, kent kimliğini belirleyici, kentin doğal, kültürel, tarihi ve sosyal özellikleri ile kullanımları açısından önem taşıyan kesimleri için özel uygulama ayrıntıları içerecek biçimde hazırlanan plan ve projeler ile üst ölçekte kimlik-imaj çalışması, orta ölçekte yapı ve çevresinin bütüncül bir anlayışla

tasarlanmasını amaçlayan kitle-açık alan düzenleme çalışması, alt ölçeklerde ise kitleler arası boşlukların çevresel tasarımını içeren yarışmalardır. Ayrıca, bu yarışmalar, olabilirlik, yaşana bilirlik, sürdürülebilirlik, maliyet analizi konularında da stratejiler geliştirmelidir.

Devrim Çimen(2010)'e göre, "Yarışma süreci, özellikle kentsel tasarım yarışma süreci, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, farklı aktörlerin, farklı söylemlerin farklı ortamlarda ortaya konabildiği genel çerçeveyi çizmesi anlamında kentsel tasarıma hem teorik hem de pratik anlamda çok önemli katkılar sunmaktadır". Bu bağlamda, yarışmalar tasarım kültürünün yerleşmesini sağladıkları gibi, belirlenmiş olan yasal norm ve kuralların da buna göre yeniden oluşturulmasına ve uygulanmasına aracı olacaklardır.

Yasal çerçevesi belirlenmiş olan yarışmalarla ilişkili olarak, kamusal mekanın nasıl ve ne şekilde üretileceği ve uygulama esasları dünyadaki-Avrupa'daki örnekler ile Türkiye'den seçilen bir örnek üzerinde ele alınarak karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

2.1. Dünya'da Yapılan Önemli Yarışma Projelerinden Seçmeler:

Seçilen örnekler http://www.publicspace.org/en/works/ adresinde yer alan ve Avrupa Kamusal Mekan Ödülü'ne layık görülen ve uygulanan proje örnekleridir. Bu projeler iki yılda bir olmak üzere 2000 yılından bu yana seçici kurul tarafından değerlendirilerek belirlenmektedir.

Bunlardan birkaçı seçilerek aşağıda belirtilmiştir. Projelerden sadece biri hakkında çok kısa bilgi verilecektir. Diğerlerine ise sunumlar sırasında yer verilecektir.

- Arrangement of the summit of the Turó de la Rovira hill Barselona (İspanya), 2011
- Photovoltaic canopy Figueres (İspanya), 2011
- Water square Benthemplein, Rotterdam (Hollanda), 2013
- Redevelopment of the Old Port, Marseille (Fransa), 2013
- Rearrangement of Republic Square, Paris (Fransa), 2013
- Baana: pedestrian and bicycle corridor, Helsinki (Finlandiya), 2012
- Park am Gleisdreieck, Berlin (Almanya), 2011
- Wilhelmina square, Leeuwarden (Hollanda), 2012

Bu projelerden park ve rekreasyon ağırlıklı olması nedeni ile Park am Gleisdreieck, Berlin seçilmiştir. Gleisdreieck, demir yolu rayları üçgeni anlamındadır.19. yüzyılın ortasından itibaren güneyden Berlin'e giriş yapan farklı demir yolu hatlarının kesişiminden meydan gelen biçimdir. Demir yolu hatları ve üzerindeki depolar 3 farklı istasyon üzerinde yer almaktadır. Şehir seviyesinin 4 metre yüksekliğinde

20 hektarlık yükseltilmiş bir platform bulunmaktadır. 2006 yılından sonra Berlin eyaleti Gleisdreiecck farklı kentsel zonlarla entegre olabilmesi bakımından geniş bir kentsel parka dönüştürülmesi kararını almıştır. Söz konusu park, 2011 yılının Eylül ayında açılmıştır. Şimdi, Berlin'in kalbinde yeni bir yeşil akciğer olarak işlev gören park görselliği üst düzeyde olan ve kente değişik bir atmosfer kazandıran bir park kimliğindedir. Parkın, 2006 yılı öncesi ve sonrası son hali şekillerde gösterilmektedir.

Şekil 5: Parkın 2006 yılından önceki hali
Kaynak: http://www.publicspace.org/en/works/g047-park-am-gleisdreieck, erişim tarihi: 28 Mart 2016

Şekil 6: Parkın 2006 yılından sonraki hali
Kaynak: http://www.publicspace.org/en/works/g047-park-am-gleisdreieck, erişim tarihi:28 Mart 2016

Proje ile Berlin kentinin atıl durumda kalmış olan demir yolunun geçtiği raylar ve kesiştiği alanlar ile yapılı müştemilatlar yeniden değerlendirilerek büyük bir kent parkı yapılmış ve projeden beş yıl sonra uygulanabilmiştir. Proje kamusal bir alan üzerinde yapılmış önemli bir prestij projesidir. Projenin alanı 400.000 m² olup maliyeti 15.000.000 Euro'dur. Bu proje 2011 yılında Avrupa Kentsel Mekanlar Proje Ödülü'ne

layık görülmüştür. Projenin yarışma yolu ile elde edilmesi kadar ayrılan büyük bütçe ile projenin çok önemli isimlerden oluşan jüri tarafından seçilmesi bir o kadar önemlidir. Eyalet federal meclisi ve Berlin Belediyesi tarafından uygulama projesi için saptanan finansman ve örgütlenme modelinin yanı sıra teknik uygulamalarının aynı ekip tarafından gerçekleştirilmesi uygulamada başarı şansını artırmıştır. Bu ve buna benzer projelerde de benzer süreçlerin gerçekleştiğinden söz edilebilir. Diğer taraftan, ülkemizdeki yarışmalarla ilgili elde edilen deneyimler ölçüsünde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu projelerden biri de İzmir Konak Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi Projesi'dir.

2.2. İzmir Konak Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi Proje Yarışması

Bu bölümdeki değerlendirme, dereceye girmiş kamusal mekan ağırlıklı rekreasyon ve park projelerinden biri olan İzmir Konak Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi Proje Yarışması üzerine olacaktır. Bu projenin genel hatları ile tanıtımı ihtiyaç programı ve teknik şartname çerçevesinde yapılacaktır.

Projeye ilişkin görsel belgelerin bir kısmından sunum sırasında yararlanılacaktır.

Konum: Yaklaşık 250.000 m² olan düzenlenecek alan, metropoliten kentin güney girişi yakınlarında ve çevre yolu üzerinde yer almaktadır. Çevre yolu üzerinde Uzundere Toplu Konut Alanı, Olimpiyat Köyü, Yeni Fuar Alanı ve Gaziemir Serbest Bölge bulunmaktadır. İzmir Adnan Menderes Havalimanı ise yarışma alanına yaklaşık 10 km uzaklıktadır. Yarışma alanı 250.000 m² olup yürürlükte bulunan imar planında park, ağaçlandırılacak alan, sağlık tesisi, belediye hizmet alanı ve konut alanı olarak belirlenen imar adalarını kapsayan alandır.

Amaç: "İzmir kent merkezinde yetersiz olan açık ve yeşil alanın artırılması, şehir hayatının getirdiği gürültü ve karmaşadan bunalanların dinlenebilecekleri, doğa sporları vb. çeşitli rekreasyon aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri ortamlar oluşturulması hedeflenmelidir. Ayrıca, yarışma alanının doğal ve kültürel özellikleri göz önüne alınarak ekonomik ve uygulanabilir, uygulanması, bakım ve temizliği kolay mekanlar yaratan bir tasarım tercih edilmelidir." (Yarışma Şartnamesi, 2006).

O tarihlerde Konak Belediyesi'nin bölünmesi ve alanın Karabağlar bölgesinde kalması ve sonuçta alakasız bir rekreasyon vadisi projesinin hayata geçmesi, işi yapan yüklenici, yaptıran idari ve teknik kadronun sorumluluğunda "ben yaptım oldu" mantığıyla ortaya çıkmıştır. Proje müellifi işin hiçbir aşamasında aranmamış ve bilgilendirilmemiştir. Projeyi seçen jüri üyelerine, uygulama projelerini yaptıran ve kontrolünde çalışan Konak Belediyesi elemanların, yarışma ekibinde yer alan tasarımcıların, uygulama projelerinde emeği geçen mimar ve mühendislerin tüm

çabaları boşa gitmiş tüm kenti ilgilendiren bir kamusal alan tasarımı farklı bir şekle dönüşmüştür.

Örneğin, kent estetiği ve görünümü (Çeşme-İzmir yolu) açısından tasarlanan yaşam anıtı park içerisinde önemli odak noktalarından birisi olarak tanımlanmışken, insan yaşamında çalışma, iş gücü, emek vs. gibi simgeleri dile getiren tepeden aşağıya doğru yuvarlanmaya çalışılan bir çember heykeli yerine, Nasrettin Hoca heykelinin bulunması bu durumu yeterince açıklamaktadır. Esasen noktasal bir kentsel mekan ögesi, tasarımcısından habersiz bir biçimde değiştirilebilmektedir. Bu durum aynı zamanda, Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'na aykırıdır. Proje 2006 yılında gerçekleşmiş olan bir yarışma projesinin sonuç ürünüdür. Ancak projenin geçen on yıllık süre içerisinde birebir uygulanamadığı göze çarpmaktadır. Yarışmada 1. dereceye sahip olan projenin ekibinde yer alan teknik elemanların büyük bir bölümü İzmir'de yaşıyor olmalarına karşın; projenin uygulama ile örtüşmediği bu durumu engelleyememişlerdir. Yarışma projeleri ya da bunun dışında elde edilen projeler de müellif mimar, şehir plancısı, peyzaj mimarı salt yaptıkları projenin teknik belgelerini ilgili işverene teslim etmektedirler. Bunun üzerine de başka bir firma tarafından uygulama projeler yapılarak uygulama

Şekil 7: Proje alan kullanımı ve yakın çevre ilişkisi planı (Kemal Özgür'ün proje arşivi, 2006)

aşaması gerçekleşmektedir. Tasarımcının tüm süreçlerde yer alması ve uygulamanın onun izni ve denetimi dışına çıkılarak yapılmaması gerekmektedir.

Şekil 8: Yaşam Aksı Planı (Kemal Özgür'ün proje arşivi, 2006)

3. Sonuç

Kente ve çevreye ilişkin yarışma yapma geleneği, Batı'da çok eskiden bu yana vardır. Örneğin, 1858 yılında düzenlenen "Ringstrasse Competition for Vienna" bu yarışmaların en önemlilerinden biridir. Özellikle, Sanayi Devrimi ile belirginleşen kentleşme ve yarattığı sorunlar odağında sorunlara çözüm bulmak, geliştirmek ve kamuoyu ile paylaşmak için bilimsel ortamların oluşturulması yarışmaların kurumsallaşması ile anlam kazanmıştır. Cumhuriyetimiz'in başkenti Ankara'nın planlanmasında da yarışma yönteminin seçilmesi ve uygulanması uzun erimli bakış açısının bir sonucudur. Ülkemizin geçirmiş olduğu ekonomik-politik yapının dönüşümü ve dünya ile eklemlenme süreci içinde bu durumdan en fazla etkilenen kentler ve kentin tümü, bir başka deyişle kent halkına ait olan kamusal mekanlar (meydanlar, sokaklar, anıtsal kültür varlıklar, ortak açık alanlar vb.) olmuştur.

Günümüzde, kentin korunması ve gelecek nesillere eksiksiz bir biçimde

aktarılması gereken kültürel ve mimari miras korunamama tehlikesi ile karşı karşıyadır. Günlük yaşamın iş ve ev yaşamından ibaret olmadığını bilmekteyiz. Bunun yanı sıra insanın birey ve vatandaş olmasını sağlayan ve sosyalleşmenin gerçekleştiği mekânsal organizasyon elemanlarının değişim değerine göre belirlendiği bir kentsel yaşamla iç içeyiz. Bu bakımdan, demokratik sistem de daha fazla kamusal mekana ihtiyaç duymaktadır. Daha kaliteli, yaşanabilir, hakçalı, adil, sürdürülebilir mekanlar nasıl oluşturulabilir? Bu noktada kentsel tasarım mimarlık ve şehir planlama disiplinlerinin ara kesitinde yer alan bir disiplindir. Düzenlenen yarışmaların ve yarışmalarda başarılı olan projelerin uygulanması ise kamusal yarar ölçüsünde kamusal mekanın gerçekleşmesini ve artırılmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda aynı bölge ve alan için farklı alternatifler üretilerek mekânsal bilginin üretimi ve yeniden üretimi gerçekleşecektir. Tasarım özünde yenilikçilik ve özgünlük gerektirdiği evrensel tasarım ilkelerinden yola çıkarak yerele ait de çözümlerle sentezlendiği bir yapı sunmaktadır. Farklı tasarım ekollerinden gelmiş olsa dahi, tasarımcı geliştirmiş olduğu mekânsal dil yardımı ile belirli konseptlere uygun küresel, bölgesel, yerel dinamikleri de dikkate alarak, bir tasarım metodolojisi geliştirmek durumundadır.

Avrupa'daki örnekleri ile Türkiye'deki yarışma yapma ve uygulama kültürünün birbirlerinden ayrıştıkları görülmektedir.

Birincisi, kent ve kentli için gerçekleşen yarışmalar asıl kaynağını tarih, kültür ve çevreden almaktadırlar. Bu nedenle, tarihi mekânlar ve yapıların korunma sorunsalı her zaman için gündemde olmuştur. Türkiye'de bu durum ise uygulamada yaşanılan sorunlar olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Avrupa'da bu tarz mekanlar kamunun ve kentlinin ortak mekanları olarak korunmakta, mekanı ilgilendiren bilimler olarak mimarlık, şehir planlama, peyzaj tasarımı günlük yaşamda kullanılmaktadır.

İkincisi, mekanlar sosyal, politik ve fiziksel özellikleri ile bir bütündür. Bu nedenle, kentteki demokratik yaşam da kamusal mekanlar üzerinden gerçekleşir ve yeniden üretilir. Avrupa'daki örneklerde bu yapının sürdürülebilir kılındığını görmekteyiz. Halbuki ülkemiz kentleri çok kısa bir zamanda yıkılıp yeniden yapılmış doğal nedenler kadar, insan eli ile yapılmış müdahalelerle) böylece kamusal mekanlar kaybedilmiş ve kaybedilmeye devam edilmektedir.

Üçüncüsü, yerel yönetimler başta belediyeler olmak üzere yarışmalara inanmamakta, çok kısa bir sürede, etaplama ve finansman ile örgütlenmeyi gerçekleştirmeden uygulama yapmaya çalışmaktadır. Ne var ki Avrupa'daki örnekler sivil inisiyatiflerin öncülüğünde bilimsel ve akademik çevrenin katıldığı, mahallenin ve o yerelde yaşayanların aktif katılımının sağlandığı bir süreç kapsamında gerçekleşmektedir. Buna bu projelerin uygulanması için gereken maliyetlerin bütçelerinin ve kaynaklarının da ulusal ve uluslararası örgütlerce karşılandığı gerçeğini

eklememiz gerekir. Ülkemizde bu tarz bir mekanizmadan söz etmek olası değildir. Uygulamacılar tasarım bütünlüğüne ve ruhuna uygun kamusal mekan düzenlemek yerine gelişi güzel davranabilmektedirler. Bu bakımdan yerel yönetimlerin tutum ve davranışlarının mesleki etik ve uygulama kapsamında olması gerekmektedir.

Dördüncüsü, politika, program, plan, proje ve paranın önemli olduğu ancak bunun da yeterli olmadığı bir gerçektir. Her aşamanın birbirlerini izleyerek gerçekleştiği bir süreç tanımından bahsedilmektedir. Bu nedenle, mekânsal yapıyı doğrudan ilgilendiren tüm ayrıntıların bu süreçte tanımlanması gerektiği de çok açıktır. Çok kısa bir zaman dilimi içinde hazırlanan yarışma projeleri tipik bir ekip çalışması kimliğinde olduğu kadar bu sürecin en iyi dışavurum örneğidir. Bu çerçevede, tasarımcı yarışma yolu ile projenin tasarım aşamasından uygulama ve izleme aşamalarında mutlaka ekibi ile birlikte yer almalıdır.

Ülkemizde de Mimarlar odası, Şehir Plancıları Odası ile diğer meslek odaları, Yapı Endüstri Merkezi, Arkitera, akademik çevreler ile diğer sivil toplum örgütleri bu yönde çalışmalarını sürdürmektedirler. Ortaya konulan birikimin de kullanılması ve paylaşılmasının önemli olduğunu düşünüyorum. Diğer taraftan da uluslararası alanda yarışmalar yolu ile kentsel kamusal mekan üreten şehirler, belediyeler ve akademik çevreler ile de yarışmalara dayalı ağ bağlantıları kurulmalı ve bu yöndeki organizasyonlar artırılmalıdır. Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve meslek odalarının yarışma ile proje elde etmesini ve uygulamasını teşvik etmelidir. Yarışma projeleri yayınlanmalı, halka tanıtılmalı, sergilenmeli ve bu konuda bir kent belleği oluşturulmalıdır. Böylelikle, şehirlerimiz ve kamusal mekânlarımız hem korunup hem de geliştirilebilir.

Kaynakça

Madanipour, A, 2005 “Public Spaces of European Cities” Nordisk Arkitekurforskning, volume 1, p.7-16, Norvay.
Parkinson J, R, 2012, Democracy and Public Space, Oxford University press, ISBN 978–0–19–921456–3, England.
http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4716&sourceXmlSearch=proje&MevzuatIliski=0, Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği, erişim tarihi:26 Mart 2016
Çimen D, 2010, “Urban Design Competitions as Discursive Practice in Turkey:1980-2009, METU, Faculty of Architecture, City and Regional Planning Department, Un- published doctorate thesis, September 2010, Ankara.
http://www.publicspace.org/en/works/ Erişim tarihi:26 Mart 2016
İzmir, Konak, Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi Proje Yarışması, yarışma şartnamesi ve ihtiyaç programı, 2005, İzmir
Özgür Kemal, İzmir, Konak, Belediyesi Uzundere Rekreasyon Vadisi proje yarışması birincilik ödülü projesi, 2006, İzmir.

KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANLARININ TASARLANMASI ve PLANLAMASI SÜRECİNDE YARIŞMA YÖNTEMİ: Gaziemir Aktepe ve Emrez Mahalleleri Kentsel Tasarım ve Mimari Fikir Projesi Yarışması Örneği

Efe Öner
Y. Mimar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kentsel Dönüşüm Dairesi Başkanlığı
Proje Uygulama 2. Şube Müdürlüğü

Özet

Kentsel dönüşüm alanları, ölçekleri, kapsamları ve süreçleri bakımından şehirlerin sosyal ve fiziksel yapılarına yapılan en kapsamlı müdahaleleri içermektedir. Kentsel dönüşüm projeleri; kentin o bölgesinde oluşan sosyal ilişkileri, belleği ve ekonomik dinamikleri etkileyen, yapıların ve kamusal alanların gelecek nüfus projeksiyonları ve gelişim potansiyelleri gözetilerek yeniden yapılmasını içeren, uzun soluklu projelerdir. Söz konusu projelerin Türkiye'deki kamu kurumlarında elde edilmeleri, ihale yolu ile veya ilgili proje birimlerinin kendi bünyelerinde proje üretmeleri ile sağlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı özünde Kamu İhale Kanunu'na dayanan yarışmalar yönetmeliği kapsamında yarışmaya açılan Gaziemir Aktepe ve Emrez Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Alanı'nın sürecini değerlendirmektir. Çalışmaya konu alan İzmir ili, Gaziemir ilçesindeki iki komşu mahalleyi içinde bulunduran 121 hektar büyüklüğündeki kentsel dönüşüm alanıdır. Alanın kuzey sınırında eski Kurşun Fabrikası gibi dönüşüm potansiyeli yüksek ancak bir o kadar da risk içeren yapı bulunmakla birlikte, güney ve batı sınırları önemli kent içi ulaşım arterleri ile çevrilmiştir. Batı sınırındaki arter merkez kenti, havalimanı, serbest bölge ve benzeri sanayi alanlarını bağlamakla birlikte, alan içine çok kısıtlı erişim sağladığı için problem oluşturmaktadır. Güney sınırını oluşturan çevre yolu arteri ise arkasında kent için önemli gelişim potansiyeli olan yeni fuar alanını bulundurmaktadır. Alanın coğrafi özellikleri, ekonomik ve sosyal merkezlerinin konumları ile kültürel yapısının getirdikleri zorluklar da proje sürecinde çözülmesi gereken problemlerdir. Bu zorluk seviyesi yüksek alanın dönüşüm sürecinde kurum, projenin oluşturulması için kendisinin üreteceği ya da ihale kapsamında tek bir firma tarafından tasarlanacağı bir yaklaşım yerine, alanı ulusal çapta, serbest ve iki aşamalı bir proje yarışması ile elde edilmesi yöntemine gitmiştir. Bu yöntem sayesinde mimarlık, şehir planlama, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı konularında çalışmalar yürüten profesyonellerin

fikirlerinin ortaya çıktığı ve tartışıldığı bir ortam oluşturulmuştur. Bu yarışma sürecinin kentsel dönüşüm projeleri yapan kurumlara yol gösterecek bir örnek teşkil etmesi açısından katkısının çok olacağı ve içinde sadece yapısal veya "rantsal" olmayan aynı zamanda sosyal dönüşümü içeren bir örnek olabileceği gösterilmek istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Kentsel Tasarım, Yarışma, Fikir Projesi, İzmir, Gaziemir

Giriş

İzmir kenti antik dönemlerden günümüze kadar geçirdiği süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış bir liman kenti olarak bilinmektedir. Çevresindeki doğal sınırlayıcıları, ekonomik, politik, sosyal dinamikleri ve birçok farklı ulustan insanın kentin yapılı çevresine yaptığı katkıları ile değişmiş, gelişmiş ve dönüşmüştür. Bu sürecin bir kazancı olarak farklı kültürlerin konut tiplerini ve yaşantılarını yansıttıkları mahalle dokularının oluşması gibi 1950 – 1980 yılları arasındaki tüm büyük metropollerin sorunu olarak ortaya çıkan göç dalgaları ile çöküntü bölgelerinin de oluşması kaçınılmaz olmuştur. Bu bölgelerin başlıca sorunları; kendi içlerine kapatılmalarıyla ortaya çıkan kent hayatından soyutlanma, hizmetlerin sağlanması bakımından yaşanan sorunlar, deprem gibi İzmir için kritik öneme sahip doğal etkiler olarak sıralanabilir. Bu sorunların çözümü için uygulanan yöntemlerin başında yeni planlı yerleşim alanlarının açılması ve şehir çeperlerinin genişletilmesi gelmekteydi. Ancak İzmir kent merkezinin konumu ve coğrafi koşulları düşünüldüğünde, merkez kent içerisindeki çöküntü bölgelerinin yeniden kazanılması açısından kentsel dönüşüm çalışmalarının yapılması kaçınılmaz olmuştur (Karadağ ve Mirioğlu, 2011). Bu açıdan bakıldığında kentsel dönüşüm sadece planlama ve yapılı çevrenin yenilenmesi çalışmaları olarak görülmemelidir. Bu süreçte aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması da ana ölçüt olarak konulmalı; yaşayanları yerlerinden ederek soylulaştırma yerine yerinde dönüşüm gerçekleştirilmelidir.

Kentsel dönüşüm çalışması yürütecek yerel yönetimlerin, şehirlerin merkezlerine yakın kritik noktalarda kalmış sağlıklaştırma alanlarına müdahale etmelerine dayanak sağlayan zemin kanunlarla belirlenmiştir. Ancak bu çalışmanın tasarım ve planlama süreçlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili farklı yöntemler ve örnekler görülmektedir. Tasarım ve projelendirme aşaması aslında titizlikle irdelenmesi gereken sosyal boyuta sahiptir. Projenin halka iyi anlatılması, işbirliğine gidilmesi ve katılımcılığının sağlanması projenin başarıya ulaşması konusunda önemlidir (Karadağ ve Mirioğlu, 2011). Bu koşulların sağlanması için sürecin içerisinde halkın bilgilendirilmesi, talep ve isteklerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Dünyadan çeşitli örneklere baktığımızda

1980'lerden beri yapılan dönüşüm çalışmalarında bölge halkının katılımcı bir tavırla projelere yaklaştıkları, her alan için yerel kaynaklardan, coğrafyadan ve kentsel dokudan kopmadan uygulanan tasarım anlayışları görülmektedir. (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

Kentsel dönüşüm çalışmalarında Türkiye'de izlenen yöntem olarak ihale ile projelerin elde edilmesi yöntemi en belirgin alternatif olarak görülmektedir. Bu süreçte alanın bir bütün olarak kentin bir parçası olarak ele alınmasından çok, izole bir proje alanı olarak görülüp daha çok ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevresel belirleyicilerle hareket eden, planlama ve mimarlık anlayışlarından uzak bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir (Görgülü, 2009). Bu sürecin sonucunda ortaya çıkacak dönüşüm gerçekten sürdürülebilir ve kente katkıda bulunacak şekilde yeniden canlandırılmış, kazanılmış ve yenilenmiş bir alan olarak yaşayabilecek midir? Bu sorunun cevabına alternatif bir örnek olabilecek yöntem, yarışma ile projelerin elde edilmesi şeklinde olabilir. Bu alternatifin arandığı Gaziemir kentsel dönüşüm bölgesinde, projelerin ulusal çapta bir yarışma ile elde edilmesi amaçlanmıştır. Yarışma sonucunda elde edilen eş değer ödüllü projeler halka tanıtılarak bütüncül veya etaplar halinde uygulamaya geçilmesine olanak sağlayacak, aynı zamanda yönetimlere proje elde etme süreci bakımından örnek teşkil edecektir.

İzmir'in Tarihsel Süreci ve Gecekonduların Ortaya Çıkışı

İzmir'in antik dönemdeki ilk kuruluş ve organizasyonuna baktığımızda coğrafi koşulların şekillendirdiği bir liman kenti olarak oluştuğu görülmektedir. Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyonu (KKAİPR) Raporu'nda anlatıldığı üzere; limanın getirdiği ticari hareketlilik, takip eden yıllardaki körfez çeperindeki gelişme ve ticaret bağlantıları üzerindeki şimdiki ilçelerin oluşumu ile devam etmiştir. Şehrin gelişimi 17. yüzyıla ulaşıncaya kadar ticaretin gelişmesi ve birlikte gelen farklı kültürlerin şehir hayatına katılmasıyla merkezden başlayarak ışınsal bir şekilde oluşmuştur (KKAİPR). 18. yy'de ticaretin kalbi olan liman ile ilişkili fonksiyonlarda görülen kayma ve merkez içinde yoğunlaşan nüfus ile şehrin kuzeye doğru yayıldığı ve çeşitlendiği gözlemlenmiştir. 19. yy'de endüstriyel gelişmeler, hava gazı kullanımı gibi yenilikler ile yeni bir limanın yapılması şehrin gelişimini hızlandırarak demir yolu akslarında da gelişimi hızlandırmıştır. Merkezde hanların ve ticari faaliyetlerin artması günümüzdeki merkezi iş alanı olarak değerlendirilen alanların hatlarını çizmiştir (KKAİPR). 19. yy'de kent dokusu için kritik olan 2 önemli olay; büyük İzmir yangını ve iktisat kongresi ile kentin merkez dokusunda değişiklikler yaşanmıştır. Yangın sonrası oluşturulan yeni plan ile Kültürpark yapılmış ve ışınsal akslarla bağlanan meydanların oluşturduğu bir Avrupa kenti dokusuna bürünen Alsancak bölgesi

günümüze ulaşmıştır (KKAİPR). Kent merkezi ile ilgili durum KKAİPR raporunda Bora'ya (1995) atıfta bulunularak şu şekilde tasvir edilmiştir: "19. yy sonlarına doğru kent merkezi ikili bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Kentin kuzey gelişme yönünde batılı tüketim kalıplarına ve artan dış ilişkilere uygun bir mekânsal gelişme oluşurken, Anafartalar Caddesi'nin oluşturduğu kesimde geleneksel üretim ve ticaret birimleri, hanları ve camileri ile geleneksel merkez yapısı sürdürülmektedir." Cumhuriyetin ilanı ile tüm Türkiye çapındaki hızlı sanayileşme ve Marshall yardımları makinelerin kırsal alana girmesiyle artık kentin gelişimini sağlayan dinamikler değişmiştir. Sanayi üretimi yeni gelişme alanlarını açılmasını sağlamış, üretim boyut değiştirmiş ve el zanaatları artık değerini kaybetmeye başlamıştır. Bu noktada İzmir için artık iki farklı ölçekte kontrol edilmesi güç bir kentsel gelişme süreci başlamıştır.

Şekil 1: İzmir kent merkezi sağlıklaştırma ve dönüşüm alanları

Türkiye'de hızla gelişen sanayileşme hamleleri ile birlikte, İzmir'in kırsaldan kente göçün yıpratıcı etkilerine maruz kaldığı gözlemlenmektedir. 1950'li yıllarda kentin planlanan düzenli yapılı çevrelerine eklemlenen düzensiz yapılaşma alanları ortaya çıkmaktaydı. Bu alanlar hızla artan kent nüfusunun kayıt altına alınması güç, en sorunlu aktörleriydi. Planlı kentsel gelişim alanlarının aksine sağlıksız, düzensiz

alt yapı eksiklikleri ile gelişen bu alt bölgelerde sorunların çözümü adına 80'li yıllarda imar affı yasaları düzenlendi (Özdemir, Arıcan, Avar, Güçer, Şenol, Kompil, Sevinç, Yankaya, Velibeyoğlu, Bektaş, 2002). Bu yasalar kapsamında üretilen ıslah planlarını uygulama amacıyla yerel yönetimlerle birlikte kooperatifler, Emlak Bankası ve özel girişimler ile konut alanları oluşturuldu ancak bu alanların pek azında nitelikli yerleşimler elde edilebildi (Özdemir, vd. 2002). Özdemir, vd. (2002) bu durumu şöyle özetlemiştir; "İzmir kenti özelinde, üretilmiş bu ıslah planları aracılığıyla, sağlıklı bir fiziki çevre dönüşümünden söz etmek mümkün değildir. Islah plan sınırları içinde kalan alanlarda öncelikle mülkiyet sorununun çözülmesi hedeflenmiş, yapılar affedilmiş ve çoğunlukla af kapsamına alınan yapılar üzerine yeni katlar, kısmen ruhsatlı, kısmen kaçak olarak ilave edilmiştir. Islah planı sınırları dışında kalan alanlarda ise kentsel büyüme devam etmiş, bu büyüme bazı bölgelerde ruhsatlı, bazı bölgelerde kaçak yapılaşma, bazı bölgelerde de gecekondulaşma biçiminde olmuştur."

Bu dönemde yapılan ıslah planları ile kent merkezi ve yakın çevresinin içinde bulunduğu alana bakıldığında sorunlu bölgelerin büyüklüğü ortaya çıkmaktadır (Şekil-1). Bu bölgelerin sağlıklı ve düzenli bir çevre olarak kentin bütünlüğünü sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi yıllarca sürecek çalışmaları kapsayacaktır. Çalışmaların en büyük ayağını oluşturacak kentsel dönüşüm projeleri ise başarılı oldukları takdirde sadece kapsadığı alanı değil, yakın çevresinin de dönüşümüne ön ayak olarak süreci kısaltabileceklerdir.

Kentsel Dönüşüm Kavramı ve Uygulamaları

Kentsel dönüşümün Türkiye'de kavram olarak ortaya atılmasında en büyük etkeninin şehirlerin kontrolsüz büyüyerek sağlıksız yerleşim alanlarını ortaya çıkartması olduğu görülmektedir. Sadece Türkiye'ye özgü olmayıp tüm gelişmiş ülkelerde de ortaya çıkan bu soruna farklı yaklaşımlar görülmektedir. Şişman ve Kibaroğlu (2009), Thomas'tan (2003) alıntı yaparak kentsel dönüşümü; "kentsel sorunlara çözüm üretmek amacıyla, değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem" olarak ifade etmişlerdir. Bu tanım genel kapsamını anlatmakla birlikte kentsel dönüşüm kavramı günümüzde de uygulanmış örnekleri üzerinden tartışılmaktadır. Türkiye dışındaki ülkelerde bu sürece baktığımızda, kavramın artık daha olgunlaşmış olduğu ve geçmiş deneyimlerle geliştirildiği görülebilmektedir. Geçirilen bu süreç Görgülü, Dinçer, Enlil, Örnek, Kurtarır, Altınok (2006) tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

- 1960'lara kadar devam eden "devlet eliyle toptan yeniden geliştirme ve kentsel yenileme",
- 1960'ların ortalarından 1970'lere kadar devam eden çok boyutlu "yeniden gelişim" ve "sağlıklaştırma" çalışmaları,
- 1970'lerden 1990'lara kadar devam eden "gayrimenkul eksenli kamu-özel ortaklığı dönüşümleri",
- 1990'ların ikinci yarısından itibaren ortaklık modellerinin çeşitlenerek devam ettiği ve "toplumun yeniden hatırlandığı" dönüşüm çalışmaları.

Burada aktarılan süreçte gördüğümüz üzere kentsel dönüşüm farklı yöntemler izleyerek, uygulanan bölgenin coğrafyasına, ekonomisine, kültür ve tarihsel değerlerine göre çeşitlenmektedir. Bu yöntemler;

- Yenileme (renewal),
- Sağlıklaştırma (rehabilitation),
- Koruma (conservation),
- Yeniden canlandırma (revitalization),
- Yeniden geliştirme (redevelopment),
- Düzenleme (improvement),
- Temizleme (clearance),
- Boşlukları doldurarak geliştirme (infilldevelopment),
- Tazeleme – parlatma (refurbishment) olarak görülebilmektedir (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

Bu farklı yöntemleri kullanan yurtdışındaki örnekleri incelediğimizde sadece konut alanlarının değil, sosyal donatıları ile birlikte çok çeşitli fonksiyona sahip alanların da ele alındığı ve halkın sürecin içine dahil olarak katılımcı bir dönüşüm modellerinin başarıya ulaştığı görülmektedir.

Türkiye'deki kentsel dönüşüm sürecinde de yurtdışındaki örneklerinden farklı olarak göç ve çarpık yapılaşma odaklı sorunlu bölgelerin ele alındığı görülmektedir. Bu sorunla mücadelede ilk yılların biraz daha hızlı çözüm odaklı bir "yapılı çevre elde edilmesi" işi olarak görülmektedir. Yerel yönetimler öncülüğünde gerçekleşen kentsel dönüşüm modelleri incelemesini Görgülü (2009) iki yönlü kritik etmektedir;

- Kentsel dönüşümün gayrimenkule odaklanarak yalnızca fiziki mekan düzenlemesi olarak algılanması,
- Bu düzenlemenin de mimari ve kentsel kimlikten referans almadan üretilmesi, üretilen bu yeni mekanların kentin ruhuna ve mekanına yabancılaşması.

Bu yönleri ile bakıldığında ıslah planlarını uygulamaya geçen bazı bölgelerdeki ortaya çıkan sorunların kaynağına ulaşılabilmektedir.

Yapılı çevrenin düzenlenmesi konusunda arka planda kalmış deprem gerçeği, 1999 Marmara depremi ile Türkiye'nin gündemine yeniden girmiştir. Yaşanan bu felaket ile yeni yasalar düzenlenmiş ve kentsel dönüşüm konusu, "afet riskinin azaltılması", amacıyla yeni bir değişken etrafında da tartışılmaya başlanmıştır (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

Yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm çalışmalarını yürütmelerini sağlayan yasal dayanak 2005 yılında yürürlüğe giren, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun kentsel dönüşüm ve gelişim alanları ile ilgili 73. maddesidir (URL 1). Bu madde; "Büyükşehir belediyeleri, sınırları içindeki il ve ilçe belediyeleri ile nüfusu 50.000'i aşan belediyeler, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir" şeklinde tanımlanmıştır. Bu yasaya göre yerel yönetimlerin süreci nasıl yöneteceklerine dair "Dönüşüm Alanlarına Ait Kanun Tasarısı" dikkate alınarak kentsel dönüşüm çalışmaları yürütülmektedir.

İzmir'de yapılan kentsel dönüşüm çalışmaları da bu yasa kapsamında yürütülmektedir. Yasada tanımlanan dönüşüm alanının ilanına kadar geçen aşamaların tamamlanması ile çalışmalar başlar. Bu çalışmalar iki grupta toplanmaktadır: Afete maruz alanların dönüşümünü kapsayan ve üzerine tekrar yapı yapılamayacak durumda olan alanlar, yerinde dönüşümün gerçekleştirilebileceği alanlar. Afete maruz alanlar toprak kayması, kötü zemin yapısı gibi jeolojik sakıncaları bulunan bölgeler olması sebebi ile üzerlerinde tekrar yerleşim yapılamamaktadır. Bu alanlarda yaşayanların hakları korunarak bir felaket yaşanmadan, kamulaştırma ve başka bölgeye nakil yolu ile bölgenin boşaltılması işlemi yapılmaktadır. İzmir'de ilan edilen toplam 46 hektarlık afete maruz alanın çalışmaları tamamlanarak can ve mal kaybı olmadan çalışmalar tamamlanmıştır. Bu bölgelerin tamamının yeşil alan olarak yeniden düzenlenmesi sayesinde Kadifekale'nin Yeşildere yolu üzerinden görünürlüğü artırılmış ve kente nefes alınacak boşluklar olarak kazandırılmışlardır. Diğer çalışmalarda ise dönüşüm alanları "yerinde" dönüşüm çabaları ile yaşayan bölge halkına yeniden aynı alan içerisinde yer verilmesi amacı üzerinden sürdürülmektedir. Bu kapsamda Bayraklı, Ballıkuyu, Ege Mahallesi gibi merkez alan içerisinde kalanlarla; Uzundere, Gaziemir ve Örnekköy gibi merkez çeperlerinde olup kentin yaşamı ile bütünleşememiş, sağlıksız alanlar değerlendirilmiştir. Bu bölgelerdeki çalışmalar henüz devam etmekte olup farklı aşamalara geçmişlerdir. Bu alanların proje çalışmaları ihale yöntemi ve

Belediye'nin kendi proje ekibi tarafından yürütülmektedir. Gaziemir alanında ise diğerlerinden bağımsız olarak yarışma ile projelerin elde edilmesi yöntemine gidilerek, Türkiye çapında farklı bir örnek yaklaşım sergilenmektedir.

Yarışma Yöntemi ile Projelendirme Süreci

Kentsel dönüşüm çalışmalarında, yurtdışında başarılı örnekleri özetlediğimiz bölümde halkın katılımının ve alanın özelliklerinin iyi irdelenmesinin önemli bir rolü olduğu vurgulanmıştı. Bu kapsamda başarılı bir çalışma yapılabilmesinin altında bilimsel yöntemlerle alanın mevcut durum tespitlerinin yapılarak projelendirme süreci değerlendirilmelidir. Mevcut durumun tespiti çevresel analizlerle birlikte demografik, sosyal, kültürel ve ekonomik yapıların incelendiği iki aşamalı süreçtir. Bu süreci kentsel tasarım konseptinin ve dönüşüm modelinin oluşturulduğu proje hazırlama süreci takip etmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Kentsel Dönüşüm Alanının Proje Aşamaları

Kentsel dönüşüm içerisinde birçok aktörün aktif rol aldığı, farklı disiplinlerin bir arada çalışmasını gerektirecek bir organizasyona ihtiyaç duymaktadır. Çünkü bu süreç sadece bir yapılaşma süreci değil aynı zamanda bir planlama sürecidir (Görgülü, 2009). Şehir planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı konularının ortak bir paydada buluşarak bir tasarım sürecine girmesi gerekmektedir. Bu çok disiplinli durum aslında kentsel tasarım yarışma süreci ile örtüşmektedir. Kentsel tasarım yarışmaları da temel olarak

bu meslek disiplinlerinin bir ortak proje üzerinde çalıştıkları bir süreçtir. Bu sürecin doğru yönetilmesi ile kente katkı sağlayacak başarılı projeler ortaya çıkmaktadır (Erten, Çimen, Burat, 2005). Bununla birlikte sadece alanı değil, belirlenen çevresel etki alanı ile üst ölçeklerde kent dokusu ile ilişkiler kurabilmesi, özel – kamusal alan ilişkilerini irdeleyebilmesi ve etaplama gibi süreç yönetimi ve modeli konusunda da fikirleri içermesi bakımından yarışma yöntemi tercih edilebilir bir alternatif olarak durmaktadır (Erten, vd. 2005). Bir grafik analiz yapılmak istenirse daha önce verilen Tablo 1'e bütünleşmiş hali Tablo 2 'deki gibi gösterilebilir.

Tablo 2: Yarışmanın bütünleşmiş hali

Bu sürecin izlenmesinin başka olumlu yanları da olacaktır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Yarışma süreci veri tabanları düzenlemesi, işleyen idari süreçlerin yanında paralel olarak gidebilmektedir. Bu sayede zamandan ve iş gücünden tasarruf edilebilir,
- Süreç halk ile etkileşimi artırarak katılımcı yaklaşımı destekleyebilir,

- Farklı fikirlerin toplu olarak değerlendirilebileceği demokratik bir ortam (kolokyum) sağlanabilir,
- Yarışma sonrasında projelerin uygulanması sürecinde, yarışmada geliştirilen modele bağlı olarak alanın gelecek vizyonu önceden tamamlanmış olur, bu sayede öngörülemeyen sorunlar ortaya çıkmadan çözülebilir.

Bu maddeler proje alanının boyutu ve kapsamı, idarenin yaklaşımı ve yarışmanın kapsamına göre çeşitlenebilir veya farklılaşabilir ancak genel anlamda olumlu yanlarının olacağı aşikârdır. Bununla birlikte maliyet bakımından ve sürecin doğru yönetilmesi gerekliliğinden açan idareyi biraz daha zorlayıcı olacağı göz ardı edilmemelidir (Erten, vd. 2005).

Gaziemir Yarışması Süreci

Türkiye'deki sürece baktığımızda birçok kentsel tasarım odaklı yarışma açıldığı ancak bir kentsel dönüşüm alanının tamamını kapsayan bir kentsel tasarım proje yarışmasına çıkılarak uygulandığı görülmemiştir1 Bu nedenle Gaziemir projesinin, yarışma kapsamında elde edilmek üzere ilan edilmesi ve sonuçlanması bu alanda farklı bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Yarışma alanı çevresel sınırlayıcıları ve kentten izole olmuş yapısı ile zorluk derecesi yüksek bir konu olmuştur.

Yarışmaya konu olan alan Gaziemir Aktepe ve Emrez Mahallelerinin büyük bölümünü kapsayan 122 hektar büyüklüğündeki alandır. Alan çevresi yapay ve doğal sınırlayıcılarla çevrili olmakla birlikte, sosyo-ekonomik nedenlerle de yaşayanların kent hayatından soyutlandıkları gözlemlenmiştir.

Yarışma alanının kuzeyinde Aydın Mahallesi ve Paşaköprü Mezarlığı, batısında Uzundere Deresi ve Bakanlar Kurulu kararı ile 6306 sayılı yasa kapsamında ilan edilen 540 hektarlık "Riskli Alan" bulunmaktadır. Doğusunda Akçay Caddesi üzerinde yer alan kentsel çalışma alanları ile Aktepe Polis Lojmanları; güneyinde İzmir Çevre yolu, Yeni Fuar Alanı ve Ege Serbest Bölgesi bulunmaktadır (Şekil 2).

Çevresel faktörleri incelediğimizde bölgenin çevresi ile ilişkilerinin zayıf, yaşayanların ise kent merkezi ve sosyal hayatından koptuğu görülmektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında kısıtlı ulaşım imkânları ve yaya bağlantısı gösterilebilir.

Bölgenin Akçay Caddesi ile bağlantısını koparan ticari yapılanma sebebi ile bölge halkı toplu ulaşım sistemine ulaşamamaktadır. Taşıt ulaşımı bakımından ise kentin en önemli arterlerinden olan çevre yoluna komşu olmasına rağmen direkt bağlantısı bulunmamaktadır. Çevre yolunun karşı tarafına kurulan Yeni fuar alanı ise kentin belleğinde yer alan Kültürpark Fuar işlevinin taşındığı, birçok etkinliğe ev sahipliği yapacak olan ana çekim noktasıdır. Ancak bu işlev ile hiçbir bağ kuramamaktadır.

Şekil 2: Yarışma alanı ve yakın çevresi

1 1973- 2015 yılları arasında, İhale Kanunu kapsamında geçerli yarışma şartnameleri incelendiğinde (URL2)

Çevresi ile ilişkileri sorunlu olan bu alanın oluşumunda farklı illerden aldığı göçün izlerine rastlanmaktadır. Yapılan arazi çalışmalarına göre yedi farklı ilden gelenlerin kurduğu dernekler ile çoğunlukla kent dışından gelenlerin burada yaşadıkları görülmektedir. Bölge içindeki konutların yapım yılları ve parsellerin oluşumu incelendiğinde çoğunlukla ıslah parsellerinin olduğu görülmektedir. Tüm bunların dışında ise Türkiye gündemine ara ara gelen Kurşun Fabrikası ve gömülü radyoaktif atıklarının bulunduğu bölge ile komşuluk kurması sorunu da yer almaktadır.

Tüm bu çevresel ve yapısal veriler düşünüldüğünde alan için mimarlık, planlama, peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım alanında çözümler üretecek, bir paylaşım ve süreç modeli oluşturacak bir projeye ihtiyaç duyulmuştur.

Alanın barındırdığı problemleri çözmek için başlayan yarışma sürecine ilk olarak jüri heyetine seçilen akademisyen ve profesyonellerinin atanması ile adım atılmıştır. Alanın büyüklüğü ve proje kapsamı sebebi ile jüri heyeti yedi danışman, yedi asil üye ve üç yedek üyeden oluşturulmuş ve üç raportör, üç raportör yardımcısı sürecin yönetilmesine yardımcı olmuşlardır. Alan ile ilgili toplanan tüm veriler jüri heyetine sunulmuş ve jüri kararı ile tüm verilerin yarışmaya katılmak isteyenlerle paylaşılması uygun görülmüştür. Bu noktada yarışmanın ulusal çapta yapılmış olması ile tüm verilerin paylaşılması, bu konu hakkında çalışmak isteyenler için teşvik edici olması amacıyla yapılmıştır. 24 Mart 2015 tarihinde başlayan yarışma süreci iki aşamalı olarak 31 Ağustos 2015 tarihinde sonuçların açıklanması ile tamamlanmıştır. İki aşamalı yarışma yapılması sayesinde ilk olarak alan bütünü ve üst ölçekli kararların verilerek değerlendirilmesi, ikinci aşamada ise detaylı tipolojik ve mekansal çözümlemelerin yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu sayede ara bir değerlendirme fırsatı elde edilerek bir sonraki aşamaya geçen yarışmacılara dikkat edilmesi gereken noktalar işaret edilmiştir. Yarışmanın tamamlanmasından sonra yapılan Kolokyumda yarışmanın süreci jüri tarafından değerlendirilmiş ve tüm projeler açılan sergide halka tanıtılmıştır.

Yarışma süreci tamamlandıktan proje çalışmaları devam etmiştir. Derece alan beş eş değer proje halka detaylı olarak anlatılmak üzere maketleri ve paftaları ile kentsel dönüşüm alanında bulunan iletişim ofisinde sergilenmektedir. Süreci takip eden jüri heyeti ile yarışmadan sonra da toplantılar gerçekleştirilerek projenin gelecek vizyonu tartışılmaya ve geliştirilmeye devam etmektedir.

Değerlendirme

Türkiye'de kentsel dönüşüm henüz yurtdışındaki örneklerinden farklı olarak ulusal düzeyde bütüncül bir kentsel politika olmadan, kurumlar ve yerler arası farklılıklar göstermekte, bölge halkının düşünce ve taleplerinin karşılıklarının yerini

2 Atık bertaraf çalışmaları devam etmektedir. (TAEK 2015 raporları, URL 3)

sosyal alandan çok imar alanında bulmaktadır. Bunun bir sonucu olarak kentsel dönüşüm siyasi ya da fiziki bir imar hareketinden öteye gidememektedir (Görgülü, 2009). Bu konudaki göz önünde bulunan örneklerin Türkiye'deki dönüşüm sorunları olarak tartışılması yönetimlerin temkinli adımlar atmalarına ve uygulanan bir çözüme alternatif aramadan tekrar eden bir yolda devam etmelerine sebep olmaktadır. Yerel yönetimlerin bu konuda yurtdışı örneklerinden çıkarılan sonuçlar eşliğinde daha yenilikçi adımlar atmaları gerekmektedir. Görgülü (2009) bu konuda çıkardığı sonuçları kentsel dönüşümün ilke edinmesi gereken noktalar olarak şu şekilde aktarmıştır;

- Öncelikle sürece katılan aktörler kentsel dönüşümün bir proje değil uzun vadeli bir süreç olduğunu kabul etmeli ve içselleştirmelidirler (geniş kapsamlılık/ zamanlama).
- Kentsel dönüşüm süreci mekanın ve toplumun tüm alanlarını kapsayacak şekilde çok bileşenli olarak düzenlenmeli ve ülkenin ekonomik, fiziksel ve sosyal koşullarından referans almalı, uygulanabilir olmalıdır (geniş kapsamlılık/ uygulanabilirlik).
- Kentsel dönüşüm süreci tüm bölgeler için tek bir tip olarak düşünülmemeli, her bölgenin özerkliklerinden kaynaklanan değişikliklere kolaylıkla uyumlaştırılabilmelidir. (esneklik)
- Bir mekan için üretilecek kentsel dönüşüm sürecinde temel kriterlerin yerel topluluklar/yaşayanlar ile birlikte geliştirilmesi esas olmalı, hiçbir kesim dışlanmamalıdır (katılımcılık).
- Bir kentsel dönüşüm sürecinin her aşamasında alınan kararların ve bunların gerekçelerinin net, anlaşılabilir olması ve kabul edilen konuların toplumla paylaşılması esastır (şeffaflık).
- Süreç boyunca gerçekleşmesi programlanan sosyo-ekonomik ve fiziksel müdahalelerin zamanlamasındaki önceliklerin doğru öngörülmesi (zamanlama).

Bu sonuçların ilke edinilmesi ile rant ve imar alanında tepki doğuran dönüşüm alanlarının, kent yaşantısı ile bütünleşmiş ve halk tarafından sahiplenilmiş projeler olacağı öngörülebilir. Bu hedefe ulaşmak konusunda da üzerlerine düşen rolü etkin bir şekilde oynayacak olan yönetimler, süreçlerini daha iyi yönetebilmek için dışarıdan fikirlere açık olmalıdırlar. Bu fikirlerin demokratik olarak tartışılabilecek yegane ortam ise yarışmalarla elde edilecek kazanımla oluşacaktır. Yarışma yönteminin seçildiği Gaziemir projesinde dereceye giren yarışmacıların ortaya attığı çözümler, alanın sorunlarına farklı çözümler sunmaktadır. Yaya ve taşıt ulaşımı konusundaki alternatif arayışları, parsel ve mülkiyet çözümleri ile yenilenmiş imar planları ve toprağın

yeniden işlevlendirilmesini içeren yarışma sonuçları, alanın dönüşümü için kilit rol oynayacak fikirler ortaya atmıştır. Bunlar dışında;

- 121 hektarlık alanın proje üretimi için geçirilecek süre kısaltılarak, idarenin aynı anda diğer işleri paralel yürütmesine imkan sağlamıştır.
- Ortaya çıkan farklı proje yaklaşımları, tipolojiler ve mekansal kurgular ile birçok fikir eş zamanlı olarak üretilmiştir.
- Alan için farklı uygulama modelleri bir araya getirilerek olası sorunlar ortaya çıkmadan belirlenebilmiştir.
- Kentsel dönüşüm ulusal çapta gündeme gelerek çeşitli platformlarda tartışılabilmiş, diğer kurumlara ön ayak olunmuştur.

Sonuç olarak yarışma kapsamında değerlendirilen projelerin avantajlarının ortaya çıkardığı farkındalığın önemi yadsınmamalıdır. Sadece ihale yöntemine güvenilerek yapılan projelerin geri dönüşü olmayan problemler ortaya çıkarabileceği bilinmektedir. Bu sebeple yeni yapılacak projelerin yurtiçi ve yurtdışı örneklerinin irdelendiği, sonuçlarının akademik olarak da tartışıldığı ve mümkün olduğu durumlarda da özel sektör aktörlerinin harekete geçirildiği çok boyutluluğa sahip olmaları gerekmektedir.

Kaynakça

Bora, S. (1995). İzmir Yahudileri tarihi: 1908-1923. Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.

Erten, S., Çimen, D., & Burat, S. (2005). Türkiye'de Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları ve Disiplinlerarası Çalışmayı Öğrenme Süreci. PLANLAMA, 123.

Görgülü, Z., Dinçer, İ., Enlil, Z., Örnek, E., Kurtarır, E., & Altınok, E. (2006). Mahalle Ölçeğinde Kentsel Dönüşüm Modeli: Küçükbakkalköy Örneği. İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme İşi, Bimtaş-Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Görgülü, Z. (2009). Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz. TMMOB, İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler, 08–10 Ocak, 767-780.

Karadağ, A., & Mirioğlu, G. (2011). Bayraklı Kentsel Dönüşüm Projesi Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler. Türk Coğrafya Dergisi, (57).

Özdemir S. , Avar A., Sevinç N., Şenol P., Velibeyoğlu H., Arıcan B., Bektaş B., Güçer E., Kompil M., Yankaya U. (2002). İmar Afları Sonrasında İzmir'de Gecekondulaşma, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası, ISBN:975-395-618-5, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, Kasım 2002, 127-155.

Şişman, A., & Kibaroğlu, D. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 11-15.

Thomas, S. (2003). A Glossary of regeneration and local economic development. CLES.

URL 1: www.mevzuat.gov.tr; 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Resmi Gazete tarihi 13.07.2005, Resmi Gazete Sayısı 25874 (Şubat 2010)

URL 2: http://sartname.arkitera.com; Arkitera şartnameler arşivi

URL 3: http://www.taek.gov.tr/basin-aciklamalari/370-2015/1462-basin-aciklamasi-no-01-2015-gaziemir-izmir.html; Türkiye Atom Enerjisi Kurumu

KENTSEL TASARIM YARIŞMALARI EKSENİNDE KENT MEKÂNI / KENTSEL MEKÂN
Katılım Sürecinde; Kentsel Tasarım Yarışmalarının Rölü

Mehmet Nazım ÖZER

Özet

Günümüzde kentleşme olgusu, oluşturduğu kentsel mekânlarda insan üzerinde olumsuz etkiler sergilemektedir. Bunun temel nedeni kentlerde yaratıcılığı (tasarımı) önleyen planlama anlayışının, kentsel mekânın görsel zenginliklerini yok etmesi ve niteliksiz, kimliksiz, ticari amaçlı gereksiz bir yapı yoğunluğunu oluşturmasıdır. Bu sorunların temelindeki en önemli etmenler, meslekler arası diyalog ve işbirliğinin yeterince oluşamaması, sanat ve bilim insanları ile kentlinin kentsel mekânların düzenlenmesindeki yetersiz katılımı ve etkileri sayılabilir.

Çağdaş, yaşanabilir, sağlıklı, nitelikli fiziksel çevrelerin oluşturulabilmesi için planlama sistemi yeniden tanımlanmakta ve bu sistemin içerisinde kentsel tasarım eyleminin yeri ile niteliği yeniden değerlendirilmektedir.

Özellikle son yıllarda ülkemizde yerel yönetimler, kent geliştirme ve kentsel proje elde etme sürecinin sorun çözme amaçlı uygulamalarında kentsel tasarım yarışmalarını önemli bir araç olarak görmektedirler.

Kentsel tasarım yarışmalarında amaç; kentsel mekânın tasarım kalitesini geliştirmek, iyi tasarımın önemini vurgulamak, planlama sisteminin ve sürecinin uygulamalarını geliştirmek, yaratıcı düşünce ve tasarımların ortaya çıkmasında birer fikir ve katılım platformunu alternatifler üzerinden oluşturmak ve kamusal bilinci artırmaktır.

Felsefi alanda toplumların ve dünyanın insan eliyle biçimlendirilmesinde akılcılığa dayalı araçsal bir yöntem yerini iletişime dayalı akılcılığa bırakmaktadır. Artık doğru yalnızca farklı biçimlerde akılcı çözümler arasından seçilen bir olgu değil, farklı kesimlerce müzakere edilen ve üzerinde uzlaşılan bilgi halini almıştır.

Dünyada kentsel tasarım, gelecek için mekânın ortaklaşa tasarlanması, düzenlenmesi ve birlikte yönetme fikrinin en önemli aşaması olarak görülmektedir. Kentsel tasarım yarışmaları ise bir çözüm arama sürecidir. Bu süreçte ele alınan bir sorun

bağlamında kentsel mekânın alabileceği biçimlerin alternatif kentsel tasarım projeleri ile ortaya konulması, en uygun olduğu düşünülen mekânsal çözümün bulunabilmesi ve kentsel vizyonu toplumla birlikte müzakere edilebilmesine dayanmaktadır.

Müzakere, yönetsel süreçlerin herhangi bir noktasına özgü, kısıtlı ve dar anlamlı bir katılımı değil, yönetsel sürecin her aşamasında var olan ve kendi başına bir amaç haline gelen bir katılım anlayışını ifade etmektedir.

Katılımcı bir tasarım süreci ve yol gösteren, alternatifler üreten bir kentsel tasarım yarışma modeli Avrupa ülkelerinde ve özellikle Almanya'da, bir proje üretme kültürü ve yenilikçi fikirlerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yarışma yöntemi Avrupa'da kentsel mekânların biçimlenmesinde proje elde etmede en zengin sonuç alınan bir süreç olarak görülmektedir. Ancak ülkemizde yarışmalar yöntemiyle oluşan proje kültürü ile yeni kavramlar ve fikirler planlama ve tasarım gündemi oluşturamamıştır.

Bu bağlamda çalışmada; kentsel tasarım yarışmalarının sağlıklı süreçlerde yönetilmesi için Avrupa kentlerinde önemli uygulama örnekleri olarak karşımıza çıkan Hamburg Mitte Altona, Hafencity, Londra'daki Trafalgar Meydanı gibi yarışmaların sivil toplum kuruluşları ve kentli katılımı ile kamuya açık süren tartışma ve değerlendirme süreçleri ortaya konulacak ve önerilerde bulunacaktır.

Anahtar kelimeler: Katılım, Katılım Metotları, Kentsel Tasarım Yarışmaları, Yarışma Örnekleri

Giriş

Kentler ve kentsel mekânlar, fiziksel oluşumların yanında aynı zamanda toplumsal yaşamın geçtiği ve o zaman dilimi içerisindeki sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel etkinliklerden etkilenen ve devamlı bir devinim/dönüşüm içinde bulunan yerlerdir.

Kentin mekânsal gelişmesini yönlendirerek, kente biçim veren mevcut sistemler, ortaya çıkan problemlerin çözümünde yetersiz kalmış ve bazen bu çalışmalar yeni sorunlara neden olmuştur. Özellikle son yıllarda çeşitli projeler üzerinden kentsel mekâna yönelik müdahaleler ağırlıklı olarak kentlerimizi fiziksel ve sosyal anlamda değiştirmektedir. Yeni projeler günümüzde kentsel dönüşüm projeleri olarak kentsel mekânın, dolayısıyla kentlinin yaşamına yön vermektedir. Ancak bu tip projelerin sadece imar planları anlayışıyla ele alınmasının sonuçları ortadadır. Bunun yanında, kentsel projelerin tartışılmaması ve bunun sonucunda ortaya çıkacak uygulamanın toplum tarafından benimsenememesi de önemli bir sorundur.

Plan belgesi elde etmenin ötesinde planlama hedeflerine ulaşılması için

gerekli süreci ve projeleri de tanımlayan ve bu sürecin uygulanmasını yönlendiren eylemlerin belirlenmesi önemlidir. Bu nedenle, ülkemizdeki planlama süreci ve eylemlerinin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Burada önemli olan kentin veya kentin bir parçasının planlama ve kentsel tasarım projeleri ile elde edilme sürecinin tanımlanması kadar kamuoyunda katılımcı model ile bu sürecin daha aktif olarak sürdürülebilmesidir.

Avrupa ülkelerinde; kentlerin veya kentsel mekânın değişimi, biçimlenmesi kentlilerin katılımıyla daha da zenginleştirilen yöntemler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu modelin temelinde kentsel mekânın alabileceği biçimlerin alternatif kentsel tasarım projeleri ile ortaya konulması bulunmaktadır. Bu süreçte kentsel tasarım yarışmaları önemli bir rol oynamaktadır.

1. Kent Planlama Sürecinde Katılım ve Kentsel Tasarım

Dünyada yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik gelişmeler sonucunda planlama pratiğinde kapsamlı rasyonel planlama anlayışından iki yönde ayrılma olmuştur. Bunlar; stratejik planlama yaklaşımının benimsenmesi ve katı bağlayıcı planlamadan esnek planlamaya geçiş biçiminde yaşanmaktadır (Tekeli, 2010).

Bu yaklaşım sonucunda ülkemizde; mekânsal düzenlemeyi ön planda tutan, klasik imar planı anlayışı dışında, ekonomik ve toplumsal gelişmeyi, sosyal ve kültürel etkileri de dikkate alan bir planlama anlayışına geçilmesi ve yeni kentsel düzen ilkelerinin belirlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır (Özer, 1998).

Türkiye'de Planlama Sistemi 1980'lere kadar merkezi yönetimin etkinliğinde olmuştur. 1980 sonrasında ise bir dizi mevzuat düzenlemesi ile yerel yönetimlerin planlama sistematiğinde etkinliği artırılmıştır.

Ülkemizde geleneksel "imar plancılığı" anlayışı, kentlerin mekânsal oluşum ve gelişmelerinin yönlendirilmesinde, katılımcı bir planlama-uygulama modeline uyumlu bir ortam tanımlayamamaktadır. Yürürlükteki yasal dayanaklarda tanımını bulan güncel "imar planlama" yaklaşımının esneklikten uzak durağan yapısı, normatif ve tartışmaya açık olmayan katı - belirlemeci özellikleriyle, planlama ve uygulama aşamalarında kentlinin halkın etkin biçimde karara katılmasına olanak sağlamadığına yönelik eleştiriler bulunmaktadır (KENTGES, 2009).

Planlamada 1970'li yıllardan beri katılım kavramı yer almakla birlikte, bu güne dek kent yönetimi ve planlama pratiğimizde oldukça sınırlı bir deneyim yaşanmıştır. Koruma amaçlı imar planlarında zorunlu olan katılımcı iki toplantı ile bugün yaklaşık olarak 60 kentte hayat bulmuş olan Yerel Gündem 21 platformlarının, kent konseylerinin ve sivil toplum örgütlerinin planlama sürecine katılımı bu deneyimin sonucudur.

Ancak, planların hazırlanma, karar alma ve uygulanma aşamalarında planlardan etkilenen kesimlerin doğrudan bir etkisi, katılımı ol(a)mamıştır. Her tür ve ölçekteki planlara ancak planlar onaylandıktan sonra bir aylık askı süreci içinde itiraz şeklinde "bilgilendirme" olmaktadır. Planların hazırlanması aşamasında güçlü ve etkin olan baskı gruplarının bir etkisinden bahsetmek mümkün iken diğer büyük kesimin, kentlinin görüşlerinin tam yansıtılamadığı görülmektedir. Ayrıca, Ülkemizdeki planlama sisteminde karar alma ve uygulama mekanizmalarında izleme, değerlendirme ve denetim boyutlarını içeren bir katılım modeli de bulunmamaktadır (KENTGES, 2009).

Tüm bu yaklaşımlar sonucunda dünyada ve ülkemizde yeni şehircilik anlayışı; katılımcı, çok aktörlü ve bilimsel temelli müzakerelere açık, dinamik, sürekli, yerinde, disiplinlerarası uzmanlıklarla ve çok aktörlü olarak gerçekleştirilen bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Yeni bir planlama yaklaşımında, "Katılımcılık", "yönetişim", "sahiplenme" ve "aidiyet duygusunun artırılması" söylemleri etkili olmaktadır. Dünyada kentlinin, kentsel mekânın biçimlenmesinde ortak akıl arayışları ve ortak sorumluluk alınmasına yönelik katılım modelleri oluşturulmaya çalışılmaktadır.

1.1. Kentsel Tasarımın Gerekliliği Üzerine

Bugün batı ülkelerinde kent planlama alanında; bilgi birikimindeki ve bilgi teknolojisindeki gelişimleri kullanmak, diğer meslek disiplinleri ile disiplinler arası çalışmalar yapabilmek, planlamayı teorik temellere oturtmak ve tartışmak, mesleğin meşruiyetini güçlendirmek ve daha güvenilir bir temele ulaşabilmek üzere alt uzmanlıklar şekillenmektedir (Çelik, 2003).

Kentsel tasarım kent planlamanın bir alt uzmanlık alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Kentsel tasarımın sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, ekolojik, estetik ve yasal öğelerin etkileşimini dikkate alarak, kentsel mekanın yaşam kalitesini geliştirmeye dönük bir uzmanlık alanı olduğu unutulmamalıdır (Çubuk, 1997).

Günay (2003), kent olgusunun teknolojik ve sosyal süreçleri arasında bir bağlantı kurarak kültür kavramına gönderme yaparken, planlama ve tasarımın şehre müdahalenin bir aracı olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmekte ve şehirciliğin bir yapma sanatı olduğunu vurgulamaktadır.

Kentsel tasarım, kentsel yerleşmelerin bütünündeki politikalar, kentsel karakteristikle uyumlu, kısaca kentsel planlamanın devamlılığı ve ilişkisi içinde sonuçlanan, üç boyutlu tasarım projeleri ile kentsel yaşam kalitesini artırıcı eylem planları olarak tanımlanmaktadır. (Günay, 2003)

1.2. Kentsel Tasarım Kavramı Üzerine

Dünyada kentsel tasarımın karmaşık ve birçok farklı disiplin ile etkileşimde olması nedeniyle içeriğine ilişkin tartışmalar devam etmektedir. Ülkemizde ise kentsel tasarımın uğraş alanının tam olarak anlaşılamaması ve yetkilerinin kurumsallaşmamasından, meşrutiyetinin olmamasından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır.

Kentsel tasarımın çok değişkenli bir disiplin olması tanımında da farklılıkları ortaya koymaktadır. Ancak, Edmund Bacon, Kevin Lynch, Christian Norberg –Schulz, Camillo Sitte, Jane Jacobs, David Mackay, Francis Tibbalds gibi kuramcıların ve uygulamacıların geliştirdikleri çalışma ve tartışmalar doğrultusunda kentsel tasarımın kavramlaştırıldığı bir yapının oluştuğu görülmektedir. Buna göre araştırmacılar kentsel tasarımda, morfolojik ve mekânın görsel algısına yönelik çözümlemeler ile estetik ilkeler oluşturmuşlar ve daha yaşanabilir, kimlikli çevrelerin oluşturulması için çeşitli ilkeler koymuşlardır. Tüm bu çalışmalar sonucunda kentsel tasarım eyleminin tanımlanmasını şu şekilde gruplayabiliriz.

- Yaşanabilir kentin biyofizik çevresi (kentin ekolojik dengesinin kurulması),
- Yaşanabilir kentin sosyo-psikolojik çevresi (sosyal yaşamın parçaları olan yerlerin ortak yaşam, güven duygularının, kentlerin anlamının, imgelerinin, karakterinin ve kimliğinin korunması),
- Yaşanabilir kentin mimarlık, estetik çevresi (kentsel tasarım kütle-mekân-biçim ilişkilerinin kurgulanarak görsel değerlere, estetik kaygılara, tarihsel değerlerine göre yorumlanması)
- Yaşanabilir kentin üretim süreci (kentsel tasarımın, belirlenen kriterlerin istenilen düzeyde tutulması zorunluluğu nedeniyle kentin inşa etme süreci olarak düşünülmesi) (Günay,1997,s.56).

Kentsel mekânın biçimlenmesine ilişkin stratejilerin belirlenmesinde, kentsel tasarım projeleri üç temel ilkede toplanabilir;

Mekânsal Kimliğin Oluşturması

Kentsel tasarım projeleri, ortak tasarım ilkeleri / dili ile oluşturulan yapılar ve yapı gruplarının bir araya gelmesi sonucu kentsel mekânın aidiyet duygusu oluşmasını sağlayarak mekânsal kimliği oluşturur. Dünyada kentsel tasarım çalışmaları ile kentlinin ortak yaşam kültürünü oluşturmak, mekânsal kaliteyi yükseltmek ve kentlilik bilincini artırmak amaçlanmaktadır.

Mekânsal Örüntünün Oluşturması

Kentsel tasarım projeleri, yapıların, sokakların, yeşil alanların ve kamusal mekânların bir bütün ve anlamlı bir parça olarak oluşturulması sürecidir. Kent formu; binaların topografya, iklimsel veriler ve tarihsel bağlamı da dikkate alınarak konumlanmaları ve kent peyzajı ile uyumlu bir mekânsal düzenleme sonucunda anlamlı bir örüntü oluşturmaktadır.

Mekânın Biçimlenmesinin Denetlenmesi

Kentsel tasarım projeleri ve rehberleri ortak tasarım ilkeleri / dili ile oluşturulan yapılar ve yapı grupları için bir tasarım denetimi ile kentsel mekânın değişiminin yönetilmesi için önemli araçlardır. Bu süreçte mekânın biçimlenmesinde denetim, kentsel planlamanın tüm araçları ve planlama sürecinin en önemli odağı olan kentsel tasarımın bütünsel olarak kullanımı ile başarıya ulaşacaktır. Sadece planlama veya tasarım ile yaşanabilir ve kimlikli mekânlar oluşturulamaz.

2. Ülkemizin Kentsel Tasarım Yarışması Deneyimleri

2.1. Yarışma Kültürü Üzerine

Ülkemizde Cumhuriyet'in ilanından sonra kentlerin imarı ve kamusal alanların tasarımı için yarışmalar, sık başvurulan bir yöntem olarak seçilmiştir. 90 yılda Türkiye'de çeşitli konularda ve çeşitli adlar altında 900'e yakın yarışma yapıldığı görülmektedir. Bu yarışmaların 118'i kent veya kentsel mekânın düzenlenmesine ilişkin imar planı veya kentsel tasarım adı altında açılan yarışmalardır (Özer, Şahin, 2011).

Vardar, (2011) Almanya'da yılda ortalama 300'ün üzerinde yarışma düzenlendiğini ve bu yarışmaların dörtte birinin şehir planlama/kentsel tasarım (Staedtebau) konularını kapsadığını belirtmektedir. Yılmaz ve Baz (2016) ise Almanya'nın en önemli eyaletlerinden olan Bavyera eyaletinde 2015 yılında 55'i kamunun açtığı olmak üzere 105 adet yarışma düzenlendiğini belirtmektedir. Yarışma kültürümüz Almanya örneği ile karşılaştırıldığında çok zayıf kalmakla birlikte yarışmalar özelinde bir deneyim oluştuğunun da unutulmaması gerekir.

Türkiye'de kentsel tasarım yarışmalarında üç önemli aşama tanımlanabilir. Bunlar;

- 1928 yılında davetli Ankara Kent Planı yarışması ile başlayan ve 1973 yılında Gaziantep Kent Bütünü İmar Planı Yarışması ile son bulan kent bütünü imar planı yarışmaları,

- 1940'lı yıllar ile 1970'li yıllar arasında bahçe ve çevre düzenleme yaklaşımlı yarışmalar,
- 1981 yılında İller Bankası tarafından çıkarılan "Eskişehir Fuarı ve Dinlence Eğlence Kültür Alanları Kentsel Tasarım" yarışması ve sonrasında açılan kentsel tasarım yarışmalarıdır.

Her dönemde düzenlenen yarışmalar ile kent planlama, peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım pratiği ve bunun sonucunda kuramsal bilginin tartışılmaya başlandığı hatta ilgili meslek disiplinlerinin eğitimlerinin biçimlenmesinde de önemli rol oynadığı görülmektedir. Örneğin; 1981 yılındaki Eskişehir Fuarı yarışması sonrasında kentsel tasarım eğitiminin başladığı ve kentsel tasarım sempozyumları düzenlendiği bilinmektedir. Ayrıca Ulus Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme (1986), Antalya Kent Merkezi İçinde Kale Kapısı ve Çevresi (1990), Ankara Merkezi İş Alanı Kuzey Kesimi (1993) gibi kentin parçalarına ilişkin kentsel tasarım proje yarışmaları, kentsel tasarım kavramını yerleştirmek ve alanını genişletmek için önemli bir etken olmuştur.

Kentsel tasarım yarışmalarının çıkmasında yerel yönetimlerin, kamu kurumların yanında bazı sivil toplum kuruluşlarının da (özellikle Mimarlar Odası, Kent Konseyleri, Arkitera gibi) önemli katkılar koyduğunu söylemek gerekir. Türkiye'deki kentsel tasarım proje yarışmaları;

- Tarihi dokuya yönelik proje yarışmaları,
- Kentin peyzaj (bölge parkı, kent parkı…) değerlerine yönelik proje yarışmaları,
- Estetiğe ve kent kimliğine (cephe düzenlemesi ve sokak – meydan düzenlemesi gibi) yönelik proje yarışmaları,
- Kent merkezlerinin canlandırılmasına yönelik proje yarışmaları,
- Gayrimenkul geliştirmeye yönelik özellikle davetli proje yarışmaları, olmak üzere beş temel başlıkta altında toplanabilir.

Aslında yarışmalar, bir tasarım ürünü elde etmek için araç olmaları yanında mesleki ortamımıza yeni fikirlerin sunulduğu, yeni kuramların üretildiği, tasarımcıların çeşitli fikirleri tartıştığı katılımcı bir platformdur. Bu platform mesleki bilgiyi kısa sürede yenileyen, sağlamlaştıran çok ciddi bir eğitim kurumu olarak algılanmaktadır.

Ne yazık ki özellikle kent planlama ve kentsel tasarım yarışmaları, bir proje kültürü oluşmasına ve yeni kavramların doğmasına neden olacak gündemler yaratamamıştır. Özellikle Arkitera tarafından 2013 yılından beri organize edilen "Yarışmalar ve Mimarlık Sempozyumları" bu açığı kapatabilecek bir etkinlik olarak görülebilir.

2.2. Kentsel Tasarım Yarışmalarında Yaşanan Sorunlar Üzerine

Tasarlama eylemi özünde yaratıcılık, bilgi ve deneyim bulunmaktadır. Kentsel tasarım ise yerin özüne ve biçimine ilişkin olarak elde edilmeye yönelik estetik kuram ve ilkeler ile oluşturulmaktadır. Bu nedenle çok disiplinli bir çalışma alanı olan kentsel tasarımda çoğunlukla objektif kriterler yerine, sübjektif kriterlere dayalı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bunun sonucunda harcanan emek ve zaman yarışma için hedeflenen sonuçlara ulaşamamaktadır.

Bu bağlamda ülkemizdeki kentsel tasarım yarışmalarının proje üretimindeki öneminin artırılması için şunlar yapılmalıdır.

Kent Planlama Boyutu

Kentsel mekânda sorunların ne olduğu ve saptanan sorunun nasıl çözümleneceğine ilişkin yöntemin belirlenmesi gerekir. Böylece sorunları algılama ve tanımlama yaklaşımı, belirlenecek politikalara karar verilmesinde önemli rol oynar. Ayrıca kentsel tasarım projelerinin planlama sürecinden soyutlanarak parçacı üretilmemesi amacıyla kentle entegre olması sağlanmalıdır.

Kenti yeniden yapma sürecinde kentin etapları da dikkate alınarak öncelikli alanlar için üretilen uygulama imar planları kentsel tasarım projeleriyle beraber ele alınmalıdır. Bu oluşumlar ile çerçeve yasada bulunması gereken tanımların yanı sıra imar planları üzerinde çizili, plan notlarında yazılı olarak kesinlik ve belirginlik kazandırılmalı ve hatta kentsel tasarım projelerinin onanarak yasal bağlayıcı ek belgeler olabilmesi sağlanmalıdır.

Kent Kültürü ve Kimliği Boyutu

Kentsel tasarım projeleri sadece kentin fiziksel dokusunu değiştirmekle kalmamakta, ayrıca kentsel yaşam yâ da kent kültürünü de etkilemektedir. Sonuçta yerin doğasına, sorunlarına ve potansiyellerine uymayan ve yerel halkın dışlandığı, kentsel yaşam vizyonu yaratılamamış uygulamalar ile kent kültürü ve kimliği olumsuz etkilenmektedir. Bu konuda ekolojik duyarlılık, yer ve anlam bağlamsallığı saptamaya yönelik bir kentsel tasarım çerçevesinin eksikliği açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Alanın kendine özgü değerlerini dikkate almayan, başka bir bölgedeki önerilerin veya küresel mekândaki benzerliklerin kullanılması da tasarım yarışmalarının önemli sorunlarındandır.

Şeffaflık ve Katılım Boyutu

Kentsel tasarım yarışma ortamı ile kentsel kararlarda demokratik bir sürecin işletilerek halkın bilgilendirildiği, yerel ve kent sakinlerinin eşit ortaklar olarak görüldüğü süreçlere olanak sağlanacaktır.

Kentsel tasarım proje yarışmaları; çok seçenekli, kenti planlama bütününde değerlendirerek kent kültürü ve kimliğine olumlu katkılar sağlayan ve katılımcı bir tartışma ortamında üretilmesine olanak tanımaktadır.

2.3. Kentsel Tasarım Yarışmaları Üzerine Bir Değerlendirme

Yarışmalar; mesleki bilgiyi kısa sürede yenileyen, sağlamlaştıran çok ciddi eğitim kurumları olarak algılanmalıdır. Yarışmalar, Avrupa ülkelerinde ve özellikle Almanya'da, bir proje kültürü olarak yenilikçi fikirlerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Yarışma yöntemi, Avrupa'da kentsel mekânların biçimlenmesinde ve proje elde etmede en zengin sonuç alınan bir süreç olarak görülmektedir. Ancak ülkemizde yarışmalarla oluşan proje kültürü ile yeni kavramlar ve fikirler planlama ve tasarım gündemine bir türlü getirilememiştir.

Kentsel tasarım proje yarışmaları, bir organizasyon projesi olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin amacı, çağın gerektirdiği teknolojik atılımları yakalayarak, özgün tasarım ve özgür irade ile kısıtlayıcı koşulları maksimum düzeyde aşmış bir uzlaşma sağlanması, toplumun her kesimini memnun etmeye çalışan yaratıcı fikirlerin desteklenmesidir. Kısaca, yaratıcı düşüncelerin ödüllendirilmesinden çok toplumsal uzlaşmanın, katılım sağlanabilecek süreçlerin oluşturulması gerekir.

3. Kent Mekânın Biçimlenmesine Yarışmalar Yöntemi ile Katılım

3.1. Kentsel Mekânlarda Yaşanan Sahiplilik – Katılım Sorunu

Genel anlamıyla katılım kavramı; kişilerin ya da grupların kendi beklentilerini dile getirmek ve gerçekleştirmek amacıyla planlama - tasarım süreçlerinde yer almalarıdır. Daha özgül olarak ise, planlama sürecinde, geniş kitlelerin; seçim, uygulama ve değerlendirme aşamalarında yer alarak, yaşam kalitesini arttırıcı fayda sağlamasıdır. Bunun için kentlinin, içinde yaşamak istedikleri, yerel toplulukların aidiyet ve kimlik duygularını tatmin eden yaşam alanlarının gelişimi konusunda kararlar verebileceği süreçlerde edilgen bir konumdan aktif bir konuma taşınmasıdır (Korkmaz, 2007).

Ülkemiz kentlerinde özel mülke sahip olma ve bu değeri koruma ön plandadır. Ancak kamusal mekânlara yani sokağımıza, mahallemize, kentimize sahip çıkamamaktayız. Bademli (2005, 11), "hepimizin olanın, kamu malının, kültür ve doğal varlıklarının ve kentin sahiplenilmesinin, temsiliyet mantığı içinde birilerine verildiğini, toplumsal örgütlenme mantığı içinde de bazı kurumlara emanet edildiğini" ve bu durumun yeterli olmadığını ve sonuçlarının ortada olduğunu belirtmektedir.

Kentler ve kentsel mekânlar, kentlinin çeşitli amaçlarla bir araya geldiği, toplumsal paylaşımın ve kentsel yaşamın gerçekleştiği alanlardır. Kentlinin, yaşanılan

mekânı ve kenti sahiplenmesi katılım açısından önemlidir. Sahiplenme, sözlük anlamı ile "bir şeye sahip çıkmak, mâlik ve kullanma hakkı olduğunu ileri sürmek. birini himâye altına almaktır". (http://sozluk.bilgiportal.com /nedir/sahiplenmek) Sahiplenme, kişilerin mekânla kurdukları ilişkiyi tanımlar. Bu yazıda, yukarıdaki tanıma göre kentsel mekânı kullanmak ve mekâna ilişkin kararlara katılmak ve söz söyleme hakkı olarak yorumlanmaktadır (Alanyalı, 2001).

Kamu yönetimi ve karar süreci iletişim ağırlıklı bir yaklaşımla sunulmaya başlanmıştır. Bu da iletişimin en yüzeysel biçimi olan bilgilenme ve bilgi edinme uygulamalarının yaygınlaşması, kamu yönetim sürecinin, hizmet sunulmakla yükümlü bulunulan kentlilerle bu yaklaşımın iyileştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğidir (KENTGES, 2009).

Aslında yerel yönetimler düşünüldüğünde kentleşme süreçleri içinde sorunun sadece katılımla sınırlı olmadığı ve birçok sorunun olduğu belirtilebilir. Katılım, yönetsel süreçlerin herhangi bir noktasına özgü, kısıtlı ve dar anlamlı bir katılımı değil, yönetsel sürecin her aşamasında var olan ve kendi başına bir amaç haline gelen bir katılım anlayışı olmalıdır. Ayrıca çalışmanın amaçları doğrultusunda kentsel mekâna ilişkin katılımcı sürecin temelinde kentlinin gönüllü katılımı için gerekli ortamın mevzuatlar (kent konseyi, KAİP hazırlama süreci gibi) ile oluşturulmasıı da önemlidir.

- Katılımın etkili bir şekilde gerçekleşmesi için profosyoneller ve kullanıcılar arasında işbirliği için birçok teknik mevcuttur. Bunlar;
- Farkındalık Metotu (kişilerin konunun ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmalarına yönelik metottur. Sergi, medyanın kullanımı, teknik gezi gibi)
- Dolaylı Metot (Anketler ve ölçümler ile gurubun davranışları eğilimleri ve görüşleri hakkında bilgi toplamak için uygulanan bir yöntemdir).
- Grup Etkileşim Metotu (Yüzyüze etkileşim, genellikle atölye çalışmaları grup metodunun karakteristik hallerinden biridir.)
- Açık-Sonlu Metot (Geniş kitleleri öneriler hakkında bilgilendirmek, ilgiyi çekmek veya halk toplantılarında onaylama sürecinin sağlıklı işlemesi için ve aynı zamanda kamusal oturum veya forumlar oluşturmak için tercih edilen bir yöntemdir.)
- Beyin Fırtınası Metodu (Bir problemin çözümünde yaratıcı fikirlerin geliştirilmesi için en faydalı yöntem takım çalışmasıdır) (Yıldırım, 2007, 33-37).

Plancılar ve tasarımcılar için çok çeşitli katılım teknikleri mevcuttur. Bazı teknikler katılım sürecinde standart hale gelmiştir. Örneğin, atölye çalışmaları gibi interaktif grup karar verme metodu bu alanda sık kullanılan tekniklerden biridir. Aynı

zamanda anket, görüşme, mülakat, gibi alan çalışmaları tasarımcı ve plancıların bilgi toplamada kullandıkları yöntemlerdendir. Tüm bu yöntemler, aktif vatandaş katılımını genişletmek için, kamusal toplantılarda düşüncelerini açıkça belirtemeyen kişilerin katılımını da sağlamaya yönelik oylama gibi yöntemleri de içerir. Avrupa'da çok gündemde olan bir diğer metot ise "tasarıma dahil etme" (design-in) metodudur. Bu yöntem sayesinde profosyoneller ve vatandaşlar planlar, tasarımlar üzerinde beraber çalışarak alternatifler oluşturmaktadır (Yıldırım, 2007).

Katılım sürecinin önemli noktalarından biri de kentlinin süreç boyunca öğrenerek problem hakkında bilgisinin artmasına yardımcı olmasıdır. Bunun için planlama ve tasarım sürecinin net ve iletişime açık olması gerekir. Böylece katılım, kullanıcıların yaşam kalitesini etkileyen sosyal kararların alınmasında ve çevrelerinin gelişimi sürecinde aktif olarak söz söyleme hakkını vermektir.

Literatürdeki katılım konusuna baktığımızda Deshler ve Sock'un katılım seviyeleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır.

- Evcilleştirme: Bilgi verme, terapi ve manipülasyonu içerir.
- Danışma: Bilgi alma, bilgi verme ve danışmayı içerir.
- İş birliği. Ortaklık ve iş birliğini içerir. Bu katılım seviyesinde kullanıcı ve plancılar işbirliği içinde planlama süreci içerisinde beraber çalışır. Önerinin geliştirilmesinde karşılıklı fikir alışverişinde bulunularak planın gelişimine katkıda bulunur.
- Kontrol: Yetkilendirme içerir. Bu katılım seviyesinde planın gelişimi profesyonellerin desteği ile kullanıcıların yetkilendirilerek yürütülmesi şeklinde gelişir. Katılımın en üst seviyede olduğu bu metot ancak daha küçük topluluklar için işlevseldir. Büyük ve kapsamlı projelerde daha geniş kitlelere ulaşmada kullanımı, alt kullanıcı grupları içinden seçilen temsilciler yolu ile uygulanabilmektedir (Yıldırım, 2007, 38).

Katılımın etkili bir şekilde uygulanması ve ortaya konan hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için amaçların ve yöntemin net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Buna göre;

- Katılıma dâhil olacak gruplar hangileridir? Bu sorunun temelinde tasarım ve plandan etkilenecek olan kişilerin karar aşamasında katılımı sağlanmalıdır.
- Katılım programı içinde sunulmak istenen nedir? Katılım fikir üretmeyi mi amaçlamaktadır, davranışları, eğilimleri tanımlamak için mi uygulanmaktadır, bilgiyi yaymak mı amaçlanmaktadır, ortada bulunan bir uyuşmazlığı mı çözüme kavuşturmak hedeflenmektedir, bir öneriyi mi sınamaktadır?
- Amaçlanan katılımın varmak istediği nokta nedir? Hedefler nelerdir?
- Kimler katılıma dâhil olacaktır? İstenilen hedeflere ulaşılabilmesi için uygun

katılım yöntemi ile yöntem ve amaçlar örtüşmelidir. Atölye çalışmaları veya gönüllü katılım gibi yöntemler katılımı çeşitlendirir ve insan kaynaklarının gelişimini sağlar, aynı zamanda katılımcıların kararlar üzerindeki kontrolüne olanak sağlayabilir.

- Planlama sürecinde katılıma ne zaman ihtiyaç duyulmaktadır ya da hangi aşamasında katılım tercih edilmektedir? Katılımcıların planın gelişim, değerlendirme, yürürlüğe koyma gibi aşamalarından hangisinde veya hangilerinde dâhil olacağının kararı önem taşır (Yıldırım, 2007, 31-32).

Burns; katılımı veya bir başka tanımıyla gelecekte olması gerekenler konusunda anlaşmaya yönelten deneyimleri dört kategoride incelemektedir. Buna göre;

- Farkındalık; İlgili çevrenin gerçekliklerinin keşfedilmesi deneyimi ile ortak dili konuşabilmesi durumudur.
- Algılama; Konunun fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik boyutlarının farkında olunarak, tüm katılımcıların amaç ve beklentilerinin ifade edilmesi, süreç içerisinde kaynak olarak kullanımıdır.
- Karar verme; Bu aşama katılımcıların öncelik ve özelliklerine göre tasarım alternatifleri ve final tasarımlarına yönelik kararları yönlendirir.
- Uygulama; Birçok katılım planlama ve tasarım çalışmalarında farkındalık, algılama ve karar verme aşamasında kalmaktadır. Bu da katılım sürecini işlevsizleştirmektedir. Katılımcılar projenin son aşamasına kadar sorumluluklar yüklenerek sürecinde kontrolünde sağlanmasını içermektedir (Yıldırım, 2007, 32).

3.2. Kentsel Tasarım Yarışmaları Katılım İlişkisi

Katılım, paylaşmaya katılımdan ziyade birlikte üretimi hedef koyan kolektif bir hareketi özümser. Katılımcı süreçte; "bireyin iradesi", ortak karar verme yaklaşımları, müzakere ortamlarının yaratılması, "bireyin denetimi" basamakları aracılığıyla kentlinin karar verme süreçleri ve gücün çoğunluğunu elinde tutan bir amacı da içerebilir. Katılım metotları incelendiğinde temelde bilgi alma ve bilgi vermeyi içeren modellerde kullanıcı pasif rol oynarken, etkileşimin gerçekleştiği durumlarda kullanıcı aktif olarak sürece dahil olur.

- Tekeli'nin (2009) katılım konusunda yaptığı tespite göre;
- Planın halka benimsetildiği katılım düzeyi,
- Katılım yoluyla plancının bilgilendirildiği düzey,
- Planlamanın siyasal bir boyut kazanarak halkın plan kararına katıldığı düzey,
- Katılımın kritik rasyonalizmin gerçekleştirilme aracı olarak görüldüğü düzey,
- Birlikte yaratmaya, üretmeye dayalı katılım düzeyi,

Olmak üzere beş düzeyde tanımlıyor. Bu düzeyler arasında ilk iki tanım "araçsal rasyonalizm" temelinde şekillenmekte ve sınırlı katkılarda bir katılıma işaret etmektedir. Üçüncü düzeyde, plan siyasal bir eylem olurken, savunmacı planlama yaklaşımı temelinde farklı grupların çıkarlarının savunulduğu bir uzlaşma amaçlanmaktadır. Dördüncü düzey ise, "Eleştirel Rasyonel" yaklaşım çerçevesinde ele alınmakta; "bilimin doğrusu ile toplumun iyisini" birleştirme hedeflenmektedir. Son düzey de ise eleştirel bakış açısı toplumsal iyinin halkın kolektif söylemi çerçevesinde nesnelleşebileceğini öngörür. Bu düzeydeki katılımın; "halkla diyalog halinde" gerçekleştiği, plancının / tasarımcının uzlaştırıcı olma misyonu ile halkın planlama sürecine katılımı ve "ortak söylemin rasyonelliği" sağlanabilecektir. (Tekeli, 2009)

Tekeli (2009)'ye göre; öznelerin uzlaşı ile bilimsel bilgiyi yeniden üretmesiyle nesnel temsil ve araçsal akılcılık yerini iletişimsel rasyonaliteye bırakmaktadır. İletişimsel rasyonaliteye göre tek bir doğrudan bahsetmek olanaksız olduğu gibi, mekansal çözümlere yönelik verilecek doğru kararlar da bilgi edinme, geleceğe dair seçenekleri geliştirme ve seçim yapma gibi ölçütler belirlenerek, herkesin uzlaşma sağlayacağı bir zemin oluşturmaktır.

Ülkemizde kentsel mekânları, yaşam çevrelerimizi oluşturan kentlerin en büyük problemini plansızlık ve tasarımsızlık olarak belirleyebiliriz. Bu nedenle özellikle son yıllarda ülkemizde yerel yönetimler, kent geliştirme ve kentsel proje elde etme sürecinin, sorun çözme amaçlı uygulamalarında kentsel tasarımı önemli bir araç olarak görmektedirler.

Kentsel tasarım, yaşanabilir ve kimlikli kentsel mekânların elde edilme yönteminin en önemli olgusudur. Yaratıcı düşünce ve tasarımların ortaya çıkmasında birer fikir ve katılım platformu olan kentsel tasarım yarışmaları, ülkemizde yeterince ve hakkıyla değerlendirilememiştir.

Günümüzde ve gelecek yıllarda ise kentlerin sorunlarının çözümünde anahtar rol oynayacak tasarım çözümlemelerinin ve katılımcı örneklerin ortaya konmasında kentsel tasarım yarışmaları önemini koruyacak belki de daha da arttıracaktır.

Avrupa örneklerine bakıldığında, katılımcı bir tasarım süreci ve yol gösteren / alternatifler üreten bir kentsel tasarım yarışma modeli ortaya konulmuştur. Bu modelin temelinde kentlinin kentsel mekânı sahiplenme ve aidiyet sağlaması da temel bir öğedir.

Kentsel tasarım yarışmalarında amaç; kentsel mekânın tasarım kalitesini geliştirmek, kamusal bilinci artırmak, iyi tasarımın önemini vurgulamak, planlama sisteminin ve gelişim sürecinin uygulamalarını geliştirmektir. (Korkmaz, 2007)

Yarışma sürecinin amacı kentlinin bina ve kentsel mekana ilgilerini artırarak, düşünce ve beklentilerini katılımcı süreçle ortaya koymaktır. Bu süreçte teknik değerlendirme ve sivil toplum kuruluşları ile kentlinin beklentileri ve talepleri için toplantı ve tartışmalar gerçekleştirilmelidir.

Bu nedenle katılımcıların rollerini ve sorumluluklarını anlamaları sağlanmalıdır. Her katılımcı çalışmanın her aşamasında ne tür kararlar üzerinde tartışılacağını bilmelidir.

4. Kentsel Tasarım Yarışmaları ve Katılımın Üzerine Örnekler

Trafalgar Meydanı

Londra'da 1805 Trafalgar Savaşı'ndaki zaferi anmak için IV. William Meydanı yapılmıştır. 1800'lü yıllara kadar çeşitli değişiklikler yaşayan meydanın ilk düzenlemesi 1820'de peyzaj mimarı John Nash tarafından yapılmıştır. Bu çalışma ile Charing Cross bölgesinin yeniden yapılandırılması planı doğrultusunda meydandaki pek çok bina yıkılmıştır. Meydanın bugünkü son haline ulaşması ise 1845 yılında İngiliz mimar Charles Barry'nin (Westminster Sarayı'nın mimarı) yaptığı çalışmaların sonucu olmuştur (Vikipedi, 2013).

Trafalgar Meydanı günümüzdeki görünümünü ise 2003 yılında yarışma projesinin süreç içerisinde kamuoyuyla paylaşımı ile elde edilen proje ile almıştır.

Trafalgar Meydanı, meydanda bulunan yapılar ve simgesel öğeleri ile önemli tarihi değeri olan bir yerdir. Ancak zamanla meydanın yollarla çevrili olmasından dolayı trafik nedeniyle sorun olmuş ve eski canlılığını yitirmiştir (www.london.gov.uk).

Trafalgar Meydanı "çeşitli aktivite ve organizasyonların yapıldığı, kentin en önemli buluşma noktalarından birisidir. Bu alan; yeni yıl kutlamaları, sivil toplum örgütlerinin organizasyonları, politik toplantılar, festivaller, turizm turlarının gezi noktası gibi birçok eylemin odak noktasında bulunmaktadır". Trafalgar Meydanı, her yıl milyonlarca kişinin ziyaret ettiği İngiltere'nin en tanınmış kamusal alanlarında biridir. Meydanda özel kanunla uygulama yapılmaktadır.

Meydanın eski canlılığını kaybetmesinden dolayı yerel yönetim birimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği yaparak "Trafalgar Meydanı Kentsel Dönüşüm Projesi" hazırlanmış ve meydanın eski canlılığına kavuşturulması amaçlanmıştır.

Londra'nın merkezinde yer alan Trafalgar Meydanı'nın, kentsel çevrenin geliştirilmesi için uzun yıllar alan bir çalışma sonucunda masterplanı ve kentsel tasarım projesi elde edilmiştir. Bu çalışma 180 ayrı kurum ve binlerce kentlinin istişareleri sonrasında geliştirilmiştir (Fosterandpartners, 2013).

48000 m² büyüklüğündeki Meydan çevresinde oluşan trafiğin yaratmış olduğu sorun kullanıcılar için önemli risk oluşturmaktadır. Tasarımın temelinde trafik sorununun çözümlenmesi ve Ulusal Galeri için uygun bir açık alan oluşturulmasıdır. Meydan ve meydana açılan sokaklarda oturma ve aydınlatma, trafik ve görsel tabela ile bir bütün halinde açık alan tasarımı yapılmıştır. Meydanın kuzey tarafı kapatılarak geniş ve yeni bir teras oluşturulmuştur. Sonuçta meydanda çağdaş müdahaleler ile geleneksel malzemeler kullanılarak, Barry'nin orijinal tasarımı devam ettirilmeye çalışılmıştır. (Fosterandpartners, 2013)

Norman Foster'ın Trafalgar Meydanı için ortaya koyduğu tasarım, Westminster Konseyi tarafından yürütülen büyük bir halkın katılımı ile 1998 yılında başlamış ve halkın fikir ve önerileri ve destekleri ile son halini alarak 2003 yılında tamamlanmıştır.

Meydan bu düzenleme ile Dünya Meydanları Ödülü'nü beş farklı kategoride 2004 yılında kazanmıştır. Trafalgar Meydanı için jüri notunda; "tarihi binaları ve

alanları ile tarihi bağlamlarda başarılı değerlerin korunması, malzemenin çağdaş ayrıntıları ile birlikte tarihsel sürekliliği sağlaması ve halkın benimsemesi ve sevgisi ile Londra'nın merkezinde övgüye değer bir meydan oluşturulduğu" belirtilmektedir.

Mitte Altona

Kentin merkezinde kalan istasyonun taşınmasıyla istasyon, demir yolu ve ona bitişik sanayi alanlarının yeni bir kentsel çevre olarak yeniden geliştirilmesi gerekmiştir. Bu kapsamda 2010 yılında düzenlenen "Mitte Altona Şehir ve Peyzaj Planlama Yarışması"yla Hamburg kentinin 30 hektarlık bu alanının çevresiyle uyumlu ve 3000 konutu barındıracak yeni bir mahalle şeklinde inşası planlanmaktadır. Kent ve peyzaj planlaması yarışması Hamburg Belediyesi'yle Alman Demiryolları Şirketi gibi mülk sahiplerince birlikte düzenlenmiştir. (Vardar, 2011)

Alandaki kentsel geliştirme projesi, demiryollarının taşınması uzun bir süreç alacağı için fikir ve uygulama projeleri olmak üzere iki aşamada ele alınmıştır. Yarışma çerçevesinde demir yolu alanı içindeki tarihi anıt niteliğindeki depo ve yükleme yapıları korunarak yeni kullanımlar önerilmiş, yeni bir konut mahallesi ve çevreye de hizmet edecek 8 - 10 hektar büyüklüğünde bir yeşil alanın oluşturulması hedeflenmektedir.

10 planlama ekibinin davet edildiği yarışmanın raportörlüğünü özel bir büro üstlenmiştir. Kasım 2010' da birinci seçilen proje müellifi 'Masterplan' olarak

adlandırılan çerçeve plan hazırlamış, 2011 yılında ise master plana dayanarak 'işlev planı' ve imar planları hazırlanmıştır. Uygulama planlarının hazırlanması da 2012 yılında başlamıştır. (Vardar, 2011)

Yarışma sürecinin başında Altona'lılara yarışmanın neden düzenlendiği ve hangi amaçların izlendiğinin anlatıldığı Mayıs 2010 yılında bir toplantı düzenlenmiştir. Ayrıca daha sonraki süreçte 'hemşeri forumu'nda halkın görüş ve önerileri saptanmış ve sonuçları yarışma programına dahil edilmiştir.

HafenCity

HafenCity, Hamburg'un en önemli kentsel projesi ve kentin Elbe'ye açılan yeni yüzü olarak değerlendirilmektedir. HafenCity ile 155 hektarlık eski liman ve depolama alanlarının merkeze yakın karışık kullanımlı kent parçaları olarak geliştirilmesi hedeflenmektedir. Proje ile 10.000-12.000 kişinin yaşayacağı, 40.000 kişinin ise çalışacağı bir kent merkezi yaratılacaktır. Genel yerleşim düzeni planından yapı ölçeğine kadar projenin farklı uygulama aşamalarında birbirlerini tamamlayan şehir planlama, kentsel tasarım, peyzaj ve mimari yarışmalar düzenlenmiştir. 1990'ların ortalarında başlayan ilk hazırlık çalışmalarından sonra belediye bünyesinde oluşturulan proje ekibiyle, alanın geliştirilmesi için kurulan HafenCity Geliştirme Şirketinin ortak çabalarıyla alan, prestij bölgesi olarak kente kazandırılmaya çalışılmıştır. (http://www.hafencity.com/en/home.html)

HafenCity için geliştirme çerçeve planını hazırlamak üzere ilk yarışma 1999 yılında ön seçmeli, şehircilik fikir yarışması olarak düzenlenmiştir. Yarışma ilanı üzerine tüm Avrupa'dan 175 katılımcı başvuruda bulunmuştur. Başvurular bir uzman komisyonca değerlendirilerek 8 interdisipliner ekibin yarışmaya katılmasına karar verilmiştir. Planlama sorununun karmaşıklığı nedeniyle sürecin katılımcıları arasında diyalogu sağlayan bir katılımcı süreç tercih edilmiştir. Ara kolokyumlarda jüri, yarışmacılar, yarışmayı düzenleyenler, bilirkişiler ve kentliler arasındaki bilgi alışverişi sağlanmıştır. Ödül kazanan projeye dayanarak 2000 yılında HafenCity için kentsel gelişme çerçevesini tanımlayan "Masterplan" hazırlanmış ve masterplanın koyduğu ilkeler doğrultusunda planlama alanının alt bölgeleriyle ilgili tasarım tipolojileri geliştirilmiştir. (Vardar, 2011)

Master planın koyduğu çerçevede arsaların geliştirilmesine yönelik kullanım ve nitelik talepleri HafenCity Şirketince hazırlanmaktadır. HafenCity projesinde en önemli görevlerden biri de hazırlanan arsaların plan çerçevesinde nasıl geliştirilebileceğiydi. Bu nedenle kaliteli tasarımlar, kimlikli bir çevre ve canlı kullanımların ortaya çıkması hedeflenmektedir. Bu bakımdan arsa satışlarında arsaları geliştirecek yatırımcıların sadece en yüksek fiyat teklifinin belirleyici olmadığı, yatırımcıların sunduğu yatırım

konseptinin kalitesinin belirleyici bir etken olduğu belirtilmiştir. Arsaların ihalesi için HafenCity Şirketince düzenlenen yarışmalarda, ilgilenen yatırımcıların sunduğu mimari ve kullanım konseptlerinin düzeyi, belirlenen program hedeflerine uygunluğu, çevredeki projelerle olan ilişkileri, arsaların yatırımcılara satılmasında etken olmuştur.

Hafen City projesinin geliştirilme sürecinde kentlinin bilgilendirilmesi yerel basın, internet, televizyon ve broşürler yoluyla sağlanmış ve yarışma süreçleri oluşturulmuştur.

Zonguldak Lavuar Alanı

Zonguldak Kenti, yeterli ulaşım ağının olması avantajını da kullanarak özellikle 1850'den sonra Osmanlı İmparatorluğu endüstrisinin merkezi konumuna gelmiştir. Bu tarihten sonra, yabancı sermaye, işgücü ve teknoloji ile kurulan fabrikaların sayısı ve türü artmıştır. Zonguldak aynı dönemlerde sanayileşme sürecine girmiş bir kenttir (Şartname 2012).

Zonguldak Lavuar Alanı, 1955 yılında yapımına başlanıp 1957 yılında hizmete açılan, taş kömürünü yıkayarak, yüzdürme sistemiyle yabancı maddelerden ayıran, cevher zenginleştirme işlevi gören bir tesistir. Alan, konum itibariyle Zonguldak merkezde deniz kenarında ve tüm ulaşım bağlantılarının mevcut olduğu bir noktada yer almaktadır.

Tesis yaklaşık 30.000 m^2'lik bir alanda, 12.000 m^2 taban alanlı, tüvenan kömür siloları, kriblaj ünitesi, kömür yıkama üniteleri, flotasyon ünitesi, atık nakil sistemleri, kömür stoklama ve yüklenme sisteminden oluşan bir tesis konumundayken teknik olarak ömrünü tamamladığı, istenilen kalite ve miktarda kömür yıkayamadığı ve yıkayamayacağı yönündeki görüşler doğrultusunda 2006 yılında devreden çıkarılmış ve sökülmeye başlanmıştır (Şartname 2012).

Mimarlar Odası Ankara Şubesi, hizmet dışı bırakılmış atıl durumdaki Lavuar Tesisi'nin endüstri mirası olarak tescili için Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kuruluna başvuruda bulunmuştur. Alan, imar planlarında kamu kurumu, Lavuar Tesisi alanı olarak gösterilirken, plan değişikliği ile ticaret alanına çevrilmiş ve yıkımı başlamıştır. Yıkımdan geriye kalan yapılar kurul tarafından endüstri yapısı olarak 08 Aralık 2006 tarihinde tescil edilmiş, tescilli alan sınırları belirlenerek koruma altına alınmıştır (Çörek, 2012).

Alana kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla, 24 Mart 2008 tarihinde Mimarlar Odası Ankara Şube öncülüğünde, "Kent Düşleri 3 Proje/Fikir Yarışması" açılmıştır. 15 Mart 2009'da Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı ZOKEV, Mimarlar Odası Ankara Şubesini de davet ettiği bir çalıştay düzenlemiştir. Aynı yıl, Kent Konseyi Genel Kurul toplantısında Lavuar Alanı Çalışma Grubu oluşturulmuş ve yapılan görüşmeler sonucunda "Ulusal ölçekte tek dereceli proje yarışması açılması" fikri ortaya çıkmıştır.

30 Mart 2010 tarihinde başlayan ve 24 Haziran 2010 tarihinde sonuçlanan "Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım, Mimarlık ve Peyzaj Düzenleme Proje Yarışması" tamamlanmıştır. (Çörek, 2012)

Kent merkezinde bulunan, kentsel odak ve prestij merkezi özelliği taşıyabilecek bu mekanda proje sonucunda ağırlıklı olarak kültür, sanat, sosyal kullanım alanları ve açık yeşil alanlardan oluşan bir kullanım programı uygun görülmüştür.

Zonguldak kentinin merkezinde yer alan Lavuar Alanı için bugüne kadar birçok sivil kuruluş etkin olmuş, farklı alternatifler ele alınmış ancak somut adımlar atılamamıştır. Özellikle yarışma süreci Kent Konseyi'nden çıkan kararlar, şartname doğrultusunda projesi hazırlanan ve teslim edilen Lavuar Alanı'yla ilgili tartışmalar Belediye Başkanı'nın görevden ayrılması ile sonuçlandırılamamıştır (Çörek, 2012).

Seçimler öncesi siyasilerin dikkatini Lavuar Alanı Projesi'ne çekmek istediklerini söyleyen Zonguldak Kent Konseyi Başkanı Yesari Sezgin ise Lavuar Alanı Projesi'nin 5 yıldır çözümsüz bir biçimde beklediğini belirtmiş, kurumlardan ve siyasilerden Lavuar Alanı'nın Zonguldak'a geri kazandırılması için destek istemiştir (http://www.ereglionder.com.tr).

Zonguldak kenti, endüstri yapıları bağlamında Ortadoğu ve Türkiye tarihinde önemli bir konumda yer almaktadır. Zonguldak'taki kömür madeni nedeniyle kent, bölgenin endüstri ve sosyal tarihini bünyesinde barındırmıştır. Kentte, kömür ocaklarının işletilmeye başlamasıyla birlikte, kömür ocaklarına bağlı olarak değişik nitelik ve ölçekte sanayi tesisleri inşa edilmiş ve bu tesisler Zonguldak'a Türkiye'de tek olma özelliği veren özgün niteliği sağlamıştır.

5. Sonuç; Kentsel Tasarım Yarışmaları Katılımcı Sürecin Sadece Bir Aşamasıdır

Yukarıda bahsedilen tüm bu projeler katılımcı süreç ile ele alınmış ve sonuçları ile Avrupa şehircilik literatüründe önemli ve çağdaş proje örnekleri olarak yer edinmişlerdir. Bu projelerin ortak özellikleri dikkate alınarak aşağıdaki öneriler ortaya konulmuştur.

Herhangi bir kentsel alan için düzenlenecek planlama veya kentsel tasarım yarışması, o alan için kurgulanan stratejik kentsel geliştirme sürecinin önemli bir adımıdır. Yarışmanın amacı bir fikir projesi elde etmek ve bir ana fikri yakalamaktır. Ancak yarışma sürecinin çok aktörlü olması nedeniyle katılımcı bir süreç olarak tanımlanmalıdır.

Proje gerçekleştirmeye yönelik çalışmalarda yarışma öncesi ve sonrası (uygulamaya kadar olan süre) dahil olmak üzere, idarece tüm süreç kurgulanarak, bu süreçte hangi uygulama araçlarının (proje organizasyonu, proje bütçesi, idarenin

kendi içindeki proje organizasyonu, gerekli resmi kararlar ve hemşerilerle iletişim vs.) nasıl kullanılacağı önceden programlanmalıdır. Ön hazırlıklar bütün uzmanlık birimlerinin katkıları ve görüşleri alınarak yapılmalıdır. Ayrıca idare dışında yarışmanın gerçekleşmesinde rol üstlenebilecek tüm kurum ve kuruluşların, mülk sahiplerinin mümkün olduğunca sürece etkin katılımı sağlanmalıdır. Bu hazırlıkların niteliğinin iyi olması yarışma sonuçlarından uygulamaya geçerken daha az pürüzün çıkması ve seçilen projenin kamuoyunda kabul görmesi için önemlidir. Ülkemizde düzenlenen her yarışmanın ödüllü projelerinin uygulama şansı bulamamasının nedenlerinden birisi de budur.

Avrupa'da ve ülkemizde gerçekleşen birçok planlama uygulaması sonucu halkın bir kesimi yerel siyasetçilerin ve bürokratların dediklerine ve yaptıklarına kuşkuyla bakmakta, bir çok projede hedeflerin yanlış ya da tek taraflı tanımlandığını ileri sürmektedirler. Planlamadan olumsuz etkilenebilecekler ya da etkilenebileceğini düşünenler; kentine sahip çıkan ve bazı olguların göz ardı edildiğini fark ederek o konulara dikkat çeken ve inisiyatif gösterenler; kentsel rantın belirleyici olduğunu ve sosyal dengelerin sağlanmadığını düşünenler ve buna tepki duyanlar; kendi hayat görüşlerinin tercihlerinin ve değerlerinin süreçte unutulmamasına çaba gösterenler; eksik veya yanlış hazırlıkların farkına varanlar; plancıların makul olmadığını, siyasetçilerin kararlarında taraflı davrandığını düşünmektedirler (Vardar, 2011).

Bu güvensizlik ortamı hedeflerin net, süreçlerin açık olmasını ve kamuyla iletişimin özenle yapılmasını gerektirmektedir. Ayrıca kentsel projenin çeşitli alternatiflerin sunularak tartışılması ve sonuçlandırılması önemlidir.

Bu süreçte projeye ilişkin çelişkiyi azaltmak için göreve getirilen tarafsız ve saygın bir moderatörün bulunması da çok önemlidir. Siyasi kaygıların teknik, çevre ve kültürel uzmanlık alanlarına müdahalesi kabul edilemez. Nitelikli projelerin hazırlanması, projelerin kentliler ve meslek çevrelerince tartışılması, uluslararası ilgi çekebilmesi ancak yetenekli, ehliyetli kadroların çalışmasıyla olur. Almanya'nın büyük kentlerinde siyasi yöneticilerin yanında "Oberbaudirekto"r, "Stadtbaurat", "Senatsbaudirektor" gibi benzer adlarla oluşturulan kurumlar stratejik kentsel projelerle uğraşarak projelerin tutarlı ve nitelikli şehirciliğin garantörü rolünü üstlenmekte ve siyasetçilere danışmanlık yapmaktadırlar. Seçim dönemlerini aşan sözleşme süreleri bu kişilere siyasete mesafeli durma şansını artırmaktadır. Bu "direktörler" kentlerindeki yarışma süreçlerinde ve jürilerde aktif rol alırlar ve sonuçların medyayla ve kamuyla iletişimini üstlenirler. Yarışma sonuçlarının medyada yer alması, halka açık toplantılarda anlatılmasıyla konuya kentte ilgiyi arttırır. Yerel gazeteler kendi şehirlerinde olan bitenlere ilgi gösterdikleri için şehircilik konularını izleyen ve konulara hakim gazetecileri vardır. Projelerin farklı yönleri gazetelerde yer alır, kolokyum ve sergilere geniş vatandaş katılımı çekilmeye çalışılır. İlgili halkla birlikte yapılan atölye çalışmalarında çalışma

gurupları ve kolaylaştırıcı yöntemlerle toplantıların verimli olması istenir (Vardar, 2011).

Avrupa'daki yarışma süreçlerinin şeffaflığını belgelemek, projelerin kamuda ve ilgili çevrelerde tanınarak benimsenmesini sağlamak için, yarışma sonuçlandıktan sonra yayınlanmak üzere yazılı bir dokümantasyon hazırlamak genel bir gelenektir. Yarışmanın ana çerçevesi ve sonuçları çeşitli dergilerde, tanıtım kataloglarında veya internet üzerinden kamuya açıklanmalıdır.

"Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama Ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği"nin, Yarışma Türleri başlıklı 7. maddesinde Kentsel tasarım proje yarışmaları: "Stratejik planlarla uygulama önceliği belirlenmiş kamusal alanlarda, kent kimliğini belirleyici, kentin doğal, kültürel, tarihi ve sosyal özellikleri ile kullanımları açısından önem taşıyan kesimleri için özel uygulama ayrıntıları içerecek biçimde hazırlanan plan ve projeler ile, üst ölçekte kimlik-imaj çalışması, orta ölçekte yapı ve çevresinin bütüncül bir anlayışla tasarlanmasını amaçlayan kitle-açık alan düzenleme çalışması, alt ölçeklerde ise kütlelerarası boşlukların çevresel tasarımını içeren yarışmalardır. Ayrıca bu yarışmalar, olabilirlik, yaşanabilirlik, sürdürülebilirlik, maliyet analizi konularında da stratejiler geliştirmelidir" şeklinde tanımlanmaktadır.

Yarışmalar sürecinde katılım boyutu kolokyumlarla sınırlıdır.

Kentsel tasarım projeleri, katılım sürecinde teknik bir değerlendirme, bilgi ve deneyimler ile süreç içerisinde kullanıcıların mekâna karşı farkındalıklarını, duyarlılıklarını artırmaya yönelik karşılıklı görüş ve tartışma ortamı yaratarak farklı düşüncelerin ve alternatiflerin ortaya koyulmasında etkin rol oynar.

Toplumun tüm kesimlerine düşüncelerini açıklama, tartışma ve kabul edilebilir sonuçlara ulaşma fırsatları sunmaya yönelik halka açık kolokyumlar katılımcı ortamın oluşturulmasının en önemli aracıdır.

Katılımcı süreçte kentsel mekâna ilişkin farklı aktörlerin örgütlü çelişme, çatışma ve uzlaşma gibi durumlarda projenin gerçekleşme zamanı uzatabilecektir. Bunun için teknik konulara ilişkin kentliye yönelik eğitim programları sağlanarak katılımcı sürecin etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Aktörlerin çevrelerini algılamaları, değerlendirmeleri, isteklerini ortaya koymaları ve değişen çevrenin ürettiği olgulara ve çelişkilere ilişkin bir anlamda açık öğrenme ortamı yaratılması açısından organizasyon şemasının oluşturulması önem taşımaktadır.

Kaynakça

Alanyalı A.E., 2001, Etkileşimlerde Kazanılanlar Ve Kaybedilenler: Kentsel Tasarım ve Kent, Mimarlık 2001- 302, Mimarlar Odası Yayını, s.54-55.

Bademli, R., 2005, Kentsel Planlama ve Tasarım Öğrencilerine Notlar, Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara.

Çelik, H.M., 2003, "Türk Kent Planlama Sisteminin Dünya Planlama Teorisindeki yeri ve Açmazları", Planlama Dergisi 2003/4 Sayı 26, Şehir Plancıları Odası Yayını, s. 93-105, Ankara.

Çörek Ç., 2012, Endüstri miraslarının bölge kalkınmasındaki rolü: Zonguldak Lavuar Alanı Örneği

Çubuk, M., 1999, İmar Mevzuatından Şehircilik Mevzuatına Türk Şehirciliğine Sistematik Bir Yaklaşım Denemesi, MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, İstanbul.

Fosterandpartners, 2013, http://www.fosterandpartners.com/projects/trafalgar-square-redevelopment/

Günay, B, 1997, "Kentsel Tasarım Kültürü ve Yaratıcılığın Sınırları", Planlama Dergisi 97/2, Şehir Plancıları Odası Yayını, s.54-61, Ankara.

Günay, B, 2003, "Şehircilik; Bir Kültür Ürünü Üretme Sorunsalı", 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 27. Kolokyum; Şehircilikte Reform – 6-8 Kasım 2003, Şehir Plancıları Odası ve Mersin Üniversitesi Yayını, s. 1-19, Mersin.

KENTGES, 2009, Kentleşme Şurası ve Komisyon Raporları, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, Ankara.

Korkmaz E., 2007, Kentsel Kamusal Mekanda Değer Yaratma Yaklaşımında Katılımcı Bir Model Önerisi, MSGSÜ FBE Yayınlanmamış Şehircilik Doktora Tezi, İstanbul

Özer M.N., Şahin S.Z., 2011, Sunuş; Planlama ve Yarışmalar, Kent Plancıları ile Yarışmalar Birlikte Anıl(a)mayan İki Kavram, Planlama Dergisi sayı 50-51, Kent Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları Dosya Editörü M.N.Özer ve S. Z. Şahin, Şehir Plancıları Odası Yayını, s.3-8, Ankara

Özer, M.N., 1998, Planlı ve Tasarlı Yaşam alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şartname 2010, Zonguldak Lavuar Koruma Alanı ve Çevresi Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Düzenleme Proje Yarışması, Zonguldak.

Tekeli, İ., 2009. Akılcı Planlamadan, Bir Demokrasi Projesi olarak Planlamaya, İlhan Tekeli Toplu Eserler-7.Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ, 1994, "Bir Kentsel Tasarım Kuramının Geliştirilmesi Üzerine Düşünceler", Kent, Planlama, Politika, Sanat, ODTÜ Mim.Fak.Yayını, s.591-610, Ankara.

Tekeli, İ. (2010), "Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent araştırmaları Tarihi Yazıları", Tarih vakfı Yayınları İlhan Tekeli Toplu Eserleri 15, s.335-343, İstanbul.

Vardar, A., 2011 Almanya'da Kent Planlama Yarışmaları, Planlama Dergisi sayı 50-51, Kent Planlama ve Kentsel Tasarım Yarışmaları Dosya Editörü M. N. Özer ve S. Z. Şahin, Şehir Plancıları Odası Yayını, s.103-114, Ankara.

Yıldırım P., 2007, Siberuzayın Kentsel Tasarım ve Planlamada Katılım Amaçlı Kullanımı ve Bir Arayüz Önerisi, İTÜ FBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, Ö., Baz, S. (2016), http://www.arkitera.com/haber/26508/almanyanin-yarisma-kulturu-masaya-yatirildi erişim tarihi 10.04.2016

Zorlu, E.İ., 2011, Kentsel Tasarım Proje Süreçlerinin Katılımcı Yaklaşım ile Yönetimi: İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) Örneği, İTÜ FBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KAYABAŞI, ÇAMLICA CAMİİ ve 7 İKLİM 7 BÖLGE YARIŞMALARI ÜZERİNDEN YARIŞMA MEŞRUİYETİ KAVRAMININ SORGULANMASI ÜZERİNE BİR DENEME

Hasan Okan Çetin, Neris Parlak, Ensar Temizel

Genel

Son altı yıl içerisinde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından ya da kurumda görevli personelin gerek jüri yapılanması gerekse organizasyon anlamında aktif rol aldığı mimarlık gündeminde öne çıkan üç adet yarışma açılmıştır. Sırasıyla bu yarışmalar, 2009 yılında açılan "İstanbul-Kayabaşı Bölgesi İçin Konut Tasarımı Ulusal Mimari Fikir Proje Yarışması", 2012 yılında açılan "İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması" ve 2014 yılında açılan "7 İklim 7 Bölge Gelenekten Geleceğe Ulusal Mimari Proje Yarışması"dır.

Çalışmanın amacı, projeler alanında etkin bir devlet kurumunun yarışmalar mecrasındaki yerini bu süreçlerin başlangıcına, oluşum aşamalarına ve sonuçlarına bakarak değerlendirmektir. Kayabaşı yarışması ile başlayan, yarışmaları aktif takip eden mimarlık ortamı ve TOKİ arasındaki olumlu yakınlaşmanın, diğer iki yarışma süreci sürecinde neden ve nasıl tıkandığı konuları üzerinde durulacak, çıkılan yolda yapılan hatalar ve eksiklikler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Gerek açılış yöntemleri gerekse sonuçları itibariyle birbirlerinden farklılıklar gösteren bu üç yarışma süreci ve sonuçları çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Meşruiyet kavramından yola çıkarak bu kavramın yarışmalar mecrasındaki anlamı ve önemi üzerinde durulacak, karşılaştırmalı bir analiz yöntemi ile bahsi geçen yarışmalara bakılacak ve yarışma süreçleri katılımcı profili ve sonuç ürünler üzerinden incelenecektir. Bu noktada, katılımcı profiline direkt etki ettiği düşünülen proje alanı ve mimari program, güvenilir jüri oluşumları, yarışma şartnamesinin hazırlanması, muvafakatname kavramı ve ödül-ürün ilişkileri üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın sonucunda ulaşılmaya çalışılan nokta, yarışma meşruiyeti kavramının önemi vurgulanarak, aktif proje üreten ve ürettiren bir kamu kurumunun yarışmalar sürecinde çok daha doğru ve üretken bir zeminde nasıl yer alacağına dair fikir ve tartışmaların önünü açmaktır.

Meşruiyet

Literatür üzerinde genel bir tarama yapıldığında meşruiyet kavramının çoğunlukla sosyal bilimler alanında öne çıkan bir terim olduğu söylenebilir. Özellikle kamu yönetimi, siyasal bilimler, işletme, halkla ilişkiler, uluslararası ilişkiler, tarih, din, hukuk, sosyoloji, felsefe ve ekonomi alanlarında bu kavram üzerinden şekillenen bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Mimarlık ve mimarlığa yakın disiplinler alanında ise konuyu derinlemesine irdeleyen çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir.1

Meşruiyetin kelime anlamı "meşruluk yani geçerli olma durumu"i , meşru kelimesinin anlamı ise "yasal; yasaya ve dine uygun olan"ii olarak tanımlanmıştır. Meşruiyet çoğunlukla dini/dünyevi yasaya ya da yasalara uygunluk, yani yasallık anlamıyla öne çıksa da aslında bu kavram yasaya uygunluğu kapsayan ve hatta aşan bir kavram olarak ele alınmalıdır. Salt olarak yürürlükte olan yasalar karşısında meşru olmanın bir ifadesi olarak kullanıldığında, kelimenin gerçek anlamı günlük yaşam pratiklerinden ve kabullerinden uzaklaşmakta; sadece bir düşünce ya da eylemin devlet/otorite karşısındaki yeri olarak sınırlanmaktadır.

Mimarlık alanında meşruiyet kavramının tartışıldığı önemli belgelerden biri 1993 yılında düzenlenen "Kimlik, Meşruiyet ve Etik" başlıklı ikinci Türkiye Mimarlığı Sempozyumu'nun bildirilerinin derlendiği 1996 tarihli TMMOB yayınıdır.

Sempozyumda, Gürhan Tümer meşruiyet kavramına etimolojik açıdan yaklaşmakta ve sözcüğü yabancı dillerdeki anlamları ile tanımlamaktadır. Mustafa Nihat Özön'ün Osmanlıca-Türkçe sözlüğünden hareketle meşruiyet kelimesinin tanrı buyruğu, ayet, hadis anlamındaki şer kelimesinden geldiğine işaret etmekte; İngilizcedeki legitimate ile Fransızcadaki légitime kelimelerinin de aynı anlamsal kökü paylaştıklarını vurgulamaktadır. Bu kavramlardan hareketle en genel tanımı ile meşruiyeti bir takım yasalara, bir takım kurallara uygunluk olarak tariflemekte ve bu tarifin mimarlık alanındaki kullanımının çok daha etkin hale getirilip getirilemeyeceğini sorgulamaktadır. i

Sempozyumda yer alan "Mimarın Kimlik, Meşruiyet, Etik Sorunları ve Mimarlığın Disipliner Buhranı" adlı bir diğer bildiride ise Aydan Balamir meşruiyetin bir "haklılık" durumunu anlattığını ve kaçınılmaz olarak "uyulması, tabi olunması söz konusu olan bir otoritenin varlığını ima ettiğini" söyler. Balamir'e göre meşruiyet, herhangi bir alanda otoritenin varlığı ile şekillenen ve kabul görmüş normlara uygun olma ve dolayısıyla da kabul görme durumunu belirtmektedir. Bu otorite, Balamir'e göre, bir hukuk sistemi, ahlak sistemi ya da bir mesleğin dayandığı ilkeler veya disipliner temeller olabilir. ii

Kavramın alan içerisinde tartışıldığı bir diğer çalışma ise Ahmet Sıvar Aslan tarafından kaleme alınmış "Kentsel Dönüşüm Projelerinde Meşruiyet Sorunlarının

1 YÖK Tez tarama sisteminde meşruiyet kelimesi ile yapılan sorgulamada çıkan, mimarlık ve mimarlığa yakın disiplinler alanındaki tek sonuç "Kentsel Dönüşüm Projelerinde Meşruiyet Sorunlarının Tarlabaşı Yenileme Projesi Üzerinden Değerlendirilmesi" başlıklı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Yenileme Yüksek Lisans Programı kapsamında Ahmet Sıvar Aslan tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasıdır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi Üzerinden Değerlendirilmesi" iii başlıklı çalışmadır. Bu çalışmada Aslan, meşruiyet kavramına ünlü Alman toplumbilimci Max Weber'in çalışmaları aracılığıyla bakar. Max Weber, tarihin değişik dönemlerindeki veya değişik coğrafyalardaki meşruiyet anlayışlarını üç türe indirgeyerek tanımlamaktadır. Birincisi "geleneksel" meşruiyet, ikincisi "yasal-akılcı" meşruiyet ve üçüncüsü ise "karizmatik" meşruiyettir. Çalışmada türler başlıklarına göre şu şekilde açıklanmaktadır.

Geleneksel meşruiyetin en belirleyici niteliği temelinde geleneksel kuralların yatmasıdır. Bu kurallar gücünü geleneksel konumları üzerinden alır. Belirli yaptırımlara sorgulanmadan uyulur, çünkü bunlara hatırlanamayacak kadar eski zamanlardan beri uyulmaktadır. Bu tip meşruiyette, gücünü geleneklerden ve onların değişime kapalılığından alan bir durağanlık mevcuttur.

Yasal-Akılcı meşruiyet geleneksel tanımlamalardan arınmıştır. Yasalar, yazılı kurallar, kavramlar ve bilim üzerinden kendini tanımlar. Yasaların geçerliliğine ve rasyonel kurallara dayanan işlevsel yetkiye inanmaya meyillidir. Bu meşruiyet türünde toplum üyelerinin yasalara uyması beklenir. Bilim ve yasaların değişkenliğe ve yenilenmeye açık oluşu bu meşruiyeti devingen bir yapıya dönüştürmüştür.

Karizmatik meşruiyet, geleneksel ve yasal-akılcı meşruiyetten farklı olarak kişisellikle tanımlanmaktadır. Toplumbilimde "karizma" sözcüğüyle "güçlü bir şahsiyetin çok özgül saygınlığı" kastedilmektedir. Karizmatik meşruiyet, sıradan insanların ulaşamayacağı özelliklere sahip olması dolayısıyla meşruiyet elde eder. Tekildir ve güçlüdür. Bu tür meşruiyette , "uyma" kişiye ya da kuruma yöneliktir. Uyulan ne bir gelenektir, ne de dünyevi kural veya kurumdur. Karizma sahibine uyulur; çünkü uyanlarla karizma sahibi önder arasında bir tür duygusal ve yoğun bağlar oluşmuştur.

Şefik Taylan Akman, "Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu - 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye'de Ordu ve Meşruiyet" adlı çalışmasında ise Weber'in bu kavrama nasıl yaklaştığına ve Türkçe çevirilerinde nasıl kullanıldığına açıklık getirmeye çalışmaktadır. Weber bu tür tanımlamaları yaparken yazılarında legalitat sözcüğünü kullanmaktadır. Bu sözcük Türkçe çevirilerde "yasallık"iv (Özer Ozankaya, Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuralı) ve "meşruiyet"v (Taha Parla, Sosyoloji Yazıları) gibi iki farklı kelimeyle ifade edilmektedir. Akman'a göre Weber'in bu kavramı salt yasallık ile sınırladığını söylemek doğru olmayacaktır. Weber'in yaklaşımında yasallık - yasalara uygunluk - meşruiyetin bir unsuru olarak kabul edilmekte, meşruiyet ise yasallığı kapsamakla beraber kamu vicdanında onaylanma bağlamında sosyolojik meşruiyeti de içeren daha geniş bir anlam barındırmaktadır.

Akman meşruiyet sorununa işaret ettiği tezinde meşruiyetin özellikle

sosyolojik yönünü vurgular. “Bir kurumun veya durumun sadece yasal olmasının onun meşruiyetini sağlamayacağına ve geniş kesimlerce kabul edilerek benimsenmesi halinde gerçekten meşru olabileceğine işaret eder.”vi Sosyolojik açıdan meşruiyetin oluşması için yasal olarak tanımlanmasının yanında kamu vicdanınca onaylanmasının ve doğru bulma halinin oluşmasının da gerekliliği üzerinde durur.

“İktidar ve Meşruiyet” adlı yazısında Halis Çetin de benzer bir vurguyu yapmakta; meşruiyetin sadece siyasi iktidarın kurguladığı yasal bir taban üzerinden kurulamayacağına işaret etmektedir.i Bu anlamda Çetin’e göre Weber’in meşruiyetten anladığı, bilinen anlamda, salt pozitif hukuk çerçevesinde yasalara uygunluk değil; toplumca veya toplulukça duruma yönelik oluşan içsel ve psikolojik tepkinin geçerliliğidir.

Oluşturulmaya çalışılan tüm bu düşünsel zeminden hareketle, meşruiyet kavramının gelenekselci, yasalcı ya da karizmatik özelliklerinden güç alarak kurgulanmasından ziyade bu kavramın asıl gücüne ulaşmasına etki ettiği düşünülen sosyolojik anlamda geniş kesimlerce kabul edilmesi durumuna yönelik bir araştırma denemesi yürütülmüştür. Bu kapsamda, kavramın mimari yarışmalar kültürü içindeki yeri incelenmiş, karşılık gelen tutum ve durumların tespitine çalışılmıştır.

Mimari Yarışmalar ve Meşruiyet

Mimari proje yarışmalarına ilişkin güncel derlemelerden biri TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin 2013 yılında yayınladığı “Mimari Proje Yarışmaları” temalı “Dosya 31”ii başlıklı çalışmadır. Bu çalışmanın dosya editörü Adnan Aksu bu derlemeyi akademisyen ve serbest çalışan mimarların katkı ve görüşleri ile üç ana başlık etrafında kurgulamıştır; “Neden Yarışıyoruz?”, “Mimari Tasarım/Proje yarışmaları kuramsal söylemler üretebilir mi?” ve “Yarışmalar üzerinden bakıldığında mimarlık pratiği ve ortamı nasıl değerlendirilebilir?”. Aksu editörlüğünde yapılan bu çalışmada “yarışma” durumunun oluşmasından sonraki süreçler, üretimler, katkılar ve etkiler değerlendirilmektedir. Yarışmayı ortaya koyan ve şekillendiren ön süreçler ise çalışma kapsamı dahilinde derinleştirilmemiştir.

Bu çalışmada ise ağırlıklı olarak mimari proje yarışmalarının ön hazırlık süreçlerinin üzerinde durulmuş ve bu süreçte yapılan tanımlamalar veya alınan kararlar ile yarışma süreçlerinin nasıl etkilendiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada meşruiyet kavramı üzerinden yarışma meşruiyetinin nasıl oluştuğuna ilişkin ilk tespitlerin ortaya konmasına çalışılmıştır. Meşruiyet durumunun otoriter anlamda yukarıdan aşağıya nasıl geliştiği, benimsenme anlamında ise kendi gücünü aşağıdan yukarıya doğru nasıl oluşturduğu sorgulanmıştır.

Mimari proje yarışmalarına şekilsel anlamda bakıldığında yarışmaların belirli

bir formatı barındırdığı ve yöntemsel olarak belirli yolları takip ettiği söylenebilir. Bu tutumun yarışmaların kendi meşruiyetini oluşturma noktasında doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Yarışma meşruiyetinin tanımlanmasında daha önce bahsi geçen gelenekselci, yasal-akılcı ve karizmatik meşruiyetin tanımsal etkileri gözlemlenebilir.

Geleneksel meşruiyet noktasında, mimari yarışmaların format anlamında benzer bir yapıyı sürdürdüğü görülmektedir. En basit tabiri ile bir problem tanımı, buna yönelik geliştirilen çözümler, bu çözümleri değerlendiren bir heyet ve değerlendirmeler sonucunda öne çıkan çözüme verilen bir ödül yarışmalar formatının değişmezleridir. Farklı yapılanmalar barındırsalar da mimari proje yarışmaları meşruluklarını bu basit girdiler aracılığıyla kurmakta ve bu kurmaca paydaşlar tarafından çok fazla sorgulanmadan kabul edilmektedir.

Yasal-Akılcı meşruiyet noktasında yarışmaların belirli kural ve yönetmelikler ile kendi meşru zeminlerini oluşturdukları görülmektedir. Gerek Kamu İhale Kurumu'nun yarışmalar yönetmeliğinden hareketle gerekse de özel kurum ve kuruluşların hazırladıkları benzer belge ve dokümanları kullanarak mimari proje yarışmalarına ilişkin yarışma şartnameleri hazırlanmakta ve süreç yasal anlamda meşru bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır.

Birçok yarışma kendi özel çekim alanını oluşturmaya çalışmaktadır. Bu sürece yarışmayı açan kurumun statüsü, mimari programın tekilsel cazibesi, ödül miktarı ve gündem yaratma potansiyeli gibi kavramlar etki etmektedir. Bu etkenler kimi zaman planlı kimi zamansa plansız olarak gündeme gelebilir. Bu etkenlerden ortaya çıkan yarışmanın etki gücü ise karizmatik meşruiyet tanımı ile benzerlikler göstermektedir.

Bu üç tür üzerinden mimari proje yarışmalarının meşruiyetine ilişkin çıkarımlar ve saptamalar yapılabilir. Ancak bu noktada vurgulanması gereken esas, bu tip meşru olma durumlarının daha çok otoriter anlamda geçerliliğinin olması ve belirli yaptırımlar ile kendini var etmesi/ortaya çıkarmasıdır. Oysa, yarışma meşruiyeti Akman'ın tezinde de aynen belirttiği üzere sosyolojik meşruiyet üzerinden kendini var etmektedir. Bu, diğer tanımlamaların tersine aşağıdan yukarıya, tabandan otoriteye doğru oluşan bir meşruiyet biçimidir. Bir diğer yönüyle içinde çok güçlü bir BENİMSENME duygusu barındırmaktadır.

Elbette benimsenme durumuna ya da diğer tanımıyla sosyolojik meşruiyetin oluşmasına da etki eden nedenler ve faktörler bulunmaktadır. Bu çalışmada bunlar;

- Spekülasyondan uzak proje alanı ve mimari program tarifi,
- Tecrübeli jüri oluşumları ve jüri güvenilirliği,
- Yarışma şartnamesinin detaylıca hazırlanması ve yeterliliği,
- Muvafakatname istemi,
- Ödül miktarı/emek - ürün - ödül ilişkisi olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın ilerleyen aşamalarında öncelikle 2009 - 2014 yılları arasında ülkemizde açılan yarışmaların kısa bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. İdare yapılanması hemen hemen aynı olan, farklı zaman dilimlerinde açılan Kayabaşı, Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge yarışmaları özelinde, öncelikle sürece ilişkin kısa bilgilendirmeler ve dipnotlar verilmiş. Yukarıda tanımlanmaya çalışılan sosyolojik meşruiyet kavramına özel ve tanımlı bir çalışma alanı yaratan bu 3 yarışma üzerinden bakılmaya ve belirli çıkarım ve tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

2009-2014 Yılları Arası Yarışmalara Genel Bakış

Bu bölümde, bu çalışmaya konu olan üç yarışmanın düzenlendiği tarihler göz önüne alınarak , 2009 - 2014 yılları arasında düzenlenen yarışmalar incelenmiştir. Bu araştırmaya göre, 2009 - 2014 yılları arasında açılan ulusal, serbest katılımlı, profesyonel yarışma sayısı 63'tür. Bu yarışmalar, düzenleyen kurum anlamında incelendiğinde, belediyelerin açtıkları 33 yarışmayla başı çektiği, kamu kesiminin diğer kurumlarının ise – Bakanlıklar, TOKİ, Üniversiteler, Valilikler, İl Özel İdareleri ve Kalkınma Ajansları - toplamda 15 yarışma düzenlediği görülmektedir. Sözü edilen altı yıllık süreç içinde, TOKİ'nin açmış olduğu yarışma sayısı ise ikidir. Geri kalan 15 yarışma ise meslek odaları, dernekler, vakıflar ve özel şirketler tarafından düzenlenmiştir. Fakat, Şekil 1'de dernekler tarafından düzenlendiği görülen iki yarışmadan biri - İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması - TOKİ'de görevli personelin gerek jüri yapılanması gerekse organizasyon anlamında aktif rol alması sebebiyle bu çalışmaya konu edilmiştir.

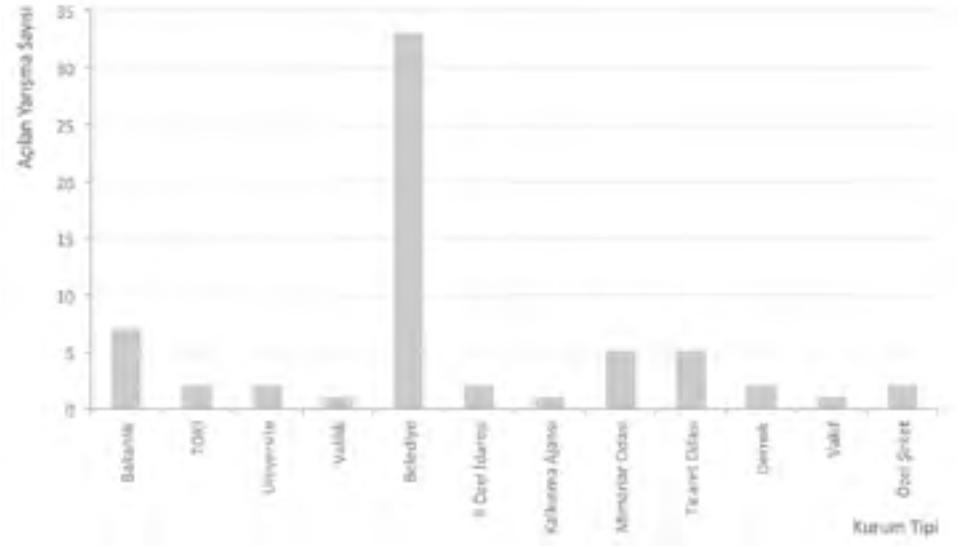

Şekil 1, 2009-2014 Arası Düzenlenen Yarışmaların Kurumlara Göre Dağılımı

2 Bu tanımlamalar, bu çalışma özelinde gözlem ve kişisel çıkarımlardan yola çıkılarak belirlenmiştir. Konunun derinleşmesi noktasında çok yönlü anket çalışmalarının uygulanması faydalı olacaktır.

Kayabaşı, Çamlıca Camii ve 7 Bölge 7 İklim Yarışmalarına Genel Bakış

TOKİ tarafından 2009 yılında açılan "İstanbul-Kayabaşı Bölgesi İçin 'Konut Tasarımı' Mimari Fikir Proje Yarışması" kurumun ilk mimari yarışması olmasının da ötesinde; merkezi yönetimin toplu konut tasarımı üzerine 27 yıldır açtığı ilk yarışmadır. Yetkilerinin genişlemesiyle TOKİ'nin toplu konut üretiminin ivme kazandığı yıllarda açılan yarışma, üretilen konut çevrelerine yapılan eleştirilere karşı kurumun arayış içinde olduğunun bir göstergesidir. Mimarlar Odası tarafından 9 Ocak 2009 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen ve Bülend Turna, Feridun Duyguluer, Zekâi Görgülü, Murat Balamir, Cengiz Bektaş, İlhan Tekeli, Ali Türel, Cevat Geray, Ruşen Keleş, Mücella Yapıcı ve Kubilay Önal gibi şehircilik, konut üretimi ve TOKİ konularında çalışmaları olan uzmanların katıldığı bir çalıştayda, TOKİ'nin ürettiği yapılı çevreler eleştirilmiş; yarışma üzerinden üretim yapmanın kurum için bir çözüm teşkil edebileceğinden bahsedilmiştir.i

Hasan Özbay'ın "TOKİ'de Değişimin Başlangıcı mı?" yazısında kaleme aldığı üzere, yarışma açmaya karar veren idarenin jüri üyesi talebine Mimarlar Odası olumsuz yanıt vermiştir.ii Bunun üzerine Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi gibi üniversitelerden yardım istenmiş ve yarışma jürisi oluşturulmuştur. Türk Serbest Mimarlar Derneği (TSMD) yönetimi ise "yarışma yaklaşımının doğru olduğu, kuruma yarışma sürecinde yardımcı olunması gerektiği, yarışmanın başarılı olmaması halinde bundan ülke mimarlığının zarar göreceği" gerekçesiyle yarışma sürecine katkıda bulunmak istemiş ve Hasan Özbay ile Mürşit Günday danışman jüri üyesi olarak sürece dahil olmuştur.iii Jüri üyelerinin ağırlıklı olarak akademiden ve meslek kuruluşlarından seçilmiş olması yarışmanın niteliğini doğrudan etkilemiştir.

Başlangıçta idare yarışmanın "dört bölge" için "tip konut" üretme üzerine olmasını savunurken, şartname taslağı çalışmaları esnasında jüri üyelerinin görüşleri doğrultusunda bu eğiliminden vazgeçip belli bir yere bağlı olan bir konu verilmesini kararlaştırmıştır. Böylelikle Kayabaşı Toplu Konut Bölgesi yarışma alanı olarak belirlenmiştir.iv Yarışmanın ilanından sonra Mimarlar Odası, yarışmanın 4743 sayılı KİK çerçevesinde yapılan "mimari fikir projesi" tanımına uymamasını ve proje alanı olarak belirlenen Kayabaşı Bölgesi ile ilgili planlama sorunlarını gerekçe göstererek yarışmanın iptal edilmesi çağrısında bulunmuştur. v Bu çağrıya rağmen 90 ekip yarışmaya katılmıştır.vi

Yarışma sonucunda 8 proje eşdeğer ödül, 8 proje ise satınalma ödülü almaya hak kazanmıştır. Yarışma sonuçlarının ilan edilmesinden kısa bir süre sonra eşdeğer ödül kazanan ve Cem İlhan tarafından temsil edilen ekip Ankara'ya görüşmeye çağırılmış; ekibe 1/5000 ölçekli onaylanmış nazım planı çerçevesinde yeni bir "masterplan"

hazırlaması talebinde bulunulmuştur. “Masterplan” çalışmalarının sonuçlanmasının ardından, ekibin önerisi ile tek büronun inşaai faaliyetlerin altından kalkmasının zor olacağı düşünülerek, Özgür Bingöl ile Rahmi Uysalkan tarafından temsil edilen eşdeğer ödül sahibi iki ekip daha sürece dahil edilmiştir.vii Özgür Bingöl ve ekibinin yeni “masterplan” çerçevesinde belirlenen alana göre revize ettikleri proje 2010 ve 2012 yılları arasında hayata geçirilmiş;viii Rahmi Uysalkan ve ekibinin önerisinin ise uygulama projesi tamamlanmış fakat inşa edilememiştir.ix

Çamlıca Tepesi’ne cami yapılması fikri ilk defa 29 Mayıs 2012 tarihinde dönemin başbakanı Erdoğan tarafından açıklanmış ve bundan yaklaşık iki buçuk ay sonra, yapılacak cami için “İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması” açıklanmıştır. İstanbul Cami ve Eğitim-Kültür Hizmet Birimleri Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından düzenlenen yarışma 650.000 TL toplam ödülüyle yarışmalar tarihinin en yüksek ödüllü yarışmalarından biri olmuştur. Şartnamesinin amaç kısmında belirtildiği şekliyle, yarışmada “İstanbul’un silüetine ve kent dokusuna uygun, Osmanlı Türk Mimari üslubunu yansıtacak, gelenekten geleceğe uzanacak, kültürümüzün gelenek zincirine orijinal yeni bir halka ilave edecek, İstanbul’a değer katacak ve İstanbul’un sembollerinden biri olacak cami projesi tasarlamak”x hedeflemiştir.

Şekil 2, İstanbul-Kayabaşı Bölgesi İçin ‘Konut Tasarımı’ Mimari Fikir Proje Yarışması’nda Eşdeğer Ödül Alan Projeler. Sol Üstten Sağa Doğru: Derya Ekim Öztepe ve Ekibi, Özgür Bingöl ve Ekibi, Nimet Aydın ve Ekibi, Gökhan Kodalak ve Ekibi, Cem İlhan ve Ekibi, Rahmi Uysalkan ve Ekibi, Esen Selçuk Avcı ve Ekibi, Gökhan Kulöz ve Ekibi

3 İmar ve İskan Bakanlığı’nın 1982 yılında açtığı “Gecekondu Önleme Bölgeleri ve Kiralık Konut Tip Proje” isimli yarışma ise toplu konut tasarımı üzerine açılan ilk ulusal yarışmadır.

Yarışma her ne kadar yukarıda sözü edilen dernek tarafından düzenlenmiş olsa da TOKİ'nin bu süreçte aktif varlığı jüri oluşumuna bakılarak anlaşılabilir. Jüri başkanı TOKİ'de çeşitli seviyelerde -TOKİ Başkan Danışmanlığı, TOKİ iştiraklerinden Emlak Konut GYO AŞ, Emlak Pazarlama, İnşaat, Proje Yönetimi AŞ ve Toplu Konut-Büyükşehir Belediyesi İnşaat Emlak ve Proje AŞ şirketlerinde Yönetim Kurulu Üyeliği- görev almıştır ve yarışmanın düzenlendiği dönemde ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü görevinde bulunmaktadır. i Yine aynı dönemde, TOKİ Başkan Yardımcısı, Emlak Konut GYO AŞ Genel Müdürü ve Emlak Konut GYO AŞ Etüt Proje Müdürü de jüri üyeleri arasında yer almaktadır. Yedi jüri üyesinin dördünün TOKİ ve iştiraklerinde aktif görev alan kişilerden seçilmiş olması, TOKİ'nin bu yarışma sürecinde etkin bir rol aldığının kanıtıdır. Bu anlamda, İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması TOKİ'nin yarışma düzenleme pratiğini, dolaylı olarak da olsa yansıtması açısından önemlidir.

Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurulu, yarışmanın ilanının hemen ardından üyelerinin yarışmaya katılmaması yönünde tavsiye kararı almıştır. Kurul bu kararında, Çamlıca Tepesi'nin asla ve hiçbir koşulda yapılaşmaya açılamayacağı, bir kamu değeri, bir doğal sit alanı olarak korunması ve yaşatılması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda, yarışmayı kazananların müelliflik haklarını vermiş sayılacağını ve uygulama projelerinin yarışmayı düzenleyen kuruluş tarafından yaptırılmasının istenilmesi halinde oda fiyatları üzerinden en az %40 indirim yapılacağını öngören şartname maddeleri meslektaş haklarının ihlali olarak değerlendirilmiştir.ii Ayrıca, yarışma şartnamesinde, 4734 sayılı "Kamu İhale Kanunu" ve "Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği"ne atıfta bulunulmamıştır.

Şekil 3, İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması'nda İkincilik Ödülü Alan Projeler
Soldan Sağa Doğru: AYL46 Rumuzlu Proje, Hatriye Gül Totu- Bahar Mızrak

Bütün bu gelişmeler eşliğinde, yarışmaya 62 proje teslim edilmiştir. Bu projeler arasından, birinciliğe layık proje bulunamamış, ikincilik ve üçüncülük derecelerine ise ikişer proje layık görülmüştür. İkinciliğe layık görülen projeler arasından Hayriye Gül Totu ve Bahar Mızrak'ın projesinin uygulanmasına başlanmıştır. Günümüzde Çamlıca Camii'nin inşaatına devam edilmekte ve yakın gelecekte açılması öngörülmektedir.

Yapılan araştırmada 2009'dan ve 2014 yılına kadar toplu konut tasarımı üzerine ulusal, serbest katılımlı ve profesyonel bir yarışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan, 2014 yılı Mayıs ayı içinde bu türde iki yarışma birden açılmıştır. "Çanakkale Belediyesi Sosyal Konutlar Mevkii Kentsel Yenileme Ulusal Mimari Proje Yarışması"ndan günler sonra ilan edilen "7 İklim 7 Bölge Gelenekten Geleceğe Ulusal Mimari Proje Yarışması", TOKİ'nin Kayabaşı deneyiminden beş yıl sonra düzenlediği ikinci toplu konut yarışmasıdır. 2011 yılı itibariyle TOKİ, 2003 yılında koyduğu 500.000 konut üretme hedefine ulaşmıştır.i Fakat, üretimin niteliğinden çok niceliğine önem verilmesi sonucu Kayabaşı deneyiminin kazanımları geniş ölçekte uygulamaya yansıtılamamıştır. Kurum, yarışmanın açıldığı yıllarda hala, Kayabaşı yarışmasının öncesinde olduğu gibi, "tip proje" ürettiği, üretilen nokta blokların kentsel doku yaratmaktaki zayıflığı ve projelerin yoğunlukları nedeniyle eleştirilmekteydi. Böyle bir bağlamda açılan yarışma, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesi için yedi farklı kategoride düzenlemiş olup yarışmacıların seçtikleri bölgeler için İstanbul ilinde nerede olduğu bilgisi verilmeyen "varsayımsal" bir arazi için tasarım önerileri geliştirmeleri beklenmiştir. Bu durum, zaten "tip proje" üretmesiyle eleştirilen kurumu tartışmaların odağına taşımıştır.

Mimarlar Odası 10 Haziran 2014'te yaptığı açıklamada yarışma şartnamesinde bulunan "Geleneksel Türk Mimarisi" vurgusu, tip proje üretilmesine yönelik beklentinin yaratacağı risk, şartnamenin herhangi bir yasal çerçeveye dayandırılmaması ve muvafakatname istenmesini gerekçe göstererek mimarlara yarışmaya katılmama tavsiyesinde bulunmuştur.ii Kayabaşı yarışmasında TOKİ'nin yanında yer alan TSMD ise kurumu aynı nedenlerle eleştiren bir değerlendirme yazısı yayınlamıştır.iii Mimarlar Odası'ndan farklı olarak, vaat edilen yüksek meblağlı ödüllerin, yarışmanın problemli yanlarının mimarlarca kabullenilmesine yol açacağı ve bu şekilde yarışmanın "mimari tasarım sektörünün zaafiyetlerinin test edildiği" bir zemin haline getirildiği not düşülmüştür.iv Yarışmada talep edilen yapı yoğunluğunun idare tarafından uygulanmakta olan yapılaşmaya göre düşük tutulması ise olumlu bulunmuştur.

Gelen tepkiler doğrultusunda kurumun muvafakatname talebini geri çekmiş olmasına rağmen katılım 45 profesyonel ekiple sınırlı kalmıştır. Bu projeler arasından; Ege, Akdeniz, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için ödüller verilmiş, Marmara, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nde ödül ve mansiyona değer proje bulunamadığı açıklanmıştır. 2016 yılı Mart ayında TOKİ Başkanı tarafından yapılan

açıklamaya göre, Ege ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde birinci olan projelerin inşaatlarına başlanmış; ödül grubundaki diğer projelerin uygulanmasıyla ilgili olarak da görüşmeler devam etmektedir.

Şekil 4, 7 İklim 7 Bölge Gelenekten Geleceğe Ulusal Mimari Proje Yarışması'nda Birincilik Ödül Alan Projeler.
Sol Üstten Sağa Doğru: Ege Bölgesi – Cihan Sevindik ve Ekibi, Akdeniz Bölgesi – Fatma Tuğba Okçuoğlu ve Ekibi, İç Anadolu Bölgesi – Zeynep Canan Aksu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi – Ahmet Yılmaz ve Ekibi

(Öznel) Sentez

Bu bölümde, yukarıda sözü edilen sosyolojik meşruiyeti oluşturmada etkin nedenler ve faktörler, üç yarışma özelinde sırasıyla incelenecektir.

Daha önce de belirtildiği üzere "spekülasyondan uzak proje alanı ve mimari program tarifi" bir yarışmanın benimsemesi için önemli bir faktördür. Kayabaşı yarışması proje aşamasındayken katılımcılardan "dört bölge" için "dört tip" geliştirmeleri beklentisinden vazgeçilmiş, bunun yerine belirli bir bağlamda tasarım yapmaları beklenmiştir.i Bu yönüyle yarışma, yarışmacılarından tasarımlarını varsayımsal bir arazi üzerine kurgulamalarını bekleyen 7 İklim 7 Bölge yarışmasından net bir şekilde ayrışmaktadır. Çamlıca Camii yarışmasında ise her ne kadar proje arazisi tanımlı olsa da Çamlıca Tepesi üzerine yapılan alanın doğal sit alanı olması, program-bağlam ilişkisi, Çamlıca Tepesi TV Radyo Kulesi Fikir Projesi Yarışması'nda ödül alan projelerin netleşmeyen uygulama durumu gibi tartışmalar potansiyel katılımcıları çekinceye sürüklemiştir.

Yarışmaların sosyolojik meşruiyetinin oluşumunda bir diğer önemli etken ise "tecrübeli jüri oluşumları ve güvenilirliği"dir. Kayabaşı yarışması bu anlamda üç örnek içinden en başarılısı olarak görülebilir. Jüri üyelerinin, yarışmayı düzenleyen idare

ile organik bağı olmayan ve gerek serbest çalışan mimar gerekse akademisyen mimar olarak mimarlık disiplini içerisinde tanınan / bilinen, konusunda uzman ve tecrübe sahibi isimler olması sebebiyle yarışmanın benimsendiği gözlemlenmiştir. Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge yarışmalarında ise jüri üyelerinin bu ilkelere uyulmadan seçildiği kanaatine varılmıştır. Her iki yarışmada da jüri üyeleri arasında TOKİ'nin veya ilgili kurumun çeşitli seviyelerinden yöneticiler bulunmaktadır. Burada ortaya konulmak istenen çerçeve söz konusu yöneticilerin yetkinliğine veya tecrübelerine dair bir yorum içermemektedir. Ancak, yarışmayı düzenleyen idarenin yönetici ve çalışanlarının asil jüri üyeleri arasında yer alması, yarışmacılar açısından güvenilirliğe etki eden bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir.

Şartnamelerin, düzenlenecek yarışmanın yasal zeminini oluşturan ve idare – yarışmacı arasındaki ilişkiyi düzenleyen bağlayıcı bir belge olması sebebiyle; "yarışma şartnamesinin detaylıca hazırlanması ve yeterliliği"nin yarışmanın benimsenmesi noktasında önem arz ettiği düşünülmektedir. Burada, şartnamelerin, mevcut yasal altyapıya uyumu/uyumsuzluğunun yarışmacı davranışını etkilediği iddia edilebilir. Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge yarışmalarının şartnamelerinde, Türkiye'de yarışma düzenleme pratiğinin temelini oluşturan Kamu İhale Kanunu ve Yarışmalar Yönetmeliğine atıf yapılmaması, yarışmacılar gözünde bu yarışmaların hukuki zeminine dair şüphe oluşmasına sebep olmuştur.ii iii Halbuki, Kayabaşı yarışması şartnamesinin sözü edilen yasal altyapıya atıfta bulunmasının bahsi geçen çekinceleri ortadan kaldırdığı kanaatine varılmıştır. Ayrıca, şartnamelerde mimari üretiminin içeriğine dair kısıtlayıcı ifadelerin olması da yarışmaların benimsenmesinde etkilidir. Çamlıca Camii talepkar olduğu stilistik mimari ile 7 İklim 7 Bölge ise hedefe koyduğu yöresel mimari tanımıyla katılımcıların uhdesinde olması gereken, üretilen projenin stiline dair ifadeler noktasında bu türden kısıtlamalara örnek gösterilebilir.

Yarışmaların benimsenmesinde bir diğer unsur, katılımcıların müelliflik haklarını devrettiklerine dair bir muvafakatname (istemi) istenip istenmediği durumudur. Kayabaşı yarışması şartnamesinde jürinin böyle bir talebi olmamıştır. Öte yandan, Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge yarışmalarında muvafakatname talep edilmesi mimarlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepki meslek örgütlerinin basın açıklamalarında ve mesleki yayın platformlarında sıklıkla dile getirilmiştir. Mimarlar Odası, yaptığı açıklamada muvafakatname içeriğinin Fikir ve Sanat Eserleri Kanuna aykırılık içerdiğini dile getirmiştir. Bu durumun mimarların telif haklarının elinden alınması için bir araç haline getirilmesi, mimarların bu tür yarışmalara çekinceyle yaklaşmasına sebep olmaktadır. 7 İklim 7 Bölge yarışmasında bu talep daha sonra geri çekilse bile yarışmacılar gözünde oluşan bu ilk izlenimin etkileri süreç içerisinde de devam etmiştir.

Yarışmacıların, yarışmaya katılma kararını verirken "ödül miktarı / emek – ürün – ödül ilişkisi"ni de göz önüne aldıkları bir gerçektir. Fakat, bu durum, yüksek ödüllü yarışmaların fazla rağbet gördüğü anlamına gelmemektedir. Bu anlamda, yüksek ödül, yarışmaya katılma kararı vermede diğer faktörlere göre görece daha az etkili olmaktadır. Şekil 5'de görüldüğü üzere, Çamlıca Camii ve 7 Bölge 7 İklim yarışmaları açıldıkları yılda en yüksek ödül veren yarışmalar olmalarına rağmen, katılım konusunda direkt bir orantıdan bahsetmek mümkün değildir. Kayabaşı yarışması ise harcanması gereken emeğin aynı yılda açılan diğer yarışmalara göre görece fazla olmasına rağmen azımsanamayacak derecede rağbet görmüştür.

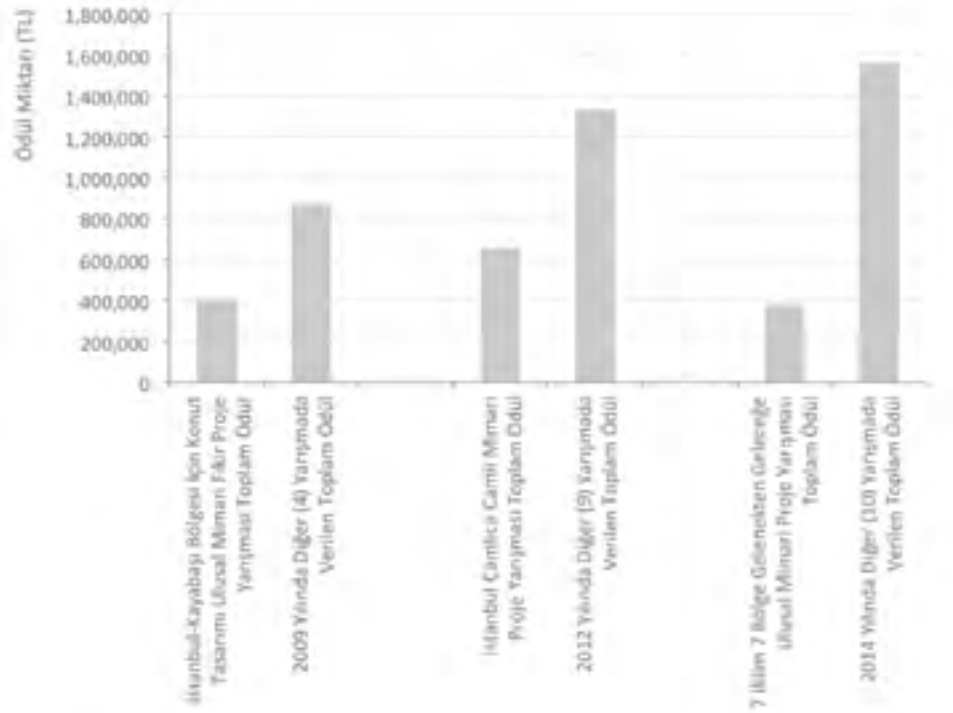

Şekil 5, 2009, 2012, 2014 Yıllarında Yarışmalarda Verilen Toplam Ödül Miktarları

	Yarışmanın Adı	Toplam Ödül	Katılım
2014	7 İklim 7 Bölge Gelenekten Geleceğe Ulusal Mimari Proje Yarışması	375,000	45
	Çanakkale Belediyesi Sosyal Konutlar Mevkii Kentsel Yenileme Ulusal Mimari Proje Yarışması	290,000	37
	Düzce Üniversitesi Konuralp Yerleşkesi Gelişim Planı Kentsel Tasarım Yarışması	260,000	56
	Konyaaltı Sahili Mimari ve Kıyı Düzenlemesi Fikir Projesi Yarışması	225,000	51
	Adana Ticaret Odası Yeni Hizmet Binası Ulusal Mimari Proje Yarışması	210,000	103
	Expo 2016 Antalya Expo Kulesi Mimari Proje Yarışması	190,000	52
	Kayseri Ticaret Odası Hizmet Binası Ulusal Mimari Fikir Yarışması	130,000	177
	İzmir Tasarım Koridorları Ulusal Fikir Yarışması	100,000	77
	Amanur Atatepe Sosyal Merkezi ve Çevresi Ulusal Mimari Proje Yarışması	85,000	128
	Taşınacak Olan Eskişehir Atatürk Stadyumu Alanında Yeni Fikirler Kentsel Tasarım Fikir Yarışması	80,000	95
	Robotik Müzesi ve Anma Yeri Mimari Tasarım Yarışması	0	25
2012	İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması	650,000	62
	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Ağadere Hastanesi ve Şehitliği Fikir Projesi Yarışması	190,000	28
	Çanakkale Belediyesi "Yeşil" Yerel Yönetim ve Kültür Merkezi Binası ile Yakın Çevresinin Düzenlenmesi Ulusal Mimari Proje Yarışması	180,000	38
	Şişli Halide Edip Adıvar Külliyesi Ulusal Mimari Proje Yarışması	170,000	141
	Çeşme Merkez Sahili Kamusal Mekânların ve Cephelerin Düzenlenmesi Ulusal Fikir Projesi Yarışması	165,000	22
	Ödemiş Belediyesi Kent Merkezi ve Yakın Çevresi Ulusal Mimarlık ve Kentsel Tasarım Fikir Proje Yarışması	150,000	34
	Rauf Denktaş Anıt Mezarı ve Müzesi Uluslararası Proje Yarışması	150,000	104
	Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Hizmet Binası ve İş Merkezi Mimari Fikir Yarışması	130,000	104
	Uşak Şehlerarası Otobüs Terminal Kompleksi Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışması	110,000	80
	Uşak Belediyesi İsmetpaşa Caddesi ve Çevresi Ulusal Mimarlık Kentsel Tasarım Fikir Proje Yarışması	95,000	20
2009	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kabatepe Tanıtım Merkezi Fikir Projesi Yarışması	500,000	39
	İstanbul-Kayabaşı Bölgesi İçin Konut Tasarımı Ulusal Mimari Fikir Proje Yarışması	400,000	90
	Denizli Hükümet Konağı Mimari Projesi Ve Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Projesi Yarışması	160,000	93
	Denizli Belediyesi Hizmet Binası ve Çevresi Mimari Proje Yarışması	127,500	274
	Kadıköy Belediyesi Hizmet Binası ve Kültür Merkezi Ulusal Mimari Proje Yarışması	80,000	138

Tablo 1, 2009, 2012, 2014 Yıllarında Yarışmalarda Verilen Toplam Ödül Miktarları ve Katılım1

Sonuç

Bir kurum, etkinlik veya uygulama meşruiyetini; geleneğe dönüşmesiyle, yasalar ve yazılı kurallar vasıtasıyla ya da tekil ve güçlü olmanın getirdiği saygınlık sayesinde kazanabilir. Bu yollar meşruiyet kazanmak için gerekli olmakla beraber yeterli olmayabilir. Daha önce belirtildiği üzere kamu vicdanınca onaylanma, kabul edilme ve benimsenme meşruiyeti sosyolojik bir zemine taşır.

"İstanbul-Kayabaşı Bölgesi İçin 'Konut Tasarımı' Mimari Fikir Proje Yarışması", mimari proje yarışmalarının yazılı ya da yazılı olmayan kurallarına uygunluğuyla geleneksel ve yasal bir meşruiyete sahiptir. Öte yandan gerek proje alanının ve programının iyi tarifiyle, gerek jürisinin güvenilirliğiyle ve gerek iyi hazırlanmış bir şartnameye sahip olmasıyla benimsenmiş bir yarışmadır. Bu yönleriyle sosyolojik bir meşruiyete de sahip olduğu söylenebilir.

4 Tablode ulusal, serbest katılımlı, profesyonel yarışmalara ait bilgiler derlenmiştir. Bu çizelgenin hazırlanmasında yarışma şartnameleri yanında (arkitera.com), (kolokyum.com), (tasarimyarismalari.com), Yarışmayla Yap Yarışma Raporu 2011-2012, 2014 ve Mimarlık Dergisi kaynaklarından yararlanılmıştır.

İstanbul Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması ise, her ne kadar yarışma geleneğinin bir uygulaması olarak görülse de, şartnamesinin ilgili kanun ve yönetmeliklere dayandırılmaması nedeniyle yarışmanın yasal olarak meşruiyeti tartışmalıdır. Dahası, yarışma için tartışmalı bir proje alanı seçilmesi, jüri üyesi seçiminde dikkatli davranılmaması, şartnamede katılımcıya bırakılması gereken kararlara dair dayatmalar ve katılımcının müelliflik haklarını gözardı eden ifadeler olması yarışmanın mimarlık camiası tarafından benimsenmemesine neden olmuştur. Bu nedenle, yarışmanın sosyolojik açıdan bir meşruiyete sahip olmadığı görülmektir.

7 İklim 7 Bölge Gelenekten Geleceğe Ulusal Mimari Proje Yarışması, Çamlıca Camii yarışmasına benzer şekilde, yarışma geleneğiyle kurduğu ilişki yoluyla kazandığı meşruiyeti şartnamenin mevcut yasal düzenlemelerden kopuk olması nedeniyle yasal bir zemine taşıyamamıştır. Ek olarak, yarışmanın bağlamsız varsayımsal bir arazi üzerinden kurgulanması, şartnamede yer alan tartışmalı ifadeler ve muvafakatname talebi yarışmaya katılımı etkilemiştir. Bu durum, yarışmanın benimsenmediğinin bir göstergesidir.

Özetlemek gerekirse, incelenen üç yarışma sürecine meşruiyet çerçevesinden bakıldığında, Kayabaşı deneyiminin Çamlıca Camii ve 7 İklim 7 Bölge yarışmalarından ayrıştığı görülmektedir. Kayabaşı yarışmasının meşruiyeti geleneksel, yasal ve karizmatik bir zemine sahip olmakla beraber; yarışma proje alanı, mimari program tarifi, jürisi ve şartnamesiyle mimarlar arasında benimsenmiş ve meşruiyetini sosyolojik bir zemine de taşımıştır. Bu durum, Mimarlar Odasının yarışmanın iptalini istemesine rağmen yarışmaya katılımın yüksek olmasına ve yarışmacı ekiplerin niteliğine bakılarak da anlaşılabilir. Çamlıca Camii yarışmasında geleneksel bir meşruiyetten bahsetmek mümkünken, yukarıda incelenen faktörler nedeniyle yarışmanın yasal, karizmatik ve sosyolojik meşruiyete sahip olduğu konusu tartışmalıdır. TOKİ'nin kurumsal olaral direk olmasa da aktif varlığını hissettirdiği bu yarışmanın mimarlar arasında oluşturduğu olumsuz intibaanın aynı kurumun bir diğer yarışması olan 7 İklim 7 Bölge yarışmasının katılımına da etki ettiği görülmüştür. Oluşan olumsuz intibaadan ve yapılan benzer hatalardan dolayı bu yarışmanın da istenilen seviyede bir benimsenme durumu oluşturamadığı iddia edilebilir.

Öneri ve Temenniler

Bu çalışma, ister özel ister bir devlet kurumunun mimari proje elde etmek için başvurdukları yarışma yönteminin iç dinamiklerini meşruiyet kavramı üzerinden anlamak ve sürece etki eden girdileri ortaya çıkarmak amaçlı yapılmıştır. Gerek yapısal anlamda kurgulanışı gerekse konuya yaklaşımı açısından deneysel bir özelliğe sahiptir. Çalışma neticesinde, kağıt üzerinde kurgulanan ve belirli kural ve yöntemlere

dayandırılarak açılan yarışmaların asıl meşruiyetlerini, yarışmaya katılmaya niyetli toplulukça benimsenmesi üzerinden kazandıkları görülmüştür ve buna etki eden faktörler saptanmaya çalışılmıştır.

İlerleyen aşamalarda çalışmanın derinleşmesi noktasında meşruiyet kelimesinin hukuk, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi sosyal bilimler alanındaki diğer disiplinler içindeki anlamları sorgulanmalı, bu anlamlara atıflar yapılmalı ve ardından bu tanımın mimarlığa uygulanmasının yol ve yöntemleri araştırılmalıdır. Elbette bu başlı başına büyük bir çalışmayı ve araştırmayı da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca, meşruiyetten bahsedilebilmesi için kuralların bilinmesi, tanınması, kurallara uygunluğunun sorgulanması ve teorik olarak bu kurallara uymama durumunun da tanımlanması gerekmektedir. Uymama durumu kelime anlamı ile gayrimeşruyu doğurmaktadır. Bu kavram anlam olarak çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Çalışmanın derinleşmesi noktasında eklenmesi gereken bir diğer tanım ise meşrulaştırmadır. Meşrulaştırma, egemen kesimlerin doğal olarak herkesin kabul etmesini diledikleri kendi özellikleri hakkındaki değerlendirmeleri içerir. Bu nedenle, meşrulaştırmalar, otoritelerin kendilerinin siyasal özgünlüğünü kanıtlayabilmek için başvurdukları içsel haklılaştırmalar veya mitlerdir. İtaat edilmesi talep edilen değerlerin itaat etmesi talep edilenler tarafından geçerli olduğuna inanılması durumunda "meşruiyet" kavramı gelişmektedir. En basit hali ile meşrulaştırmalar, yukarıdan aşağıya bildirilirken, meşruiyet aşağıdan yukarı verilmektedir.i Çalışmada meşrulaştırma kavramına detaylıca değinme imkanı bulunamamıştır. Bu kavramın yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya hareket strateji ve yöntemleri çok daha detaylı incelenmelidir.

Bu çalışmanın daha sonraki çalışmalara bir taban olması ve yeni açılacak mimari proje yarışmaları için düşünsel anlamda verimli bir zemin hazırlaması ise en büyük temennidir.

Kaynakça

[1] TÜRK DİL KURUMU İnternet Sitesi (www.tdk.gov.tr), Büyük Türkçe Sözlük "Meşruiyet" arama sonucu
[2] TÜRK DİL KURUMU İnternet Sitesi (www.tdk.gov.tr), Büyük Türkçe Sözlük "Meşru" arama sonucu.
[3] TÜMER, G., "Mimarlıkta Meşruiyet ve Etik Sorunlar", Kimlik, Meşruiyet, Etik, Türkiye Miamrlığı Sempozyumu 2 (7-9 Ekim 1993), Ankara: TMMOB yayını, 1996, s.161-165.
[4] BALAMİR, A., "Mimarın Kimlik, Meşruiyet, Etik Sorunları ve Mimarlığın Disipliner Buhranı", Kimlik, Meşruiyet, Etik, Türkiye Miamrlığı Sempozyumu 2 (7-9 Ekim 1993), Ankara: TMMOB yayını, 1996, s.25-26.
[5] ASLAN, A., "Kentsel Dönüşüm Projelerinde Meşruiyet Sorunlarının Tarlabaşı Yenileme Projesi Üzerinden Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Kentsel Koruma ve Yenileme Yüksek Lisans Programı, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2008, s.46-53.
[6] WEBER,M., "Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı", çeviri OZANKAYA,Ö., 2014.
[7] WEBER,M., "Sosyoloji Yazıları", çeviri PARLA,T., 2006.
[8] AKMAN, Ş.T., "Devletin Şiddet Araçları Üzerindeki Tekelci Kontrolü ve Meşruiyet Sorunu – 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye'de Ordu ve Meşruiyet", Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, 2006, s.98.
[9] ÇETİN, H.,"İktidar ve Meşruiyet", Siyaset, (edi. TÜRKÖNE, Mümtaz'er), s.42.
[10] "Dosya 31: Mimari Proje Yarışmaları", editör Doç. Dr. Adnan Aksu, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2013.
[11] TMMOB Genel Merkezi, "TOKİ Çalışmaları Üzerine Değerlendirmeler", Ankara: TMMOB Genel Merkezi Yayınları, 2009.
[12] ÖZBAY, H., "TOKİ'de Değişimin Başlangıcı mı?", Serbest Mimar 03, Temmuz 2009, s.80-81.
[13] a.g.e., s.81.
[14] a.g.e.,
[15] TMMOB MİMARLAR ODASI İnternet Sitesi, (http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=14&mid=14&tip=0&Recid=10375), Erişim Tarihi: 6 Nisan 2016.
[16] TOKİ, "TOKİ İstanbul-Kayabaşı Bölgesi için "Konut Tasarımı"", Ankara: TOKİ Yayını, 2011, s.26.
[17] ERTAŞ, H., "Mimarın TOKİ ile İmtihanı", XXI, Şubat 2012, s.31.
[18] BBMD İnternet Sitesi, (http://www.bingolbarka.com/Project/kayabasi-17-bolge-konutlari/498/), Erişim Tarihi: 7 Nisan 2016.
[19] ERTAŞ, a.g.e., s.31.
[20] ARKİTERA İnternet Sitesi, (http://www.arkitera.com/yarisma/239/istanbul-camlica-camii-mimari-proje-yarismasi), Erişim Tarihi:5 Nisan 2016.
[21] EMLAK KONUT GYO İnternet Sitesi, (http://www.emlakkonut.com.tr/_Assets/Upload/Images/file/Mehmet_Ali_Kahraman_Ozgecmis.pdf), Erişim Tarihi: 5 Nisan 2016.
[22] TMMOB MİMARLAR ODASI İnternet Sitesi, (http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=44&mid=44&tip=0&Recid=14499), Erişim Tarihi: 8 Nisan 2016.
[23] TOKİ İnternet Sitesi, (http://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar), Erişim Tarihi: 8 Nisan 2016.
[24] TMMOB MİMARLAR ODASI İnternet Sitesi, (http://www.mimarlarodasi.org.tr/index.cfm?sayfa=belge&sub=detail&bid=44&mid=44&tip=0&Recid=14734), Erişim Tarihi: 8 Nisan 2016.
[25] TSMD İnternet Sitesi, (http://www.tsmd.org.tr/TR,228/7-iklim-7-bolge-yarismasi-degerlendirmesi.html), Erişim Tarihi: 8 Nisan 2016.
[26] a.g.e.

bir an ARKİTERA MİMARLIK MERKEZİ ARCHITECTURE CENTER ürünüdür product